

AANGETEKEND

Raad van State
Afdeling Bestuursrechtspraak
Postbus 20019
2500 EA 's-Gravenhage

Ons kenmerk: 18-003-EW Groningen, 22 februari 2018
Betreft: Beroepschrift met betrekking tot het
Rijksinpassingsplan hoogspanningsverbinding Noord-West
380 kV van Eemshaven Oudeschip naar Vierverlaten

Geachte heer, mevrouw,

Hierbij tekenen wij, de onderstaande organisaties en personen, tezamen beroep aan tegen het Rijksinpassingsplan hoogspanningsverbinding Noord-West 380 kV van Eemshaven Oudeschip naar Vierverlaten. Om dit project mogelijk te maken is door de ministers van Economische Zaken en Klimaat (EZK) en van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties (BZK) een Rijksinpassingsplan vastgesteld (bekendmaking in de Staatscourant van 11 januari 2018, nr. 250; bijlage 1 bij deze brief).

De minister heeft verklaard dat hoofdstuk 1, afdeling 2 van de Crisis- en herstelwet op dit besluit van toepassing is. Op het plan / project is tevens de Rijkscoördinatieregeling van toepassing verklaard. Bij dit plan / project lag dan ook een aantal overige, voor de uitvoering van het project noodzakelijke, besluiten ter visie. Ons beroep richt zich tevens tegen de bij dit plan / project ter inzage gelegde stukken alsmede de bij dit plan ter inzage gelegde overige besluiten (vergunningen).

Dit inpassingsplan is voorbereid door het ministerie van Economische Zaken onder minister H. Kamp. Met de beëdiging van het Kabinet-Rutte III is de verdere besluitvorming over gegaan naar de Minister van Economische Zaken en Klimaat en de Minister van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties. In de zienswijzen en ook in het onderstaande stuk zal nog veelvuldig verwezen worden naar de minister / het ministerie van Economische Zaken (EZ).

Leeswijzer

Hieronder een korte beschrijving van de verschillende hoofdstukken van dit beroepschrift.

1. Procedure

- Verschillende van de aan dit beroep deelnemende organisaties hebben al eerder met zienswijzen gereageerd op de plannen die uiteindelijk resulteerden in het nu vastgestelde Rijksinpassingsplan. Wij geven hiervan een overzicht.
- De door de verschillende deelnemers ingebrachte zienswijzen tegen het ontwerp Rijksinpassingsplan moet als hier herhaald en ingelast worden beschouwd.

2. Gronden van het beroep

In de Nota van Antwoord worden de in onze zienswijzen genoemde gronden niet of onvoldoende weerlegd. Deze gronden worden hier kort weergegeven. Voor nadere uitwerking verwijzen wij naar de zienswijzen.

3. Belanghebbenden

Mocht worden geoordeeld dat sommige deelnemers aan deze procedure geen belanghebbende zijn, dan beschouwen wij de destijds door hen ingediende zienswijzen als nadere uitwerking van de door de Natuur en Milieufederatie Groningen namens een groot aantal partijen ingediende zienswijze.

4. Draagvlak

Wij tonen aan dat er in Groningen geen draagvlak is voor dit Rijksinpassingsplan. Een breed samenwerkingsverband van maatschappelijke organisaties en burgerwerkgroepen, samen met de provinciale en gemeentelijke overheden, met steun van veel bewoners, heeft zich al jaren verzet tegen dit plan. De provinciale en gemeentelijke overheden staan nu, dankzij de Crisis- en herstelwet, buiten spel. Zij vinden het nog altijd een slecht plan.

5. Rijkscoördinatieregeling

- Volgens de Elektriciteitswet is de Rijkscoördinatieregeling van toepassing bij uitbreiding van het net. Daar is hier geen sprake van: de 220 kV wordt vervangen door de 380 kV, waardoor de transportcapaciteit toeneemt. Het net wordt niet uitgebreid. De Rijkscoördinatieregeling mag niet worden toegepast.
- Volgens de Rijkscoördinatieregeling hoort een Rijksinpassingsplan eerst aan beide Kamers van de Staten Generaal te worden voorgelegd. Dat hebben de ministers nagelaten.

6. Passende scheiding van functies

Sinds 16 mei 2017 mag een overheid niet meer zijn eigen plannen voorbereiden **en** goedkeuren. Dit Rijksinpassingsplan maakt duidelijk dat die wetwijziging hoognodig was. Maar helaas: dit plan valt onder het overgangsrecht.

7. Tracékeuze

- De ministers stellen zich op het standpunt dat de tracékeuze rechtstreeks voortvloeit uit SEV III. Wij concluderen echter dat het plan strijdig is met de uitgangspunten van SEV III.
- Er zijn voldoende reële alternatieven. Die vaak beter voldoen aan SEV III dan het huidige Rijksinpassingsplan. De meeste alternatieven heeft de minister op voorhand, zonder

onderzoek, ter zijde geschoven. Eén van de alternatieven die de provincie, op de valreep, toch nog heeft onderzocht kwam als Meest Milieuvriendelijk Alternatief (MMA) uit het MER.

- De minister stelt dat het MMA te duur is, maar onderbouwt dat niet. Wij onderbouwen dat de verschillen in kosten tussen bovengrondse en ondergrondse alternatieven veel kleiner zijn dan de minister stelt. Als alle factoren worden mee genomen, komen sommige alternatieven er zelfs goedkoper uit. De keuze van de minister wordt daarmee onbegrijpelijk.

8. Wind- en ijsbelasting

Daar komt bij dat bij het onderzoek naar wind- en ijsbelasting geen rekening is gehouden met klimaatverandering. Een hoogspanningsverbinding die er de komende 80 jaar staat, zou aan veel strengere eisen moeten voldoen. Een bovengrondse aanleg van de hoogspanningsverbinding wordt waarschijnlijk (veel) duurder dan de minister aangeeft.

9. Aardbevingsgebied

- Er is slechts zeer summier onderzoek gedaan naar de aardbevingsbestendigheid van de bovengrondse hoogspanning. Op basis van onjuiste aannamen. Wordt werkelijk rekening gehouden met aardbevingen, dan wordt bovengrondse aanleg aanmerkelijk duurder dan begroot.
- De Nationaal Coördinator Groningen (NCG) heeft opdracht van de minister om te werken aan herstel van vertrouwen. Diezelfde minister drukt, in hetzelfde gebied, dit Rijksinpassingsplan er door, tegen de zin van bewoners, maatschappelijke organisaties en lokale en provinciale bestuurders. Als het gaat om (herstel van) vertrouwen is er in de uitvoering bij de minister van EZ sprake van handelen in strijd met het eigen beleid.
- De leefbaarheid en de cultuurhistorische waarden in het gebied worden al gesloopt door de aardbevingen. Nu worden ook de unieke landschappelijke kwaliteiten en de natuurwaarden aangetast door de nieuwe hoogspanning.
- In de komende 5 jaar wordt een gigantische klus in het gebied uitgevoerd: de versterkingsoperatie. Er zullen ook veel woningen gesloopt worden en nieuwe gebouwd. En dan wil de minister in dezelfde tijd het hele gebied op z'n kop zetten voor de realisering van de nieuwe hoogspanningsverbinding. De gevolgen zijn niet door de minister onderzocht.
- Ten gevolge van alle stress door de aardbevingsproblemen hebben al 10.000 mensen in het gebied gezondheidsklachten. Daaraan zullen er zo'n 5 per jaar vroegtijdig overlijden. Daar komt nu deze extra stress bij. De minister heeft dit niet in zijn afweging betrokken.
- Er is onvoldoende onderzoek gedaan naar de vraag of de hoogspanningsverbinding aardbevingsbestendig is. Er zijn op dit moment ook geen bouwnormen om aan te toetsen.

10. Landschapsplan

Er is in korte tijd een vaag landschapsplan uitgewerkt op basis van een verouderde visie die niet ontwikkeld is om een hoogspanningsverbinding in het landschap in te passen. Hoewel het plan juridisch bindend is verankerd in de regels, blijkt er niet concreet uit wat er in dit kader zal worden gerealiseerd. Het geld wordt voor een deel benut voor financiering een aantal samen geveegde plannen die toch al bij de overheid op de plank lagen, zoals de aanleg van een parkeerterrein en groot onderhoud aan laanbeplanting. Dit levert geen bijdrage aan versterking van het landschap.

11. Nationaal Landschap Middag-Humsterland

Nationaal landschap Middag-Humsterland is het oudste gaaf bewaarde cultuurlandschap van Europa. Maar de minister heeft hier geen boodschap aan, want nationale landschappen zijn geschrapt uit het nationale beleid.

12. Nota van Antwoord Zienswijzen NW380 EOS-VVL

Ten slotte gaan we in op de Nota van Antwoord, waarin de minister zegt te reageren op onze zienswijzen. In feite doet hij dat niet: hij verwijst voornamelijk naar zijn eerdere teksten zonder inhoudelijk in te gaan op onze kritiek.

1. Procedure

Medio 2008 kwam het ontwerp Derde Structuurschema Elektriciteitsvoorziening (SEV III) ter visie. De gezamenlijke Milieufederaties dienden hierop op 24 juni 2008 een zienswijze in (bijlage 2).

Van 25 augustus tot en met 5 oktober 2009 lag de startnotitie milieueffectrapportage Noord-West 380 kV verbinding ter visie.

- In een brief van 23 september 2009 reageerde buurtvereniging Westerdijkshorn op de startnotitie (bijlage 3). De buurtvereniging dringt er op aan om ook andere alternatieven te onderzoeken.

- In een gezamenlijke brief van 2 oktober 2009, kenmerk 166-09/AdV, verzonden door de Friese Milieufederatie, drongen verschillende betrokken organisaties er op aan ook andere, mogelijk ondergrondse, tracés te onderzoeken (bijlage 4).

- Van 23 juni tot en met 3 augustus 2017 (volgens bekendmaking in de Staatscourant, elders sprak het ministerie van 4 augustus) lagen de ontwerpbesluiten ter inzage voor de aanleg van de 380 kV-hoogspanningsverbinding van station Eemshaven Oudeschip naar station Vierverlaten.

- In een brief van 2 augustus 2017, ons kenmerk 17-018-EW, dienden 17 organisaties en 39 particulieren een zienswijze in tegen deze ontwerpbesluiten (bijlage 5).

Tevens werden er (aanvullende) zienswijzen ingediend door:

- mevrouw H. Ubels, Westerdijkshorn 30, 9781 TH Bedum, namens de werkgroepen Sauwerd/Wetsinge en Westerdijkshorn en mede namens P. Hellinga, F. van Wanroij, B. Kuipers, E. Wessels. J. Wolters (bijlage 6);

- de heer J. Wolters, Karspelweg 2, Groot Wetsinge (bijlage 7);

- mevrouw T. van Essen en de heer E. van der Kaaij, Bredeweg 31, 9922 TB Westeremden (bijlage 8);

- zienswijze, ingediend door de heer M. ter Hofstede, Nieuwbrugsterweg 1027, Den Horn, mede namens buurtschap Nieuwbrug (bijlage 9).

Daarnaast diende de heer H. Ubels, Emmalaan 19 in Bedum een uitgebreide zienswijze in (bijlage 10).

Deze als bijlagen bij dit beroepschrift gevoegde zienswijzen zijn ingediend door personen en organisaties die nu samen in beroep gaan tegen het besluit van de ministers. De inhoud daarvan moet als hier herhaald en ingelast worden beschouwd.

- Inmiddels heeft de heer H. Ubels, Emmalaan 19 in Bedum ten behoeve van dit beroep een nadere uitwerking van zijn zienswijze geleverd (bijlage 11).

- En mevrouw H. Ubels, Westerdijkshorn 30, 9781 TH Bedum reageert, namens de werkgroepen Sauwerd/Wetsinge en Westerdijkshorn en anderen, op de Nota van Antwoord (bijlage 12).

Ook deze stukken maken onverkort deel uit van dit beroep.

2. Gronden van het beroep

Wij zijn van oordeel dat onze zienswijzen in de Nota van Antwoord Zienswijzen NW380 EOS-VVL van 7 december 2017 niet dan wel onvoldoende weerlegd zijn.

- In deze Nota van Antwoord wordt op een aantal door ons genoemde argumenten niet in gegaan.

- Waar onze argumenten wel worden behandeld, wordt veelal volstaan met verwijzing naar de betreffende stukken die bij het ontwerp besluit ter inzage lagen. Deze stukken waren ons ten tijde van het schrijven van de zienswijzen bekend, vormden voor ons juist aanleiding de zienswijze te schrijven. Het ministerie laat na hier een inhoudelijke reactie op te geven.

- Het ministerie concludeert keer op keer dat uit de belangenafweging blijkt dat de gekozen oplossing *redelijk* dan wel *aanvaardbaar* is: subjectieve begrippen, die niet worden geobjectiveerd. Bovendien is de belangenafweging niet helder en inzichtelijk gemaakt.

Wij zijn dan ook van oordeel dat onze in de zienswijzen genoemde gronden onverkort gelden als gronden voor dit beroep.

Voor de gronden van ons beroep verwijzen wij dan ook in de eerste plaats naar de in onze zienswijzen genoemde gronden. Dit beroepschrift vormt hierop een aanvulling en een nadere uitwerking.

Wij concludeerden in onze zienswijze:

De voorbereiding van dit plan voldoet niet aan het eigen beleid van de minister, zoals onder meer weergegeven in zijn brief aan de Tweede Kamer van 1 februari 2016 (Kamerstuk 21 239, nr. 211) (bijlage 13) om met overheden, burgers, bedrijven en maatschappelijke organisaties samen invulling geven aan energieprojecten. Het thans ter visie gelegde tracé is niet in samenspraak met de stakeholders ontwikkeld en kan slechts rekenen op grote maatschappelijke en politieke weerstand. Wij concluderen dat er geen draagvlak is in het gebied voor dit Voorkeurtracé.

Om nieuwe doorsnijding van het landschap te voorkomen, schrijft SEV III voor dat, waar mogelijk en zinvol, hoogspanningsverbindingen worden gecombineerd. Combineren blijkt in dit geval mogelijk en zinvol: na realisatie van de 380 kV zal de huidige 220 kV dan ook worden gesloopt. Vervolgens stelt SEV III: als combineren niet mogelijk is, wordt een nieuwe hoogspanningsverbinding waar mogelijk en zinvol met bovenregionale infrastructuur

gebundeld. Hier voldoet de nieuwe 380 kV hoogspanningsverbinding niet aan:

- 1) combineren is wel mogelijk: de oude 220 kV verdwijnt;
- 2) De nieuwe 380 kV wordt deels gebundeld met de te slopen 220 kV: bundeling met te slopen infrastructuur is niet zinvol. Het VKA wordt niet gebundeld met toekomstbestendige bovenregionale infrastructuur. Het VKA is dan ook in strijd met de uitgangspunten van SEP III.

Volgens de Nota Ruimte zijn nieuwe grootschalige infrastructuurprojecten (zoals 380 kV hoogspanningsverbindingen) in Nationale Landschappen niet toegestaan. Het VKA doorsnijdt nationaal landschap Middag-Humsterland: in strijd met de Nota Ruimte. De nationale landschappen zijn inmiddels uit het rijksbeleid geschrapt. De minister gaat er daarom vanuit dat hij dan ook geen rekening meer hoeft te houden met nationale landschappen. Hier zijn wij het niet mee eens. Hieronder komen wij hier op terug.

Volgens de Nota Ruimte geldt voor aantasting van het NNN het 'nee, tenzij' principe. Aantasting van het NNN is niet toegestaan, tenzij er geen alternatieven zijn. Er zijn deels ondergrondse alternatieven, waarbij het NNN niet wordt aangetast. Die zijn iets duurder, maar realistisch en betaalbaar. Het VKA is dus in strijd met de Nota Ruimte. De minister voert aan dat de Nota Ruimte inmiddels is achterhaald. Maar voor aantasting van het NNN geldt nog altijd het 'nee-tenzij' principe.

In de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR) worden 13 nationale belangen benoemd, waarvoor het Rijk verantwoordelijk is.

- Het VKA tast (inter)nationale unieke cultuurhistorische en natuurlijke kwaliteiten aan, is daarmee in strijd met nationaal belang 10.
- Het VKA tast het NNN aan: in strijd met nationaal belang 11.
- Het VKA is niet tot stand gekomen in een proces van zorgvuldige afweging en transparante besluitvorming. In strijd met nationaal belang 13.

De nieuwe 380 kV komt voor een deel in het waddengebied, maar de nieuwe hoogspanningsverbinding past wat betreft de maximale bouwhoogte (70 m) en de aard of de functie van nieuwe bebouwing niet bij de aard van het omringende (open, agrarische) landschap. Het plan is daarmee in strijd met het Rijksbeleid, zoals opgenomen in artikel 2.5.12 van het Barro. De minister voert aan dat in het Barro alleen verplichtingen worden opgelegd aan lagere overheden, het Rijk is hier niet aan gebonden. Wij stellen: het Rijk hoeft in het Barro geen verplichtingen aan zichzelf op te leggen, het Barro is een instrument om er voor te zorgen dat Rijksbeleid doorwerkt in en niet doorkruist wordt door beleid van lagere overheden. Wij zijn van oordeel dat het Rijk het eigen beleid in acht moet nemen. Dus de regels van het Barro niet mag negeren.

Het MER is gebaseerd op achterhaalde uitgangspunten. Er werd uitgegaan van een heel beperkte zoekcorridor, waardoor de meeste redelijkerwijs in beschouwing te nemen alternatieven, zowel wat betreft tracé als wat betreft de technische uitvoering, niet in het MER zijn onderzocht. Het MER is daarmee onvolledig en bevat niet de nodige informatie om tot een goede tracékeuze te komen. Voor een deel is dit ondervangen door een aanvullend onderzoek naar andere tracés. Dat onderzoek werd pas uitgevoerd nadat de zoekcorridor (in feite het voorkeurstracé) al was vastgesteld en onderhandelingen met grondeigenaren ten behoeve van dat tracé al werden gevoerd (deels zelfs al waren afgerond). Het VKA lag dus al

bij voorbaat vast, nog voor het MER de noodzakelijke informatie aandroeg om tot een goede tracékeuze te komen.

In het MER ontbreekt een goede beschrijving van de unieke cultuurhistorische, landschappelijke en archeologische waarden van nationaal landschap Middag-Humsterland. Ook is niet in beeld gebracht welke schade aanleg en exploitatie van de nieuwe 380 kV aan de unieke waarden van dit nationale landschap berokkent. Het MER miskent de bijzondere status en de bijzondere kwaliteiten van dit nationaal landschap.

Ten onrechte ontbreekt een onderzoek naar ecologische schade in de aanlegfase, met name de invloed van werkterreinen, bouwwegen, geluid en verlichting. Dit mede in relatie tot de lange duur (meerdere jaren) van de aanlegfase. Die tijdelijke schade is, ten onrechte, ook niet volledig meegenomen in de natuurcompensatie.

Vogels, zeker trekvogels, kunnen grote afstanden afleggen. Er is geen onderzoek gedaan naar de herkomst van de vogels, waardoor niet duidelijk is tot welke (buitenlandse) Natura 2000-gebieden de invloed van de nieuwe 380 kV zich uitstrekt.

Er werd niet duidelijk op welke populatie van de verschillende soorten de 1%-mortaliteitsnorm is gebaseerd. Uit de Nota van Antwoord blijkt inmiddels dat de 1% mortaliteitsnorm gebaseerd is op de Nederlandse populaties van de verschillende soorten. Maar vervolgens wordt gekeken of de extra sterfte in de lokale populatie in cumulatie met de extra sterfte door enige lokale projecten (beperkt gebied rond de nieuwe hoogspanningsverbinding) die landelijke 1% mortaliteitsnorm overschrijdt. Het moge duidelijk zijn dat dit meten met twee maten is.

De cumulatieve effecten van dit project tezamen met andere plannen en projecten op vogelpopulaties zijn onvoldoende in beeld gebracht. Ten onrechte worden de huidige draadslachtoffers door de bestaande 220 kV in mindering gebracht op het aantal draadslachtoffers van de nieuwe 380 kV. Dit is in strijd met Europees recht.

Er is geen inventarisatie gemaakt van de jaarrond beschermde nesten binnen de invloedssfeer van de bouwwerkzaamheden. Er is geen regeling getroffen om deze nesten in de bouwfase afdoende te beschermen. De minister antwoordt dat er geen bomen ten behoeve van dit project gekapt worden waar jaarrond beschermde nesten in zitten. Maar of er door de werkzaamheden (enige jaren lang) verstoring van jaarrond beschermde nesten plaatsvindt, is niet onderzocht.

Er is geen onderzoek ingesteld naar de maatschappelijke en economische schade van dit plan voor het gebied, zoals aantasting van de leefbaarheid, vermindering van de recreatieve aantrekkelijkheid van het gebied, aantasting van de werkgelegenheid. Het zou in de rede liggen om ook hier de cumulatieve effecten (waaronder aantasting van het gebied door aardgaswinning) in beeld te brengen.

Ook is er geen onderzoek gedaan naar de mogelijke maatschappelijke meerwaarde van de verschillende tracés. De gevolgen van het VKA voor Middag-Humsterland zijn niet in de belangenafweging betrokken. Het milieubelang heeft geen volwaardige, maar slechts een marginale rol gehad in de afwegingen ten aanzien van het tracé.

Het landschapsplan kan de landschappelijke schade niet verminderen: de schade (zoals horizonvervuiling in een grootschalig open landschap) blijft. Het landschapsplan heeft betrekking op een te beperkte strook van 1,5 km ter weerszijde van de nieuwe hoogspanning, terwijl de schadelijke invloed reikt tot tientallen kilometers.

Het VKA is objectief veel slechter in het landschap ingepast dan de bestaande 220 kV. (En de bestaande 220 kV is al zeer slecht ingepast). Dit valt niet te compenseren. Ten onrechte concludeert het MER dat de landschappelijke gevolgen van alle onderzochte tracés neutraal zijn, ook van het VKA.

Het VKA heeft grote schadelijke gevolgen voor het NNN en het Leefgebied open weide. Bestaande leefgebieden handhaven is altijd beter dan compenseren. Het MER concludeert ten onrechte dat het effect van het VKA met compensatie neutraal wordt.

Bij de berekening van de weidevogel-compensatie opgave gaat de minister er, ten onrechte, vanuit dat door de sloop van de bestaande 220 kV op die plek een goed weidevogelgebied ontstaat. De minister brengt die oppervlakte, ten onrechte, in mindering op de compensatieopgave. Bovendien wordt bij de compensatieopgave onvoldoende rekening gehouden met de tijdelijke verstoring in het gebied door bouwwerkzaamheden, werkterreinen, bouwwegen en verhoging van de verkeersdrukte. De compensatieopgave schiet te kort.

Er is een magneetveldzone vastgesteld waarbinnen 'gevoelige bestemmingen' ongewenst zijn.

- De minister gaat daarbij uit van een **jaargemiddelde** dat niet hoger mag worden dan 0,4 microtesla. Het advies van de ICNIRP (International Commission on Non-Ionizing Radiation Protection) spreekt van een **piekbelasting** van 0,4 microtesla. Daar zit een groot verschil in. Verschillende rapporten adviseren een lagere piekbelasting (0,1 microtesla).
- De minister verstaat onder gevoelige bestemmingen: bestemmingen waar regelmatig kinderen verblijven. De Commissie voor de MER adviseert: bestemmingen waar regelmatig mensen verblijven. De gehanteerde magneetveldzone voldoet niet aan het voorzorgbeginsel.

Werkterreinen en bouwwegen vallen, ten onrechte, niet binnen de begrenzing van het plan. Dit doet afbreuk aan de rechtszekerheid van de burger.

De regels van het inpassingsplan voorzien niet in:

- regels om verlichting te doven of afdoende af te schermen, vooral in de periode dat vleermuizen actief zijn;
- een regeling om effecten door aanlegwerkzaamheden op de natuur te mitigeren door zoveel mogelijk buiten kwetsbare perioden te werken;
- aanlegvergunningen en andere beschermende regelingen in nationaal landschap Middag-Humsterland.

Op grond van de Algemene wet bestuursrecht (Awb) dient de minister bij de voorbereiding van een besluit de nodige kennis omtrent de relevante feiten en de af te wegen belangen te vergaren. En de minister dient **alle** rechtstreeks bij het besluit betrokken belangen af te

wegen. Zoals uit het bovenstaande blijkt: de minister heeft onvoldoende kennis vergaard. Bovendien heeft de minister niet alle relevante belangen afgewogen.

Doorslaggevend bij de tracékeuze waren voor de minister: technische uitvoerbaarheid, leveringszekerheid en het aantal gevoelige bestemmingen binnen het magneetveld. Vrijwel alle onderzochte tracés, ook het MMA, voldoen hier aan. Vervolgens heeft de minister gekozen voor de voor het Rijk goedkoopste oplossing. Hierbij zijn uitsluitend rijksbelangen in de belangenafweging betrokken. Lokale belangen, zoals cultuurhistorie, landschap, natuurwaarden, leefbaarheid, spelen in zijn belangenafweging, ten onrechte, geen rol.

Hier is geen goede belangenafweging gemaakt. En er is, gezien de vermijdbare schade aan NNN en nationaal landschap, ook geen sprake van een goede ruimtelijke ordening.

Bij de afweging door het ministerie over de vraag ondergronds versus bovengronds wordt uitsluitend naar de korte termijn en naar de directe kosten gekeken. Terwijl het om een lange termijn investering gaat en lange termijn opbrengsten. Die zijn niet in beeld gebracht en zijn dus, ten onrechte, niet in de belangenafweging mee genomen.

Wij concluderen voorts dat de zorgvuldige voorbereidingsprocedure, geregeld in de Algemene wet bestuursrecht, door het ministerie blijkbaar wordt beschouwd als een betreurenswaardige formaliteit: er wordt naar de letter aan voldaan, maar niet naar de geest.

De minister is van plan een nieuwe 380 kV hoogspanningsverbinding te realiseren met een technische levensduur van 50 jaar. Juist het langetermijnperspectief rechtvaardigt een grote zorgvuldigheid bij de inpassing in het landschap en de leefomgeving van mens en natuur: de Groningers moeten er tenslotte minimaal de komende 50 jaar mee leven. Dit heeft de minister onvoldoende in zijn belangenafweging betrokken.

Deze, in onze zienswijzen nader uitgewerkte, conclusies zijn niet of onvoldoende door de minister weerlegd en brengen wij in als gronden van dit beroep.

Wij verzoeken u het besluit van de ministers tot vaststelling van dit Rijksinpassingsplan te vernietigen.

3. Belanghebbenden

Voor zover er discussie zou kunnen ontstaan over de vraag of alle deelnemers aan dit beroep belanghebbende zijn bericht ik u het volgende.

In uw uitspraak van 10 juni 1999, nr. H01.98.1642 (AB 2000, 19, Mevrouw Kiki), bevestigde u het oordeel van de Rechtbank dat een natuurlijk persoon in beginsel tot de categorie omwonenden behoort als de werking van het betreffende besluit hem — doordat hij bijvoorbeeld woont in de directe omgeving van het onderwerp van het besluit — rechtstreeks in zijn belangen treft. Het zicht-criterium is daarbij een hulpmiddel, alleen bepalend is het (naar het oordeel van de rechtbank) echter niet. Dit betekent dat — ook indien niet wordt voldaan aan het zicht-criterium — een rechtzoekende als behorend tot de categorie omwonenden belanghebbende in de zin van de Awb kan zijn, bijvoorbeeld indien het een

besluit betreft waarvan het redelijkerwijs te verwachten gevolg is dat het invloed zal hebben op de woon/leefomgeving van degene die in de nabijheid woont/leeft van de plaats waarop het besluit betrekking heeft.

Alle in dit beroep betrokken personen en organisaties wonen in de naaste omgeving van dit plan / project, hebben belangen in het gebied en/of rekenen het tot hun doelstelling algemene belangen te behartigen die bij dit project in het geding zijn. Wij zijn er dan ook van overtuigd dat alle deelnemers aan dit beroep belanghebbend zijn.

Indien u in individuele gevallen tot een andere conclusie zou komen, dienen de door de betreffende personen / organisaties ingediende zienswijzen voor dit beroep te worden beschouwd als een nadere uitwerking van de door de Natuur en Milieufederatie Groningen namens een groot aantal partijen ingediende zienswijze.

4. Draagvlak

4.1. SEV III

Medio 2008 kwam het ontwerp Derde Structuurschema Elektriciteitsvoorziening (SEV III) ter visie. De gezamenlijke Milieufederaties dienden hierop op 24 juni 2008 een zienswijze in (bijlage 2). Kernpunt van onze kritiek: de bevolking wordt nauwelijks in de gelegenheid gesteld op dit structuurschema te reageren. Zo is de informatie slechts beperkt beschikbaar en er worden slechts drie informatiebijeenkomsten gehouden in het hele land. Voor mensen uit het gebied van de Eemshaven en Delfzijl is de bijeenkomst in Zwolle het meest dichtbij: afstand 140 km, 1,5 uur rijden. *'Dat geeft de sterke indruk dat de regering geen echte inspraak wil en niet op zoek is naar een breed draagvlak onder de bevolking.'*

Op een kaartje werd het tracé van een nieuwe 380 kV verbinding Eemshaven-Vierverlaten indicatief aangegeven (bijlage 14).

4.2. Startnotitie MER 380 kV

In augustus 2009 werden wij door TenneT mondeling op de hoogte gesteld van de plannen voor de aanleg van een 380 kV hoogspanningsverbinding van de Eemshaven naar Diemen.

Van 25 augustus tot en met 5 oktober 2009 lag de startnotitie milieueffectrapportage Noord-West 380 kV verbinding ter visie (380 kV hoogspanningsverbinding van de Eemshaven naar Diemen). Het bleek dat voor het traject Eemshaven – Vierverlaten slechts één smalle zoekcorridor (in feite het huidige tracé) was opgenomen (bijlage 15). Deze zoekcorridor liet geen ruimte voor echte alternatieven.

Buurtvereniging Westerdijkshorn roept in een zienswijze van 23 september 2009 het ministerie dan ook op om ook andere, ondergrondse alternatieven in het MER te onderzoeken (bijlage 16).

In een gezamenlijke brief van 2 oktober 2009, kenmerk 166-09/AdV, verzonden door de Friese Milieufederatie, drongen verschillende betrokken organisaties er op aan ook andere, mogelijk ondergrondse, tracés te onderzoeken (bijlage 17). Onder meer om de nationale landschappen te ontzien.

4.3. Verdere contacten met TenneT en het ministerie

Eind 2009 startte overleg van TenneT en het ministerie met in het gebied actieve organisaties en met de provincie. Tot grote frustratie van de deelnemers maakte het ministerie van begin af duidelijk dat de zoekcorridor (zeg maar het huidige tracé) niet ter discussiestond: het tracé lag vast, er kon alleen gesproken worden over de wijze van uitvoering en over natuurcompensatie.

Op initiatief van buurtvereniging Westerdijkshorn en met medewerking van Landbouwwerkgroep LTO Noord liet de provincie Groningen door adviesbureau RIES een onderzoek uitvoeren naar de alternatieven voor de aanleg van hoogspanningsmasten van 380 kV tussen de Eemshaven en Diemen (Adviesbureau RIES, Februari 2010, bijlage 18). Voor het traject Eemshaven – Vierverlaten was de conclusie teleurstellend: ondergrondse aanleg werd toen niet haalbaar geacht.

In een brief van 4 maart 2010, kenmerk 2010-15.267/9/A.24, RP (bijlage 19) aan het ministerie van Economische Zaken concludeert de provincie Groningen, na overleg met de betreffende gemeenten, dat de aanleg van de verbinding in de vorm van een onderzeese of volledig ondergrondse kabel op dit moment helaas nog een brug te ver is. Wel pleit de provincie er voor om een alternatief langs de Eemshavenweg te laten onderzoeken, *'mede ook omdat dit past in de systematiek die de commissie Elverding heeft bepleit, namelijk een brede verkenningsfase, waarin bewoners, decentrale overheden en milieuorganisaties worden betrokken, waarna een goed overwogen en beredeneerd voorkeursalternatief wordt gekozen dat sneller en met minder weerstand kan worden gerealiseerd.'* Een dergelijk tracé lost een aantal thans bestaande knelpunten op, onder andere de moeilijke inpassing nabij Bedum en het doorkruisen van het Nationaal Landschap Middag-Humsterland, aldus de provincie. Deze oproep bleek aan dovemans oren gericht.

In de loop van 2013 werd ons bekend dat inmiddels was besloten om alleen het gedeelte Eemshaven - Vierverlaten te realiseren. De verdere verbinding Vierverlaten – Diemen, die wel was meegenomen in de startnotitie MER, was (voorlopig?) niet meer aan de orde. Ook werd duidelijk dat de bestaande 220 kV gesloopt zou worden na realisering van de nieuwe 380 kV verbinding.

In een brief van 2 april 2015, kenmerk DGETM-EM / 15042423 (bijlage 20), meldt de minister van Economische Zaken aan de Tweede Kamer dat TenneT op grond van de eerste onderzoeksresultaten aangeeft dat het technisch mogelijk is om meer dan het huidige maximum van 20 kilometer 380 kV hoogspanning ondergronds te verkabelen. De minister kondigt aan dat hij TenneT zal vragen om door middel van een quick scan ook voor het tracé Noordwest (Eemshaven - Vierverlaten) na te gaan wat de mogelijkheden zijn om knelpunten in het tracé ondergronds op te lossen. Maar hij geeft meteen aan dat het ondergronds brengen van deze verbinding niet voor de hand ligt omdat er in zijn ogen geen sprake is van een nieuwe doorsnijding.

In vervolg hierop bericht de Minister in een brief aan de Tweede Kamer van 2 december 2015, kenmerk DGETM-EO / 15169450 (bijlage 21) dat uit het advies van TenneT blijkt dat ondergrondse aanleg op dit tracédeel mogelijk is. Maar de minister vindt het te duur: ondergrondse aanleg van delen van de 380 kV-verbinding wordt niet in de plannen mee genomen.

Op 9 december 2015, kenmerk DGETM-EO / 15168159 (bijlage 22) stuurt het Ministerie het voorontwerp inpassingsplan Noord-West 380kV EOS-WL aan de provincie. Het voorontwerp wordt niet publiek ter inzage gelegd.

In reactie op het voorontwerp vraagt de gemeente Zuidhorn op 28 januari 2016 (bijlage 23) aan de Minister om de term 'voormalige' in relatie tot het nationaal landschap Middag-Humsterland uit de plannen te schrappen: het provinciale en gemeentelijke beleid richt zich nog altijd op de bescherming van dit nationale landschap. De gemeente roept de minister op om, voordat definitieve besluitvorming plaatsvindt, op basis van de meest recente technische mogelijkheden opnieuw te overwegen om te kiezen voor de aanleg van een ondergrondse door en/of een omgeleide verbinding om Middag Humsterland.

En in een brief van 10 februari 2016, kenmerk 2016-05695/6/A.10, RS (bijlage 24) aan de Minister constateert de provincie dat ondergrondse aanleg nu mogelijk is. De provincie stelt: *'Wij vinden dat er een zorgvuldige en transparante afweging in het plan dient te worden opgenomen waar ondergronds aanleg netto toegevoegde waarde kan bieden en hoe deze informatie is betrokken bij de tracékeuze, met name in het kwetsbare gebied van Middag-Humsterland bij het Reitdiep.'*

In een brief van 22 juni 2016, kenmerk 16-016-EW (bijlage 25), roepen Agrarische Natuur Vereniging Stad en Ommeland, Het Groninger Landschap, Landschapsbeheer Groningen, bewoners werkgroep Westerdijkshorn, Vereniging van Dorpsbelangen Sauwerd/Wetsinge, St. Oude Groninger Kerken, Vof Kerk Klein Wetsinge, Bond Heemschut Groningen, Groninger Dorpen, Natuurmonumenten, Vereniging Avifauna Groningen, Werkgroep 380 kV Westeremden, Agrarische Natuur Vereniging Wierde & Dijk en de Natuur en Milieufederatie Groningen de minister van Economische Zaken op om, in een gebiedsproces, een beter tracé te ontwikkelen voor de 380 KV hoogspanningsverbinding door de provincie Groningen. Sinds TenneT in 2009 in gesprek ging met verschillende betrokkenen over de aanleg van een nieuwe 380 kV verbinding van de Eemshaven naar Diemen en sinds de tervisielegging op 25 augustus 2009 van de ontwerp startnotitie milieueffectrapportage Noord-West 380 kV verbinding is er veel veranderd:

- Indertijd was het plan om een nieuwe 380 kV hoogspanningsverbinding te realiseren van de Eemshaven via Vierverlaten, Oudehaske en Ens naar Diemen. Inmiddels is besloten om alleen het gedeelte Eemshaven - Vierverlaten te realiseren.

- De bestaande 220 kV hoogspanningsverbinding van de Eemshaven tot Vierverlaten zou blijven bestaan. Om extra doorsnijding van het landschap te beperken zou de nieuwe 380 kV zo veel mogelijk ca. 70 m naast de bestaande 220 kV worden gerealiseerd (bundeling van infrastructuur). Inmiddels is besloten dat de 220 kV zal worden gesloopt na realisering van de nieuwe 380 kV.

- Verkabeling, het ondergronds aanbrengen van de 380 kV hoogspanning, werd in 2009 technisch niet mogelijk geacht. Inmiddels is door TenneT en door de minister aangegeven dat het technisch wel mogelijk is een gedeelte (TenneT spreekt over zeker 10 tot 20 km) te verkabelen.

De minister antwoordt op 10 oktober 2016, kenmerk DGETM-EO/16138850 (bijlage 26) dat hij vindt dat het tracé op zorgvuldige wijze en in goede samenspraak met de regio tot stand is gekomen. De minister wijst ons er op dat we te zijner tijd een zienswijze kunnen indienen tegen het ontwerp besluit.

In reactie op 7 november 2016, kenmerk 16-041-EW (bijlage 27) schrijven de (inmiddels 16) samenwerkende organisaties dat de constructieve, professionele en intensieve inzet en inbreng van een breed scala aan partijen binnen de provincie Groningen tot nu toe door het ministerie van EZ geheel genegeerd wordt. Er is met de onder deze brief genoemde organisaties geen overleg gevoerd over de tracékeuze. Wij dringen nogmaals aan op inhoudelijk overleg.

In een brief van 9 december 2016, nummer 2016-73.959/48A/4, RS (bijlage 28), melden de provincie Groningen en de 8 betrokken gemeenten aan minister Kamp dat de impact van de nieuwe 380 kV hoogspanningskabels op het Groninger landschap zo groot is, dat minister Kamp waar mogelijk zou moeten kiezen voor een ondergrondse oplossing (verkabelen).

Op 21 december 2016, kenmerk DGETM-EO / 16188399 (bijlage 29), meldt minister Kamp aan de 16 organisaties dat hij heeft besloten de hoogspanningsverbinding volgens zijn voorkeurstracé, geheel bovengronds, aan te leggen.

Voor de onderbouwing van zijn standpunt verwijst hij naar zijn brief aan de Tweede Kamer van 21 december 2016, kenmerk DGETM-EO / 16188366 (bijlage 30). Daarin zegt hij: *'Hoogspanningsverbindingen hebben impact op hoe omwonenden hun omgeving ervaren. Dit vraagt erom dat deze zorgvuldig worden ingepast. De inpassing van deze verbinding is niet mogelijk zonder goede betrokkenheid van partners in de regio.'*

Desondanks blijkt de minister niet bereid rekening te houden met bewoners en bestuurders in het gebied. De provincie Groningen en de 8 betrokken gemeenten sturen op 19 januari 2017 een oproep aan de leden van de Tweede Kamercommissie EZ om de minister in een motie op te roepen alsnog te besluiten 10 km van het voorkeursalternatief te verkabelen (bijlage 31).

En in een uiterste poging de minister tot een ander standpunt te bewegen, sturen de provincie, de 8 gemeenten en de 16 organisaties op 6 februari 2017 (bijlage 32) een open brief aan de minister en de Tweede Kamer. *'De regio is het grondig oneens met dit besluit. Wij, wethouders van de betrokken gemeenten, het provinciebestuur en zestien maatschappelijke organisaties en burgerwerkgroepen, willen dat de hoogspanningsleidingen zoveel mogelijk onder de grond worden aangelegd. (...) Het trieste is: dit hoeft helemaal niet. Technisch gezien is het mogelijk om in Nederland alle kabels onder de grond te stoppen. Omdat dit onbetaalbaar zou worden, is de afspraak dat er zo'n 40 kilometer aan hoogspanningskabels onder de grond kan. Wij hebben minister Kamp gevraagd om daarvan zo'n tien kilometer in Groningen te gebruiken. Maar waar de minister in andere delen van*

Nederland wel kiest voor alternatieven die hem geld kosten, zegt hij tegen ons dat het Groninger landschap voor hem geen pronkjuweel is dat je moet koesteren. Kabels onder de grond brengen is te duur en levert ook geen meerwaarde op, stelt hij. (...) Het is onverteerbaar dat wij nu de rekening krijgen voor dit jarenlang slepende proces. En dat terwijl er bestuurlijk grote bereidheid is om aan de nieuwe hoogspanningsverbinding mee te werken. We snappen de urgentie. Daarom is het ongelooflijk zuur en een klap in ons gezicht dat minister Kamp onze uitgestoken hand negeert. Veel erger nog is dat hij de waarden van ons landschap voor de komende decennia verschrikkelijk aantast.'

4.4. Crisis- en herstelwet (Chw)

Voor de realisering van de nieuwe 380 kV-verbinding en de sloop van de bestaande 220 kV-verbinding Eemshaven – Vierverlaten hebben de ministers een Rijksinpassingsplan vastgesteld. Op grond van artikel 1.1, eerste lid onder a van de Chw in samenhang met punt 2.1 van Bijlage 1 van deze wet en afdeling 3.5 Wet ruimtelijke ordening (Wro) is afdeling 2 van de Chw van toepassing op Rijksinpassingsplannen. Dit betekent (artikel 1.4 Chw) dat de provincie Groningen en de betrokken gemeenten niet tegen dit besluit in beroep kunnen.

G.S. van Groningen meldt dan ook op 7 april 2017, nummer 2017-10.615/14/A.25 (bijlage 33) aan Provinciale Staten: *'Wij hebben ons samen met betrokken gemeenten beraden op de aangepaste voorstellen en overleg gevoerd met de betrokken gebiedspartijen. Deze afweging vroeg een worsteling rond de afweging van de belangen van natuur en landschap en de urgentie van de uitbreiding van de transportcapaciteit van elektriciteit. Hoewel wij teleurgesteld zijn dat de minister niet de keuze heeft gemaakt om te verkabelen, achten wij die keuze van de minister als een politieke werkelijkheid.'*

Hoewel provincie en gemeenten hebben ingestemd met de door de minister geboden compensatieregeling, kunnen zij nog altijd **niet** instemmen met het door de minister gekozen tracé. De politieke werkelijkheid is echter dat voor gemeenten en provincie geen verdere mogelijkheden van verzet open staan. Zij voelen zich buiten spel gezet, maar hebben zich bij het standpunt van de minister neer te leggen.

4.5. Conclusie

Volgens het ministerie is er uitgebreid overlegd met gemeenten, provincie, maatschappelijke organisaties en betrokken burgers. Volgens ons is een kenmerk van overleg dat er een dialoog mogelijk is, dat er naar elkaar geluisterd wordt en samen wordt gezocht naar goede oplossingen. Hier was echter geen sprake van.

Van het begin af is er, zowel door maatschappelijke organisaties als door de provincie en de gemeenten, bij het ministerie op aan gedrongen rekening te houden met het prachtige Groningse landschap, de culturele waarden en de natuur in het gebied. Het ministerie heeft echter geweigerd hier bij de vaststelling van het tracé rekening mee te houden.

De provincie Groningen, de gemeenten Delfzijl, Eemsum, Loppersum, Ten Boer, Winsum, Bedum, Zuidhorn en Groningen en de Natuur en Milieufederatie Groningen, Agrarische Natuurvereniging Stad en Ommeland, Het Groninger Landschap, Landschapsbeheer Groningen, Werkgroep bewoners Westerdijkshorn, Vereniging van Dorpsbelangen Sauwerd/Wetsinge, Stichting Oude Groninger Kerken, Vof Kerk Klein

Wetsing, Bond Heemschut Groningen, Groninger Dorpen, Natuurmonumenten, Avifauna Groningen, Werkgroep 380 Westeremden, Agrarische Natuurvereniging Wierde & Dijk, Molenstichting Winsum en buurtschap Nieuwbrug en veel bewoners van het gebied zijn nog altijd van oordeel dat de aanleg van de nieuwe 380 kV anders kan, beter kan, beter moet. Het 'Voorkeustracé' richt onnodig veel schade aan in het gebied.

Wij concluderen dan ook dat er in de regio geen draagvlak is voor dit Rijksinpassingsplan hoogspanningsverbinding Noord-West 380 kV van Eemshaven Oudeschip naar Vierverlaten.

5. Rijkscoördinatie­regeling

5.1. Geen uitbreiding van het net

Op grond van artikel 20a, eerste lid Elektriciteitswet 1998 is de procedure bedoeld in artikel 3.35, eerste lid, aanhef en onderdeel c, van de Wro van toepassing op een uitbreiding van het landelijk hoogspanningsnet voor zover het betreft de van dat net deel uitmakende netten bestemd voor het transport van elektriciteit op een spanningsniveau van 220 kV of hoger.

Het betreft hier de vervanging van een 220 kV hoogspanningsverbinding Eemshaven – Vierverlaten door een 380 kV verbinding. Dit betekent weliswaar een uitbreiding van de transportcapaciteit, maar naar ons oordeel is er geen sprake van uitbreiding van het net. Wij zijn van oordeel dat de Rijkscoördinatie­regeling ten onrechte van toepassing is verklaard. Wij verzoeken u dan ook het besluit tot vaststelling van het Rijksinpassingsplan te vernietigen.

5.2. Niet toegezonden aan beide Kamers der Staten-Generaal

Indien u van oordeel bent dat er wel sprake is van uitbreiding de van het landelijk hoogspanningsnet, is de procedure bedoeld in artikel 3.35, eerste lid, aanhef en onderdeel c Wro (Rijkscoördinatie­regeling) van toepassing. De minister kan een Rijksinpassingsplan vaststellen (art. 3.35, lid 1 Wro). En artikel 3.35 lid 9 Wro bepaalt:

'9. Een besluit als bedoeld in de aanhef van het eerste lid, wordt toegezonden aan de beide Kamers der Staten-Generaal. Aan het besluit wordt geen uitvoering gegeven dan nadat beide Kamers daarmee hebben ingestemd. Met het besluit wordt geacht te zijn ingestemd indien geen van beide Kamers binnen vier weken na de toezending van dat besluit een besluit heeft genomen omtrent de behandeling daarvan.'

Voorts is, op grond van art. 3.35, vierde lid, Wro in samenhang met artikel 3.31 lid 3, afdeling 3.4 van de Algemene wet bestuursrecht (Awb) van toepassing op de voorbereiding van de besluiten.

In strijd met artikel 3.35, negende lid Wro is het besluit van de ministers niet toegezonden aan de beide Kamers der Staten-Generaal. Hierover zijn Kamervragen gesteld. De minister antwoordt (Tweede Kamer, Vergaderjaar 2017–2018, nr. 1038, bijlage 34):

'De verbinding wordt ingepast met de Rijkscoördinatie­regeling (RCR). (...) Bij toepassing van de RCR wordt de uniforme openbare voorbereidingsprocedure uit Afdeling 3.4 van de Algemene wet bestuursrecht gevolgd. (...) In dat stadium is de besluitvorming nu. Het voorleggen van het inpassingsplan aan de Tweede Kamer is geen onderdeel van de wettelijk geregelde procedure.'

Wij delen deze opvatting niet. Naar ons oordeel bevat artikel 3.35, negende lid, een bijzondere regeling, van toepassing op Rijksinpassingsplannen waarop de Rijkscoördinatieregeling van toepassing is, die niet buiten werking wordt gesteld door het volgen van de uniforme openbare voorbereidingsprocedure uit Afdeling 3.4 van de Algemene wet bestuursrecht. Wij verzoeken u dan ook het besluit tot vaststelling van het Rijksinpassingsplan te vernietigen.

6. Passende scheiding van functies

Op 16 mei 2017 is, ter uitvoering van Richtlijn 2014/52/EU van het Europees Parlement en de Raad van 16 april 2014 tot wijziging van Richtlijn 2011/92/EU betreffende de milieueffectbeoordeling van bepaalde openbare en particuliere projecten (PbEU 2014, L 124), de Implementatiewet 'herziening m.e.r.-richtlijn' in werking getreden. Daarbij is onder meer een nieuw artikel 7.28a in de Wet milieubeheer ingevoerd.

'Artikel 7.28a

- 1. Als het bevoegd gezag zelf de activiteit wil ondernemen waarvoor een milieueffectrapport moet worden gemaakt, zorgt het bevoegd gezag in ieder geval voor een passende scheiding tussen conflicterende functies bij de ambtelijke voorbereiding van het besluit.*
- 2. Het bevoegd gezag legt de wijze waarop het zorg draagt voor een passende scheiding als bedoeld in het eerste lid vast in een beschrijving van de werkprocessen en procedures en draagt er zorg voor dat deze werkprocessen en procedures worden nageleefd.'*

Hoewel het hier gaat om een project dat gestart is voor 16 mei 2017 (hoewel het MER ter visie werd gelegd na deze datum), en dus, naar wij aannemen, formeel het overgangsrecht op dit project van toepassing is, zijn wij van oordeel dat de gang van zaken bij dit project en de beoordelingsruimte die de minister zichzelf bij dit project heeft toegekend, duidelijk illustreren dat een dergelijke wetwijziging dringend noodzakelijk was. In dit project heeft het ministerie van het begin af aan eigen plannen gemaakt, die plannen zelf beoordeeld en zelf geconcludeerd dat het goed was: de slager keurt zijn eigen vlees.

Hoewel de wetwijziging formeel niet op dit plan / project van toepassing is, zijn wij van oordeel dat uit oogpunt van behoorlijk bestuur de bij deze wetwijziging ingevoerde spelregels alsnog toegepast zouden moeten worden op deze hoogspanningsverbinding.

7. Tracékeuze

7.1. SEV III

Op een kaartje behorend bij SEV III is indicatief een tracé aangegeven voor een nieuwe hoogspanningsverbinding Eemshaven – Vierverlaten. Dit indicatieve tracé volgt in grote lijnen de Eemshavenweg (N46) (bijlage 14). De SEV III trad op 17 september 2009 in werking.

Eén van de uitgangspunten van SEV III is:

'6.7. Nieuwe hoogspanningsverbindingen van 220 kV en meer worden in beginsel bovengronds aangelegd. (...) Zodra het vanuit leveringszekerheid en meerkosten verantwoord is, zullen nieuwe hoogspanningsverbindingen van 220 kV en meer ondergronds worden aangelegd daar waar de maatschappelijke meerwaarde van ondergrondse aanleg evident is.'

Wanneer is maatschappelijke meerwaarde van ondergrondse aanleg evident? Dit blijkt uit een brief van de ministers van Economische Zaken en van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer van 18 december 2008, kenmerk ET/EM / 8200907, aan de Voorzitter van de Tweede Kamer over het tracé voor de Randstad 380 kV verbinding Noordring (bijlage 35):

'Aangegeven is dat uit studies blijkt dat ondergrondse aanleg van hoogspanningsverbindingen van hoge capaciteit risicovol kan zijn wanneer over grote afstanden wordt verkabeld. Daarom is een totale afstand van 20 kilometer als richtinggevend gehanteerd bij de keuze voor het ondergronds aanleggen van delen van de nieuwe 380 kV verbinding in de Randstad. (...)

Bij de keuze voor het tracé in de Zuidring is een aantal criteria of combinaties daarvan doorslaggevend geweest bij de afweging over de uitvoeringswijze van het tracé (bovengronds dan wel ondergronds):

a. kwetsbare gebieden natuur en landschap

b. recreatieve waarde voor nabij gelegen woonwijken/leefomgeving (...)

Bij de keuze voor het tracé in de Noordring is met het oog op consistente besluitvorming een zelfde afwegingskader gebruikt. Vanwege bovengenoemde beperkte mogelijkheden voor ondergrondse aanleg is in de Noordring gekozen voor circa 10 kilometer verkabeling.

Verkabeling zal in eerste instantie worden toegepast op locaties waar dat technisch gezien onvermijdelijk is, of waar zich in geval van een bovengrondse verbinding een combinatie van knelpunten voordoet; met name waar het leefomgeving, het landschap en de natuur betreft.'

Dus de regering is van oordeel dat de maatschappelijke meerwaarde van ondergrondse aanleg evident is in geval zich bij een bovengrondse verbinding een combinatie van knelpunten voordoet; met name waar het leefomgeving, het landschap en de natuur betreft.

7.2. Startnotitie MER 380 kV

Uit de startnotitie milieueffectrapportage Noord-West 380 kV verbinding (augustus 2009) bleek dat voor het traject Eemshaven – Vierverlaten slechts één smalle zoekcorridor (in feite het huidige tracé) was opgenomen (bijlage 15). Die voor een belangrijk deel sterk afwijkt van het indicatieve tracé van SEV III.

- De indicatieve lijn volgens SEV III volgt deels de Eemshaven, gaat niet door het weidevogel kerngebied tussen Bedum en Winsum en gaat niet door nationaal landschap Middag-Humsterland.

- De in 2009 ter visie gelegde zoekcorridor gaat niet langs de Eemshavenweg, maar gaat wel midden door het belangrijkste (= beste) weidevogel kerngebied in de provincie Groningen, gelegen tussen Bedum en Winsum en door nationaal landschap Middag-Humsterland.

De minister constateert, met ons, dat de nieuwe hoogspanningsverbinding dominant aanwezig zal zijn in het landschap. Volgens de minister valt die schade te compenseren door elders maatregelen te nemen ter versterking van het landschap. Hij erkent de aantasting van de leefbaarheid in het gebied, maar dat acht hij 'niet onaanvaardbaar'. Hij ontkent, op basis van rapporten waarin dit niet onderzocht is (zie elders in dit beroepschrift), dat deze ingreep toeristisch-recreatieve en daarmee economische schade kan veroorzaken.

De minister deelt onze opvatting dat de weidevogelstand in het weidevogel kerngebied tussen Winsum en Bedum door deze ingreep ernstige schade zal oplopen. Maar hij is van oordeel dat die schade volledig gecompenseerd wordt. Met andere woorden: de vogels moeten maar verkassen. Hij gaat daarbij geheel voorbij aan de plaatstrouw van veel weidevogels: ze komen elk jaar op dezelfde locatie terug om te nestelen; zijn de omstandigheden veranderd, dan kan het jaren duren voor ze een alternatieve nestlocatie zoeken. Veel vogels zullen niet meer tot broeden komen. Dit betekent, hoe dan ook, een zware slag voor de weidevogelstand in Groningen. In onze zienswijze (bijlage 5) zijn wij al uitgebreid ingegaan op de ontoereikende weidevogelcompensatie.

De minister is er zich wel van bewust dat de nieuwe hoogspanningsverbinding door nationaal landschap Middag-Humsterland loopt. Maar nationale landschappen maken geen deel meer uit van het rijksbeleid. En hij stelt dat na realisering van de 380 kV de bestaande 220 kV en de bestaande 110 kV hoogspanningsverbinding worden verwijderd. Het valt te betwijfelen of dit een verbetering is: het nieuwe gordijn van draden en masten is groter, hoger en oogt massaler dan de huidige hoogspanning met vakwerkmasten.

Maar het belangrijkste knelpunt in Middag-Humsterland vormt de aanlegfase. Probleem: juist het bijzondere reliëf en het (meer dan 2500 jaar) oude verkavelingspatroon zijn kenmerkend voor de cultuurhistorische waarden in dit unieke gebied. Bij de aanleg van de nieuwe 380 kV verbinding worden WinTrack masten geplaatst. Daarvoor zijn ruime werkterreinen nodig en tijdelijke bouwwegen. Sloten worden tijdelijk gedempt, terreinen opgehoogd. En op een aantal plaatsen worden sloten definitief gedempt of verlegd om plaats te bieden aan de masten. Na dergelijke grootschalige werkzaamheden is het niet mogelijk het oorspronkelijke profiel en de oorspronkelijke bodemopbouw te herstellen: die gaat voorgoed verloren. Daarmee worden de cultuurhistorische waarden van het gebied onherstelbaar aangetast.

Bij de keuze voor het tracé in de Zuidring en de Noordring is een aantal criteria of combinaties daarvan doorslaggevend geweest bij de afweging over de uitvoeringswijze van het tracé (bovengronds dan wel ondergronds):

- a. kwetsbare gebieden natuur en landschap;
- b. recreatieve waarde voor nabij gelegen woonwijken/leefomgeving.

Bij de keuze voor het tracé Noord-West 380 kV had het, met het oog op consistente besluitvorming, in lijn met de uitgangspunten van SEV III, voor de hand gelegen een zelfde afwegingskader te gebruiken. De minister vond dit niet nodig.

Wij concluderen dan ook dat de in de Startnotitie MER opgenomen 'zoekcorridor' en het nu door de minister vastgestelde 'Voorkeurstracé' niet voldoen aan de uitgangspunten van SEV III.

7.3. Alternatieven

7.3.1. Meest Milieuvriendelijke Alternatief, voorkeursalternatief

Uit de toelichting van het Rijksinpassingsplan blijkt (par. 5.5.2): *‘Zoals beschreven in paragraaf 5.4.4. is het alternatief Roze het MMA. De bepalende (maatgevende) milieuthema’s zijn: leefomgeving, ecologie en landschap en cultuurhistorie. Alternatief Roze heeft een ondergronds deel van 10 kilometer.’*

Het MMA is, ook volgens de minister, een reëel alternatief. Toch heeft de minister uit kostenoverwegingen voor het ‘Voorkeursalternatief’ (VKA) gekozen. En de minister heeft veel andere reële alternatieven (aangedragen in zienswijzen, in het provinciale rapport van D-Cision!, e.d.) buiten beschouwing gelaten. Hieronder gaan wij hier nader op in.

7.3.2. Kosten en alternatieven

In het inpassingsplan wordt op veel momenten op een inconsequente en onnavolgbare wijze invulling gegeven aan de afwegingen van het VKA ten opzichte van andere mogelijke tracés. Zo is in de afwegingen tussen de verschillende mogelijke alternatieven een willekeurige toepassing van mitigerende en compenserende maatregelen meegenomen. Wij hebben daar op meerdere momenten en vervolgens in de zienswijzen op gewezen en gevraagd om objectivering en transparantie.

Toegepaste systematiek:

De toepassing en weging van mitigerende en compenserende maatregelen kan pas worden gedaan **nadat** de alternatieve tracés op hun eigen kenmerken zijn getoetst, gekwalificeerd en ten opzichte van elkaar zijn beoordeeld. Voor het beoordelen van de effecten van het plan of project mogen de mitigerende maatregelen in de afweging worden betrokken, maar de compenserende maatregelen niet. Compenserende maatregelen komen pas in beeld als een project, ondanks de schadelijke gevolgen, toch moet worden uitgevoerd en alternatieven ontbreken. Deze systematiek is gangbaar en onder meer wettelijk verankerd in de Wet natuurbescherming (Wnb).

Het is de meest geëigende wijze van weging. Immers anders kan elke compenserende of mitigerende maatregel die op een of andere manier in verbinding kan worden gebracht met het besluit worden ingezet om de keuze voor elk gewenst tracé te faciliteren.

De minister onderkent de mogelijkheid om een deel van het traject ondergronds te brengen. Toch kiest de minister vanwege het kostenaspect hier niet voor. En legitimeert dat, ten onrechte, door aan te voeren dat de schadelijke gevolgen van deze keuze gecompenseerd kunnen worden.

7.3.3. Andere alternatieven

Naast de in het MER beschreven alternatieven en in het rapport van D-Cision! (in opdracht van de provincie, bijlage 36) genoemde alternatieven zijn er ook nog andere alternatieve mogelijkheden. De heer Henk Ubels heeft in een zienswijze hier een kundige aanzet voor gegeven (bijlage 10, ten behoeve van dit beroep nader aangevuld, zie bijlage 11)j. De heer Ubels is als deskundige betrokken geweest bij de totstandkoming van het rapport van onderzoeksbureau Ries (in opdracht van de provincie) uit 2009, waarin toen helaas de conclusie moest worden getrokken dat ondergronds, gegeven de uitgangspunten van het

ministerie van EZ voor leveringszekerheid, op dat moment nog niet mogelijk was. De minister heeft de conclusies van het rapport toentertijd overgenomen.

De heer Ubels heeft in zijn rapport, dat we ook mogen beschouwen als een advies van een deskundige, op basis van voortschrijdend inzicht, aanvullende kennis van de markt en voortbouwend op het rapport van onderzoeksbureau Ries, nieuwe mogelijke alternatieven aangedragen. Al deze alternatieven zijn (deels of geheel) ondergronds en tegen **vergelijkbare kosten** als bovengrondse aanleg.

Wij stellen dat aan de hand van de informatie van de heer Ubels aangetoond wordt dat er wel degelijk reële en betaalbare ondergrondse alternatieven zijn die zondermeer gunstiger zullen worden gewaardeerd op milieueffecten.

In het overleg tussen TenneT en de heer Ubels werd duidelijk dat TenneT – in tegenstelling tot de heer Ubels - de mondiale kennis omtrent de mogelijkheden voor ondergrondse aanleg onvoldoende in beeld heeft. Dit blijkt ook uit het verslag van het overleg, gevoegd bij de rapporten van de heer Ubels. In het bijzonder verwijzen we naar de ervaringen in Japan en Denemarken, waar al vele jaren ondergrondse hoogspanningsverbindingen over grote afstanden in bedrijf zijn. In zijn aanvulling op zijn zienswijze gaat de heer Ubels nader in op de opmerkingen in de Nota van Antwoord.

De alternatieven van de heer H. Ubels zijn op te delen in een viertal mogelijkheden:

1. Volledig ondergrondse aanleg;
2. Gedeeltelijke ondergrondse aanleg;
3. Aanleg in een ondergrondse tunnel;
4. Benutten van bestaande ondergrondse infrastructuur die geheel of gedeeltelijk buiten +gebruik zijn gesteld.

Binnen deze varianten geeft de heer Ubels dat het zowel mogelijk is om de verbinding Eemshaven – Vierverlaten in wisselstroom als in gelijkstroom uit te voeren, waardoor er dus in hoofdlijn sprake is van 8 potentiële ondergrondse alternatieven.

Op basis van het overleg met TenneT van december 2017 heeft de heer Ubels zijn bevindingen en berekening aangevuld en nader onderbouwd.

Overigens is er niet alleen sprake van landschapswinst. Ook geeft de heer Ubels in zijn rapport de mogelijkheid aan dat bij ondergrondse aanleg een hoger milieurendement wordt bereikt doordat enerzijds de weerstand door gebruik van grotere diameters kabel afneemt en anderzijds de ontstane warmte kan worden benut, bij voorbeeld voor het verwarmen van gebouwen.

7.3.3.1. Kosten

Wij hebben op meerdere momenten de minister gevraagd om de kostenvergelijking, met name tussen het MMA en het VKA, inzichtelijk te maken. De minister doet dat niet. Ook uit de informatie verkregen door het Wob verzoek blijkt dat de minister op geen enkele wijze een objectieve onderbouwing kan of wil aanleveren voor een kostenvergelijking (voor Wob verzoek zie paragraaf landschapsplan van dit beroepschrift).

Wel beroept de minister zich bij de afweging boven- of ondergronds telkens geheel op het kostenaspect. Daarmee is dat kostenaspect voor de uiteindelijke afweging van groot belang. Dit belang had dan ook goed en navolgbaar moeten worden onderbouwd. De vele zienswijzen appelleren hier ook aan.

De Nota van Antwoord gaat op verschillende plaatsen hierop in:

1c:

'...In dat verband hechten de Ministers er ook aan op te merken dat TenneT als beheerder van het hoogspanningsnet doelmatige investeringen moet doen, en het kostenaspect ook vanuit dat (maatschappelijke kosten)perspectief meegewogen moet worden. (...).'

Dus doelmatigheid is het criterium.

2. Algemeen

Na beschouwing van alle realistische alternatieven concludeert de voormalige Minister van Economische Zaken in zijn brief van 21 december 2016 aan de Tweede Kamer dat de forse meerkosten van ondergrondse aanleg niet opwegen tegen de maatschappelijke meerwaarde die dit oplevert.'

Dus volgens de minister is er sprake van forse meerkosten en de minister erkent tegelijk de maatschappelijke meerwaarde van ondergrondse aanleg.

4c.

'Omdat de effecten van een bovengrondse verbinding op ecologie ook op andere wijze gemitigeerd kunnen worden, is geoordeeld dat de forse meerkosten van ondergrondse aanleg (EUR 105 - 135 miljoen) niet opwegen tegen de maatschappelijke meerwaarde die dit oplevert. Deze conclusie is aanleiding geweest te kiezen voor bovengrondse aanleg en daar een stevig pakket aan mitigerende en compenserende maatregelen aan te koppelen om de effecten op ecologie zoveel als redelijkerwijs mogelijk te mitigeren. De effecten op de leefgebieden voor weidevogels, zowel binnen als buiten de NNN, worden volledig gecompenseerd.'

Dus: De meerkosten worden door de minister hier geduid op 105 -135 miljoen met aftrek van de kosten voor compensatie en mitigatie

Wij merken overigens op dat de minister stelt dat de effecten van een bovengrondse verbinding op ecologie ook op andere wijze **gemitigeerd** kunnen worden. Hij zegt hier mitigeren, maar doelt op **compensatie**: er wordt immers elders een geheel nieuw weidevogelgebied gerealiseerd waarmee gepoogd wordt (een deel van) de schade te herstellen. Zoals boven betoogd: compenserende maatregelen horen in de integrale belangenafweging niet te worden meegewogen, compenserende maatregelen komen pas aan de orde als realisering van het schadelijke project onvermijdelijk is.

7.3.3.2. Kosten ondergronds versus bovengronds

De Nota van Antwoord meldt:

'TenneT heeft als netbeheerder in Noordwest-Europa praktijkervaring met ondergrondse aanleg van 380 kV-hoogspanningsverbindingen over langere afstanden (5 tot 10 km). De meerkosten van de ondergrondse alternatieven ten opzichte van het voorkeursstracé variëren van 130 tot 135 miljoen euro (zie ook kamerbrief 21 dec 2016). De ramingen van de meerkosten van een deels ondergrondse aanleg van de nieuwe 380 kV-verbinding zijn

gebaseerd op haar ervaringen in recente projecten voor wat betreft: planologische inpassing, technische uitwerking, planning, investeringskosten en risico's.

Daarbij heeft TenneT het volgende proces doorlopen:

- 1. zorgvuldige analyse van de door TenneT recent uitgevoerde projecten hebben kostenkengetallen opgeleverd voor de belangrijkste kostenbepalende factoren: getransporteerd vermogen, tracélengte, type kabel, boring en/of open ontgraving en het benodigd aantal opstijpunten;*
- 2. deze zijn gecombineerd met de tot nu toe beschikbare gegevens t.a.v. de belangrijkste kostenbepalende factoren in de nieuwe 380 kV-verbinding met als resultaat de meest reële inschatting van de investeringskosten van ondergrondse aanleg;*
- 3. op vergelijkbare wijze waren de investeringskosten van bovengrondse aanleg in Wintrack reeds bepaald;*
- 4. het saldo van de investeringskosten van de ondergrondse aanleg minus de investeringskosten van de bovengrondse aanleg zijn de meerkosten.*

Daarbij opgeteld komen ook zogenaamde congestiekosten die het gevolg zijn van vertraging in het proces bij een keuze voor ondergronds. Deze totale kosten van gedeeltelijke ondergrondse aanleg moet worden afgewogen tegen de vraag of de maatschappelijke meerwaarde die te behalen is met het oplossen van knelpunten door middel van ondergrondse aanleg evident is.'

Dus:

Het de meerkosten van gedeeltelijk ondergrondse aanleg bedragen 130-135 miljoen, onder verwijzing naar dezelfde kamerbrief. Deze meerkosten zijn uitsluitend gebaseerd op een modelmatige calculatie van TenneT. Meerkosten zijn gedefinieerd als saldo investering ondergronds minus investeringskosten bovengronds. De door TenneT / het ministerie verwachte vertraging in het proces vormt onderdeel van de meerkosten (!) (congestie).

In de eerste plaats kan men zich afvragen of het redelijk is congestiekosten in de kostprijs van ondergrondse aanleg mee te nemen. Deze (mogelijke) vertraging is uitsluitend het gevolg van het feit dat in eerste instantie op voorhand ondergrondse oplossingen zijn afgewezen, zodat het verder uitwerken van plannen voor ondergrondse aanleg pas in een (te?) laat stadium aan de orde is.

In de tweede plaats kan men zich afvragen of er wel vertraging zal optreden. Bovengrondse aanleg kost, vanaf het begin van de feitelijke werkzaamheden, twee tot 3 jaar. Ondergrondse aanleg kan in een veel kortere tijd (een half jaar tot een jaar) worden uitgevoerd. Waarbij veel minder bouwwegen en werkterreinen nodig zijn. Bovengrondse aanleg is in grote lijnen nu voorbereid, voor ondergrondse aanleg geldt dat niet. Maar als men dat wil, dan kunnen de voorbereidende werkzaamheden voor ondergrondse aanleg binnen 2 jaar worden afgerond. Wij concluderen dan ook dat ondergrondse aanleg niet meer tijd hoeft te kosten dan bovengrondse aanleg: de post 'congestiekosten' vinden wij dan ook niet reëel en beschouwen wij als een gelegenheidsargument.

5b Nota van Antwoord:

'Er is geen reden om aan te nemen dat kosten geen rol in de afweging zouden mogen spelen. De Autoriteit Consument en Markt (ACM) toetst op basis van de Elektriciteitswet of

de investering doelmatig en effectief is, waarna TenneT de doelmatige kosten mag doorberekenen in haar tarief.'

Dus de doelmatigheid wordt getoetst door het ACM en de kosten worden doorberekend in de tarieven.

5c

'De ramingen van de meerkosten van de deels ondergrondse alternatieven zijn gebaseerd op eigen ervaringen van TenneT in recente projecten. Zie de beantwoording onder het kopje 5 algemeen. Deze ramingen zijn gedaan op basis van investeringskosten. Dit houdt in dat in de ramingen - naast alle directe bouwkosten - ook bijkomende kosten zoals bijvoorbeeld kosten voor natuurcompensatie, schadeloosstelling e.d., voor zover nu bekend en kwantificeerbaar, meegenomen zijn. De Ministers hebben dus in hun afweging ten aanzien van het voorkeurstracé ook de kosten betrokken voor het nemen van compenserende maatregelen die nodig zijn bij een geheel bovengrondse aanleg van de nieuwe 380 kV-verbinding. De meerkosten van gedeeltelijke ondergrondse aanleg zijn echter van een veel grotere orde dan de kosten voor compensatiemaatregelen. Er is daarbij rekening gehouden met de grondsoort en het type kabel en maximum transportvermogen dat bij deze grondsoort mogelijk is.'

Dus de investeringskosten zijn de bouwkosten + alle bijkomende kosten.

5f.

'Vooruitlopend op de keuze voor een tracé heeft TenneT reeds de aanbestedingsprocedure in gang gezet voor de levering van de masten. Dit om vertraging in de realisatie van de nieuwe 380 kV verbinding door een lange levertijd van de masten te voorkomen. Bij deze aanbesteding is aan partijen aangegeven dat bij een eventuele keuze voor partieel ondergronds minder masten zullen worden afgenomen.'

De minister geeft aan dat, terwijl het ruimtelijk besluit nog niet onherroepelijk is, TenneT de aanbesteding van de masten al in gang heeft gezet. Maar TenneT houdt daarbij uitdrukkelijk rekening met de mogelijkheid minder masten af te nemen in geval van gedeeltelijk ondergrondse aanleg.

5 l

'Verkabeling kan aan de orde zijn bij knelpunten waarbij ondergrondse aanleg leidt tot substantiële en financieel verantwoorde oplossingen en waarbij evidente maatschappelijke meerwaarde is te behalen. Dit vergt op grond van SEV III een gedegen afweging per project.'

De minister verwijst naar de SEV III als basis voor een gedegen afweging per project.

5m

Als onderdeel van de zienswijze 28 (zienswijze van de heer H. Ubels, bijlage 10) wordt het volgende ook opgemerkt.

'Allereerst wordt opgemerkt dat een kabelverbinding in een tunnel elektrisch gezien vergelijkbaar is met een kabelverbinding die op de gangbare wijze direct in de grond wordt gelegd. Een tunnelconstructie levert in die zin geen nettechnische voordelen op. Of een dergelijke tunnel uitvoeringconstructief en technisch haalbaar is, is niet door TenneT onderzocht. Daarom kan daar geen inhoudelijke reactie op gegeven worden. Ook kan geen

uitspraak worden gedaan over de geldigheid van de geclaimde onderhoudsaspecten en de kostenbeschouwing voor aanleg van een tunnel.'

De minister blijkt zich dus inhoudelijk niet te willen verdiepen in een aangedragen, potentieel kansrijk, alternatief en in de bijbehorende kosten. Hij gaat er, zonder onderzoek, vanuit dat een kabel in een tunnel vergelijkbaar is met een kabel in de grond. De heer Ubels toont aan (zie ook hieronder) dat een tunneloplossing, in ieder geval wat betreft leveringszekerheid (kans op calamiteiten en reparatietijd in geval van calamiteiten) veel beter is dan een kabel in de grond, zelfs beter dan een bovengrondse hoogspanningsverbinding. En wij zijn van oordeel dat een ondergrondse oplossing in een tunnel wat betreft kosten vergelijkbaar is met het VKA.

Tot slot stelt de minister in de Nota van Antwoord dat de bandbreedte van de kosten van alle alternatieven zich bevinden binnen de bandbreedte van € 290 – 450 miljoen. Deze kosten liggen aanmerkelijk hoger dan de raming die hij in december 2016 aan de Tweede Kamer meldde:

'De kosten van een geheel bovengrondse verbinding worden geraamd tussen de 200 en 300 miljoen euro. De meerkosten van de ondergrondse alternatieven ten opzichte van het VKA variëren van 105 tot 135 miljoen euro. Daarbij opgeteld komen ook zogenaamde congestiekosten die het gevolg zijn van vertraging in het proces bij een keuze voor ondergronds.' (bijlage 30).

Nu de minister deze plotselinge forse kostenstijging niet verklaart en niet nader onderbouwt, krijgen wij de indruk dat hij er maar een slag naar slaat.

Zonder nadere uitwerking wordt bij deze raming in de Nota van Antwoord aangegeven dat de ondergrondse variant zich aan de bovenkant deze bandbreedte bevindt. Dat is álle financiële informatie die bij deze besluitvorming beschikbaar wordt gesteld en waar de minister zijn omstreden besluit op baseert. Daarbij is TenneT de enige bron waar de minister, en elke andere betrokken verantwoordelijke, naar verwijst. TenneT is initiatiefnemer en belanghebbende en kan mede daarom niet als objectief of onafhankelijk worden beschouwd.

7.3.3.3. Ons onderzoek gedeeltelijk ondergronds

Tijdens onze nadere verkenning naar de kosten die we samen met de heer Henk Ubels zijn ingegaan stuiten wij op de verplichte geheimhouding van contracten (gehouden door TenneT). De benodigde informatie om e.e.a. te verifiëren stuit dus op dezelfde bron. Daarmee monopoliseert TenneT het inzicht in de kosten van aanleg, zowel boven- als ondergronds.

Desondanks konden wij door het inzetten van ons netwerk, waarin zich ook belangrijke marktpartijen bevinden, inzicht verkrijgen in de kostenopbouw van de boven- en ondergrondse aanleg van 380 kV hoogspanningsverbindingen. Deze kennis is verwerkt in de kostencalculatie van de alternatieven zoals aangedragen door de heer Ubels.

1. Wij stellen dat de gecalculeerde investeringskosten voor bovengrondse aanleg niet reëel zijn. De bouwsom in de bouwleges, de aanleg van 40 km tijdelijke bouwweg en andere tijdelijke voorzieningen (volgens de Nota van Antwoord is een oppervlakte aan bouwwegen en werkterreinen nodig tijdens de aanleg van gemiddeld bijna 1 hectare per mast), de kostenvergoeding voor landeigenaren, de extra investering voor aardbevingsbestendig

bouwen, de planschade, de compensatiegelden bij elkaar opgeteld, zijn dermate fors dat daarbij de kostenraming voor de 380 kV bovengronds van € 290 miljoen fors zal worden overschreden.

2. De ondergrondse aanleg van het deeltraject is gecalculeerd op basis van achterhaalde principes voor de aanleg. Zowel uit het rapport van de heer Ubels, als ook uit informatie uit de markt blijkt dat er geen grootschalig grondverzet meer nodig is om de kabel ondergronds aan te leggen. Dit levert forse kostenbesparing op. De technieken zijn in de praktijk inmiddels gangbaar. TenneT heeft dit mondeling bevestigd.

3. In het Rijksinpassingsplan wordt gesproken van € 290 - 450 miljoen waarbinnen de aanleg bovengronds en deels ondergronds kan worden gerealiseerd. Onduidelijk is hoe dit zich verhoudt tot de aangegeven 130-135 meerkosten voor deels ondergrondse aanleg.

4. Zoals de minister aangeeft is deze vergelijking gemaakt op basis van de investeringskosten en daar bovenop de kosten voor congestie. De congestiekosten kunnen geen onderdeel vormen in de kostenafweging. Immers: de minister had veel eerder en anders kunnen besluiten. Bovendien zijn die kosten door de minister niet in zijn overwegingen ingebracht. Het betrekken van dit financiële argument in het besluit voor verkabeling is niet opportuun. Bovendien zou dit een perverse prikkel zijn die het risico van precedentwerking in zich heeft.

5. De materiaalkosten voor de kabels zijn de laatste jaren in kosten gedaald vanwege andere technieken en materiaalkeuze. Daarmee is de kostenfactor van de bouwkosten (vooral aan de orde bij bovengronds) van groter gewicht geworden in de totale kosten.

6. Uit informatie uit de markt blijkt dat **ondergrondse** aanleg zich in de bandbreedte bevindt van € 5 - 6 miljoen/km. (Maarsen € 5,6 miljoen/km, Randstad € 5,7 miljoen/km).

7. De heer Ubels toont in zijn rapport zelfs aan dat aanlegkosten van minder dan € 5 miljoen/km mogelijk realistisch is. Dit blijkt ook uit gegevens uit Duitsland.

8. Uitgaande van 10 km ondergronds zal op basis van een marktprijs van € 6 miljoen/km de gehele ondergrondse aanleg inclusief kabel gerealiseerd kunnen worden voor 60 miljoen euro. Hierbij moet wel de kanttekening worden gemaakt dat extra investeringen nodig zijn voor de koppeling met het bovengrondse traject.

9. De minister stelt echter dat slechts 10 km onder de grond al zal leiden tot meerkosten van minimaal 130 miljoen euro. Dit lijkt ons niet reëel.

10. De kosten van de **bovengrondse** aanleg zullen daarbij ook nog eens toenemen.

a. De kosten voor het aardbevingsbestendig maken zijn niet of onvoldoende in de huidige ramingen mee genomen. Ook als deze nog worden doorberekend aan de NAM, (wat nog maar de vraag is omdat er een alternatief mogelijk is, nl. ondergronds) zullen deze extra kosten uiteindelijk voor een groot deel weer door het rijk worden betaald.

b. De toename aan compensatiegelden aan de regio.

c. De toename van de kosten voor bouwmaterialen.

d. Daarnaast bestaat de indruk dat er een forse planschade- of onkostenpost zal ontstaan.

11. De kostenontwikkeling voor ondergrondse aanleg zijn in de jaren juist gedaald.
- a. Voor de aanleg is door toepassing van nieuwe technieken geen groot grondverzet meer nodig.
 - b. Bij de ondergrondse aanleg worden de kosten voornamelijk bepaald door de kabels. Deze zijn goedkoper geworden.
 - c. In tegenstelling tot bovengronds zijn er weinig extra kosten (en dus ook geen risico) ten aanzien van planschade en onkosten.
 - d. Kabels in de grond bewegen bij aardbevingen mee met de grond en zijn daarmee aardbevingsbestendiger dan kabels boven de grond.

Gelet op bovenstaande is het onwaarschijnlijk dat de minister kan aantonen dat er sprake is van forse meerkosten (door de minister geduid op 130-135 miljoen euro) voor de ondergrondse (deel) aanleg.

Wij menen voldoende aannemelijk te hebben gemaakt dat de aangegeven vermeende meerkosten niet geloofwaardig zijn onderbouwd. Met de ons ter beschikking staande informatie uit de markt kan juist worden gesteld dat op dit deeltraject – ook gelet op de compensatie verplichtingen die verbonden zijn aan de bovengrondse aanleg – het aannemelijk is dat juist de bovengrondse aanleg kostbaarder zal zijn dan nu begroot.

De minister erkent dat er sprake is van een maatschappelijke meerwaarde bij ondergrondse aanleg. Aangezien de forse meerkosten niet aannemelijk zijn onderbouwd zal de minister invulling moeten geven aan de erkenning van de maatschappelijke meerwaarde voor het ondergronds aanleggen van (een deel van) het tracé.

Bovendien is het besluit strijdig met de richtlijnen van het SEVIII en de ACM die vanuit verschillende overwegingen doelmatigheid nastreven. Het is evident dat een goede ondergrondse aanleg duurzamer zal zijn dan de kwetsbare bovengrondse aanleg.

Bovendien komt met dit inzicht de realistische Eemshavenvariant uit de m.e.r. als veruit de goedkoopste variant naar voren (deze is namelijk ook nog eens korter). De overweging dat daarmee het ondergronds brengen van de 110 kV bij Brillerij wordt misgelopen kan enerzijds gepareerd worden met de opmerking dat dit een compenserende maatregel is die in de tracékeuze op voorhand niet mag meewegen. En zo die maatregel toch gewenst kan deze prima worden gefinancierd uit de besparingen.

7.3.3.4. Geheel ondergronds

Geheel ondergrondse aanleg van de 380 kV hoogspanningsverbinding Eemshaven – Vierverlaten acht de minister uit oogpunt van kosten en uit oogpunt van leveringszekerheid / betrouwbaarheid van het net niet aanvaardbaar. Wij gaan er vanuit dat zelfs een geheel getunnelde aanleg van de 380 kV hoogspanningsverbinding gerealiseerd kan worden voor vergelijkbare kosten als de bovengrondse verbinding. De heer Ubels heeft hiervoor een kostenraming bijgevoegd. Maar ook uit informatie uit de markt blijkt dat aanleg van getunnelde 380 kV verbindingen voor € 6 miljoen/km haalbaar is.

De totale aanlegkosten komen dan op:

- 40 km tunnel + kabels: 6 x 40 =	€ 240 miljoen
- 380 kV station (bron: rapport D-Cision!, bijlage 35, p. 23):	<u>€ 56 miljoen</u>
totaal:	€ 296 miljoen

Bij geheel ondergrondse aanleg kan een 4 à 5 km korter tracé worden gevolgd: dan komen de kosten op ca. € 272 miljoen. Vergelijkbaar met de kostenraming van de minister voor geheel bovengrondse aanleg.

De minister voert aan dat bij ondergrondse aanleg de leveringszekerheid minder goed gegarandeerd kan worden. In geval van calamiteiten is bij een bovengrondse geleider meestal direct zichtbaar waar het probleem zit (kabelbreuk), waardoor het probleem binnen een paar uur verholpen kan worden. Bij ondergrondse kabels kan het veel langer duren voor de oorzaak is vastgesteld, waardoor herstel enige dagen kan kosten.

Het risico wordt bepaald door de kans dat er een calamiteit optreedt en de schade (in dit geval de reparatietijd) die dan kan ontstaan. Problemen kunnen ontstaan door uitwendige oorzaak (de geleider wordt beschadigd door een gebeurtenis) of 'spontaan'. Spontane schade aan kabels blijkt in de praktijk vrijwel uitsluitend te ontstaan op plekken waar verschillende delen van de kabel aan elkaar gelast zijn.

Ondergrondse kabels worden vooral bedreigd door graafwerkzaamheden. Als de kabels in een tunnel liggen zijn zij hiertegen effectief beschermd: de kans op schade door graafwerkzaamheden is dan nihil. Bovengrondse geleiders zijn in verhouding veel kwetsbaarder voor invloeden van buitenaf (bouwkransen, kleine vliegtuigen, ballonnen, maar vooral extreme weersinvloeden).

Het aantal lussen in bovengrondse geleiders wordt bepaald door de maximale lengte die per vrachtwagen op een haspel kan worden aangevoerd. Wij gaan uit van lengten van 800 m, maar dit kan, afhankelijk van de dikte van de kabel, verschillen. In ieder geval: er zitten veel lussen in 40 km bovengrondse geleiding, dus veel zwakke plekken. Bij getunnelde ondergrondse aanleg kunnen (bij dit project) de kabels per schip worden aangevoerd in de Eemshaven, op lengtes van 20 km aan één stuk. Er zit dan in de verbinding Eemshaven - Vierverlaten slechts 1 las per geleider, ongeveer halverwege. Op dat punt kan de kabel even bovengronds worden gebracht, zodat de las altijd goed bereikbaar is.

Wij zijn dan ook van oordeel dat geheel ondergrondse getunnelde aanleg een reëel alternatief is, dat uit oogpunt van veiligheid en leveringszekerheid zelfs beter voldoet dan bovengrondse aanleg.

7.4. Conclusie

De minister zegt dat hij zijn besluit primair heeft gebaseerd op kostenoverwegingen, maar onderbouwt dit niet. Hij heeft daarbij ook uit kosten oogpunt reële alternatieven niet in zijn belangenafweging mee genomen. Er zijn betere, realistische alternatieven die passen binnen de kostprijs die de minister hanteert voor geheel bovengrondse aanleg.

Bovendien verwachten wij (forse) meerkosten als in de bovengrondse aanleg ook de mogelijke gevolgen van aardbevingen worden mee genomen. Ondergrondse (al dan niet getunnelde) aanleg is hier goed tegen bestand. Daarmee zou de kostprijs van een getunnelde hoogspanningsverbinding op dit traject zelfs lager kunnen zijn dan van een bovengrondse verbinding.

8. Wind- en ijsbelasting

In het inpassingplan is geen rekening gehouden met klimaatverandering. Terwijl het de bedoeling is dat deze hoogspanningsverbinding er voor de komende 50 tot 80 jaar staat. De klimaatscenario's tot (na) het jaar 2100 hadden in de berekeningen moeten worden mee genomen.

Zo wordt nog steeds voor de windbelasting een systematiek aangehouden waarvan op Europees niveau inmiddels wordt aangegeven dat die niet meer toereikend is. Zie hiervoor onder meer het mandaat project 'Adaptation to climate change.':

'Het 'weerbaar maken' van gebouwen en infrastructures tegen de gevolgen van klimaatverandering is één van de speerpunten in de Europese Adaptatiestrategie. Om dit te bereiken zijn Europese normen voor infrastructures doorgelicht op relevantie. In vervolg daarop wordt een eerste selectie van 13 normen aangepast. Dit wordt uitgevoerd in een mandaatproject dat de Europese Commissie heeft verstrekt aan CEN/CENELEC, de Europese koepel van normalisatie-instellingen. Het project wordt geleid door NEN.'

Klimaatverandering kan grote gevolgen hebben voor infrastructures: extreme weersomstandigheden kunnen grote schade toebrengen aan bijvoorbeeld wegen, hoogspanningsmasten en spoorwegen, en daarmee de samenleving ontwrichten. Deze sector is dan ook een prioriteit in de Europese Adaptatiestrategie. Aangezien vrijwel alle infrastructures in Europa worden gebouwd volgens Europese normen, is het zaak om te kijken hoe in normen rekening gehouden kan worden met de effecten van klimaatverandering. Het mandaatproject richt zich op de sectoren bouw/bebouwde omgeving, energie-infrastructuur en transportinfrastructuur en bestaat uit 2 fases.'

(bron: <https://www.nen.nl/Normontwikkeling/Klimaatadaptatie-2/Mandaatproject-Adaptation-to-Climate-Change.htm>)

Hoogspanningsmasten worden in dit project expliciet genoemd. Volgens planning zullen de hoogspanningsmasten er in ieder geval 50 jaar staan. Zo niet nog langer. De statische berekeningen van windbelasting, waarbij uitgegaan wordt van windsnelheden tot 180 km/uur, zijn in de toekomst niet meer toereikend. Windsnelheden van 200 km/u en in uitzondering 300 km/u (orkaan) behoren tot de realistische scenario's. Niet voor niets is de Europese commissie het project gestart om de normeringen bij de stellen. In 2017 werd bijvoorbeeld Ierland getroffen door de tropische orkaan Ophelia. De verwachting is dat dergelijke orkanen in de toekomst vaker naar Europa zullen komen, sterker zullen zijn en verder in Europa zullen doordringen.

Statische berekeningen zijn niet geschikt op de maximale krachten door windbelasting op masten en geleiders te berekenen: de geleiders (2,8 ton / geleider / overspanning van 350 m, 2 en later 4 circuits: nu 12, later 24 geleiders: er hangt dus straks ruim 33 ton aan geleiders

per overspanning, in de verdere toekomst 66 ton)) hangen tussen de palen door (hangen in een bocht), gaan onder invloed van wind zwiepen/slingeren, wat enorme krachten op de masten teweeg brengt. Überhaupt zijn de tussen de palen hangende draden amper op windbelasting onderzocht.

Overigens heeft Nederland en ook Groningen ervaring met het omvallen van hoogspanningsmasten of afbreken van leidingen vanwege de weersomstandigheden: 2 maart 1987, januari 2016. (bron: <https://wetenschap.infonu.nl/weer/166551-ijzel-en-extreme-ijzel-in-het-noorden-van-nederland-in-2016.html>).

Het KNMI stelt zelfs: *‘..de lange ijzelperiode in het noordoosten was wel bijzonder, maar niet uniek. Deze weersituatie komt gemiddeld eens in de vijftien jaar voor.’*

In 2002 en 1987 waren er vergelijkbare ijzelsituaties.

In de paragraaf over aardbeving is al ingegaan op het ontbreken van berekeningen van cumulatieve effecten. Dat kan vanuit het perspectief van wind en ijsbelasting worden herhaald en aangevuld.

De statische berekening van wind- en ijsbelasting houdt geen rekening met een cumulatief effect met seismische belasting (hevige aardbeving tijdens zware storm). Dit is niet doorgerekend. Wat te denken als er ijsafzetting plaatsvindt terwijl de wind in kracht toeneemt. Wat gebeurt er als de ijsafzetting er af trilt. Wat gebeurt er sowieso met een mast als op alle draden ijsafzetting plaatsvindt en de masten het extra gewicht moeten torsen dat aan de veelheid aan draden hangt en bovendien meer wind vangt. Zijn de masten er tegen bestand? En wat als dat enorme gewicht begint te zwiepen, of te trillen? Dit alles is niet onderzocht.

Dit terwijl op Europees niveau met spoed nieuwe normen voor klimaatadaptatie worden ontwikkeld. En zoals ook eerder gesteld: er is een veel veiliger alternatief voor handen, dat (volgens de minister) uitsluitend uit kostenoverwegingen niet wordt toegepast.

Dit brengt opnieuw een onverantwoord en onnodig veiligheidsrisico met zich mee. Waarbij de afweging tussen vermeende meerkosten en veiligheid niet objectief is onderbouwd.

Als deze hoogspanningsverbinding zodanig wordt versterkt dat de 380 kV, ook over de komende 80 jaar, bestand is tegen de mogelijke gevolgen van klimaatverandering, zal bovengrondse aanleg aanmerkelijk duurder worden. Bij ondergrondse aanleg zijn hiervoor geen extra investeringen nodig. De minister heeft dit, ten onrechte, niet in zijn ‘integrale’ afweging mee genomen.

Wij zijn dan ook van oordeel dat de minister verschillende uit kosten oogpunt reële alternatieven niet in zijn belangenafweging mee genomen. Er zijn betere, realistische alternatieven die passen binnen de kostprijs die de minister hanteert voor geheel bovengrondse aanleg. Waarbij ook de mogelijke gevolgen van aardbevingen worden mee genomen. Ondergrondse (al dan niet getunnelde) aanleg is hier goed tegen bestand.

9. Aardbevingsgebied

9.1. Meerjarenprogramma Aardbevingsbestendig en Kansrijk Groningen

In aanvulling op en onder verwijzing naar de zienswijze van Westerdijkshorn en Sauwerd/Wetsinge (bijlage 6), met name:

- punt 11, Hinder: hinder aanleg met versterkingsoperatie (pag. 6,7);
 - punt 19, Ons leefgebied is een beefgebied: cumulatieve effecten, onder andere trauma (pag. 12);
 - punt 45, Bouwnorm aardebevingsgebied (pag.23);
- merken wij het volgende op.

Het Meerjarenprogramma Aardbevingsbestendig en Kansrijk Groningen 2016-2020 en 2017-2021 (MJP, bijlage 37 en 42) is in Groningen met de maatschappelijke organisaties afgestemd en vormt een door gemeente, provincie en rijk vastgesteld kader waarmee in Groningen de aardbevingsproblematiek aangepakt wordt. Dit MJP behandelt tal van thema's die ook aan de orde zijn bij de aanleg van de 380 kV.

Bij de aanleg van een grootschalig infrastructuur, zoals deze hoogspanningskabels, kunnen de omstandigheden waarin dit Groningse gebied verkeert niet buiten beschouwing worden gelaten. In het inpassingplan, noch in de Nota van Antwoord, heeft de minister het kaderstellend Meerjarenplan Aardbevingsbestendig en Kansrijk Groningen (2015,2016, 2017) in de besluitvorming betrokken.

De minister stelt (Nota van Antwoord):

'De nieuwe 380 kV-verbinding heeft hooguit zeer lokaal mogelijk samenhang met de herstelwerkzaamheden van aardbevingsschade. Daar voor de nieuwe 380 kV-verbinding eigen bouwwegen gerealiseerd zullen worden, is deze samenhang overigens zeer beperkt. Waar nodig zal tijdens de uitvoering afstemming plaats vinden met gemeenten en aannemers die hier mee bezig zijn om hinder naar de omgeving zoveel mogelijk te beperken. Voor start van de werkzaamheden worden omwonenden tijdig geïnformeerd. Ruim voor uitvoering van werkzaamheden wordt een nulmeting uitgevoerd om de staat van gebouwen en omgeving vast te stellen. Na de werkzaamheden wordt er weer een opname gemaakt om zeker te stellen dat er geen schade of aanvullende schade is ontstaan. Mocht er onverhoopt toch schade zijn ontstaan door de werkzaamheden dan wordt deze vergoed.

(onderstreping toegevoegd)

De minister heeft de inzichten en (wettelijke) kaders van het Meerjarenprogramma Aardbevingsbestendig en Kansrijk Groningen van de opeenvolgende jaren, 2015-2019, 2016-2020 en 2017-2021, en daaraan verbonden besluitvormingen niet betrokken bij zijn besluit betrokken.

9.2. Aardbevingsdossier

De nieuwe hoogspanningsverbinding komt door het gebied met de meeste en de hevigste aardbevingen. Vooral sinds de beving in Huizinge (16 augustus 2012) geven regionale bestuurders noodgedwongen voorrang aan het aardbevingsdossier. Groningen heeft niet om de aardbevingen gevraagd. De aardbevingen zijn een gevolg van het Rijksbeleid waarbij de NAM en het ministerie van EZ, tezamen verantwoordelijk voor de gaswinning, nog altijd (gas-) leveringszekerheid in de rest van Nederland en daarbuiten stellen boven veiligheid van de Groningers en hun bezit. Het zijn dezelfde nationale bestuursorganen en vaak dezelfde bestuurders die verantwoordelijk zijn voor de gaswinning en voor dit 380 kV-project.

Op lokaal en provinciaal niveau is het duidelijk en begrijpelijk dat de agenda veruit gedomineerd wordt door het aardbevingsdossier. De lokale bestuurders moeten vechten voor erkenning van de aardgasproblematiek. Elk ander dossier valt in de schaduw of wordt opgeofferd ten gunste van de onderhandelingen over het aardbevingsdossier met het rijk. (bron: gesprekken met gedeputeerde en wethouders).

De besluiten omtrent de aardgaswinning (2013 en verder), die nu als meedogenloos zijn gekwalificeerd en waarvoor de minister-president zelfs zijn excuses heeft aangeboden, geven lokale bestuurders weinig vertrouwen in het rijk. Bovendien heeft Groningen inmiddels ervaring me wijze waarop dit ministerie, met de Crisis- en herstelwet in de hand, in Groningen besluiten er door drukt (bij voorbeeld windmolens Oost Groningen).

Toch vonden de lokale en provinciale bestuurders, ondersteund door de 16 gebiedspartijen, de onherstelbare schade die nu door de 380 kV verbinding aan dit gebied zal worden toegevoegd zo belangrijk dat zij, in een open brief aan de minister, vechten voor hun Groninger landschap en aangeven dat de onnodige bovengrondse aanleg gezien wordt als 'een streep door het gezicht van Mona Lisa'.

Deze gezamenlijk poging de minister alsnog tot een ander besluit te inspireren, geïnitieerd door de provincie en de lokale overheden, ondersteund door de 16 gebiedspartijen, is uiteindelijk onder zware druk van de minister ingeruild voor wat compensatiegeld. De verantwoordelijk gedeputeerde H. Staghouwer heeft in een overleg met de gebiedspartijen verklaard dat de ervaringen met minister H. Kamp het college heeft doen besluiten om eieren voor hun geld te kiezen.

De informatie die gevraagd is in het Wob (zie par. Landschapsplan) illustreert de matige bestuurlijke besluitvorming.

De lokale en provinciale bestuurders zijn op geen enkel moment in de positie geweest om het hoogspanningsdossier goed te agenderen. Voor zover de minister stelt dat er draagvlak is in de regio, verzoeken wij met betrekking tot bestuurlijk draagvlak bovenstaande in uw beschouwing mee te nemen. Elders geven wij reeds aan dat het draagvlak, ook bij de bestuurders in de regio, er niet is.

9.3. Het ministerie

Wat voor de bestuurders geldt, geldt ook voor de ambtelijke ondersteuning. De adviezen aan de minister over de gaswinning worden door hetzelfde ministerie, en vaak dezelfde (top)ambtenaren voorbereid. Nog steeds is het ons niet duidelijk waarom de minister in de Tweede Kamer (tot twee keer toe) kan melden dat er draagvlak is in de regio en dat de bezwaren terug te brengen zijn tot de laatste 3 bewoners binnen de magneetveldzone, terwijl op dat moment bij het ministerie bekend was dat er juist sprake was van een maximaal verzet, gedragen door de 16 gebiedspartijen, de gemeenten en de provincie. Het antwoord is nog steeds niet gegeven.

De minister heeft zijn (voorgenomen) besluit mede staande gehouden met het argument dat er draagvlak in de regio is. Dit is feitelijk onjuist, zoals wij hebben aangetoond. Het besluit kan daarmee geen stand houden.

9.4. Vertrouwen

Naast dit alles is het bijzonder te signaleren dat Nationaal Coördinator Groningen (NCG) de opdracht heeft (mede namens het ministerie van EZ) om het vertrouwen van de Groningers in de (Rijks)overheid te herstellen (MJP 2016-2020). Hoe kan dit worden gerealiseerd als ondertussen het machtsvertoon van de minister gewoon wordt voortgezet in een ander dossier, maar wel in hetzelfde gebied?

Op zijn website meldt de NCG:

'Nationaal Coördinator Groningen (NCG) werkt (...) aan het vergroten van de leefbaarheid en duurzaamheid en het versterken van de regionale economie. De bewoner staat hierbij centraal.'

Als het gaat om (herstel van) vertrouwen is er in de uitvoering bij de minister van EZ sprake van handelen in strijd met het eigen beleid.

9.5. Het gebied

In de Provinciale Omgevingsvisie en tal van andere beleidsdocumenten wordt de ruimtelijke kwaliteit van het Groningse land beschreven. Het MJP geeft op meerdere plaatsen het integrale belang van de ruimtelijke kwaliteit aan. In het bijzonder geeft het erfgoedprogramma (2017), dat samen met de provincie, gemeenten en NCG is vastgesteld, en waaraan ook het ministerie van OCW zich heeft verbonden, een beeld van de opgave en omvang van de impact van het aardgasdossier op het ruimtelijke kwaliteit van Groningen.

Het wordt een uitzonderlijke grote opgave om de cultuurhistorische waarde van het gebied, dat voor een belangrijk deel wordt gevormd door de bebouwing én haar context, in stand te houden. Tegen deze achtergrond wordt nu aan het gebied een extra belasting toegevoegd door de aanleg van een bovengrondse industriële infrastructuur die het gehele landschap dominant doorkruist.

Nergens in de aanvraag wordt deze context meegenomen. Dit terwijl ondertussen duidelijk wordt dat voor het behoud van het cultureel erfgoed investeringen moeten worden gedaan (voor groot deel direct of indirect voor rekening van het rijk) die een veelvoud bedragen van de (vermeende) meerkosten van verkabeling.

Als het gaat om de bescherming van de ruimtelijke kwaliteit van Groningen handelt de minister bij het 380 kV-project in strijd met zijn eigen beleid.

9.6. Autonome ontwikkeling en MER

Elders hebben wij overigens al aangegeven dat de startnotitie en het MER geen rekening heeft kunnen houden met allerlei ontwikkelingen die in de loop van de afgelopen 10 jaar van invloed kunnen zijn geweest op de te maken tracékeuzes. In 2009 had ook niet kunnen worden verwacht dat de grootschalige versterkingsoperatie nu moet worden gezien als een autonome ontwikkeling zoals deze is gedefinieerd in de richtlijnen van het MER. Dat neemt niet weg dat het cumulatieve effect van de aanleg van deze hoogspanningsverbinding met de reeds aangegeven grote versterkingsoperatie (die, gelet haar omvang, zelf ook MER-plichtig is) ten onterechte niet is meegenomen in het MER. Dit MER voldoet daarmee niet aan de MER-richtlijn.

9.7. Belasting van de inwoners

Ten tijde van de startnotitie van de MER was van een omvangrijke versterkingsoperatie van de huizen in het aardbevingsgebied nog geen sprake. Inmiddels is duidelijk wat de omvang van deze versterkingsoperatie in zal houden. Binnen 5 jaar – en dus in de periode waarin de aanleg van deze hoogspanningsleiding is voorzien – zullen de dorpen waar de lijn langs is gepland volledig worden omgebouwd.

(MJP pag. 16: De beschreven versnellingen van de versterkingsaanpak moeten het mogelijk maken om van alle woningen en overige gebouwen binnen de 0,2g pga-contour (KNMIkaart, oktober 2015) binnen vijf jaar vast te stellen of versterking aan de orde is en op welke wijze deze vorm gegeven kan worden, om deze vervolgens zo snel mogelijk uit te voeren).

Naar huidige inschatting zullen 80 % van de mensen in deze kernen uit hun huis moeten en zal circa 50 % van de woningen worden gesloopt. Hiervoor moeten tijdelijke woningen worden gerealiseerd. Ter vervanging zullen nieuwe woningen worden gebouwd. Het kerngebied van de aardbevingen wordt een bouwput van ongekende omvang. Lange tijd zal de mentale belasting op de bewoners groot zijn. In het rapport Gronings Perspectief (RUG 2018, Tom Postmes e.a., samenvatting bijlage 41) wordt nu al melding gemaakt van 10.000 inwoners die inmiddels stress gerelateerde gezondheidsklachten hebben die dermate ernstig zijn dat dit zich wetenschappelijk vertaalt naar minimaal 5 doden extra per jaar. Dit terwijl de versterkingsopgave nog niet volledig is doorgedrongen.

Voor de bovengrondse aanleg van de hoogspanningsleiding in dit gebied is, zoals elders in dit beroepschrift is aangegeven, geen draagvlak. Het besluit is genomen door een minister die ook verantwoordelijk is voor de gaswinningsbesluit.

De grootschalige fysieke ingreep (drie jaar extra werkzaamheden met bouwputten, tijdelijke wegen etc.) zal op zich al voor de nodige mentale overlast zorgen. Het gevoel van een tweede onrecht, ook nog eens veroorzaakt door hetzelfde ministerie, zal bijdragen aan toename van deze stress. In feite is dit al gaande. Boeren voelen zich onder druk gezet, of door TenneT, of door hun omgeving. Lokale en provinciale bestuurders zijn, onbedoeld, tegenover hun eigen inwoners komen te staan. En last but not least is er de frustratie bij een grote groep inwoners (getuige onder meer ook dit beroepschrift) over dit in hun beleving tweede overheidsfalen, waarbij opnieuw de inwoners volledig zijn genegeerd en worden gedupeerd.

Op basis van het onderzoeksrapport Gronings Perspectief is de relatie tussen overheidsfalen en de ernstige gezondheidsklachten met zelfs dodelijke gevolgen in Groningen wetenschappelijk vastgesteld.

Dit gegeven had integraal moeten worden meegewogen in de beoordeling van de effecten van het ruimtelijk inpassingsplan, maar is ten onrechte genegeerd. Het is ook, ten onrechte, niet meegenomen in de effectenbeoordeling.

Wij zijn dan ook van oordeel dat de cumulatieve effecten op de gezondheid van de Groningers, in het bijzonder in het aardbevingsgebied, hadden moeten worden meegewogen in de ruimtelijke onderbouwing en besluitvorming. Wij stellen vast dat dit volledig ontbreekt in het MER en in het inpassingsplan.

De minister heeft de cumulatieve effecten van de gaswinning en de nieuwe hoogspanningsverbinding, ten onrechte, niet onderzocht en hij heeft dit leefbaarheidsbelang, ten onrechte, niet betrokken in zijn 'integrale' belangenafweging. Hij heeft daarmee niet alle relevante belangen in zijn belangenafweging betrokken.

9.8. Bouwwerken: WinTrack masten

Er ontbreekt een toereikend toetsingskader voor de palen in een aardbevingsgebied. Het aangereikte toetsingskader (bouwbesluit) biedt daarvoor onvoldoende houvast. Ook de gehanteerde norm NEN-EN 50341 houdt geen rekening met seismische belasting en is dus niet toereikend.

Bureau Deltares heeft, in opdracht van TenneT, in het rapport '*Aardbevingsgevoeligheid WinTrack mast. Aanleg masten voor nieuw tracé in Groningen*' (15 juli 2015) enig onderzoek gedaan naar de mogelijke gevolgen van aardbevingen op de masten. Dit onderzoek beperkt zich tot de **toenmalige** inzichten in de risico's (midden 2015), te weten verweking van de bodem waardoor de masten weg kunnen zakken en demping van het aardbevingssignaal door de fundering wat effect heeft op de stabiliteit van de mast. De kennis en inzichten zijn nog verre van volledig, getuige de voortdurende ontwikkelingen van de NPR (2015- 2017), en ook de regelmatig aangepaste PGA kaarten van het KNMI die ten grondslag liggen aan de beoordelingen.

MJP 2017-2021:

'Versterking 3.6 specifiek: Infrastructuur

*Aardbevingen mogen geen extra risico vormen voor infrastructuur. Vanwege reguliere grote belastingen is infrastructuur in het algemeen robuust ontworpen. Daarom wordt in zijn algemeenheid verwacht dat aardbevingen een beperkte impact hebben en moet dit per specifiek infrastructureel project aantoonbaar zijn. **Direct toepasbare technische uitgangspunten om te bepalen of infrastructuur hieraan voldoet zijn er niet. Die zijn nog in ontwikkeling zoals op pagina 12 ook wordt aangegeven:***

Een beleidsbepaling is dat, als normstelling ontbreekt, in dit MJP voorstellen worden gedaan voor een proces om te komen tot (tijdelijke) beleidsmatige normen, inclusief een moment waarop dit proces moet zijn afgerond.'

Nogmaals: dit MJP is mede vastgesteld door de gemeenten, de provincie en het Rijk

Het ministerie van EZ is verantwoordelijk voor het gasdossier en weet dat in de Groningse context de algemene veiligheidsnorm niet toereikend is. Men heeft de afgelopen jaren de mogelijkheid gehad om, voor de veiligheid van Groningen, voor deze masten een specifieke norm op te stellen. Dit is echter nagelaten. Het ontwikkelen van (specifieke) normen is een verantwoordelijkheid van de overheid. Dit is niet aan TenneT of Deltares op basis van ad hoc inzichten.

De gebruikte rekenmethodes om aannemelijk te maken dat de palen zouden voldoen zijn niet gevalideerd door enig bevoegd gezag of NEN cie. Het door Deltares aangeleverde rapport is slechts een inschatting op basis van enkele standaarden en aangereikte aannames en uitgangspunten van TenneT.

Het ministerie was op de hoogte van het ontbreken van wettelijke kaders en had de verantwoordelijkheid moeten nemen om voor deze bouwwerken een norm te ontwikkelen en wettelijk te laten verankeren. Zij is hiervoor in de positie en had de mogelijkheden en had hiervoor ruim de tijd. Er wordt immers al sinds 2008 aan dit project gewerkt en sinds augustus 2012 is het glashelder dat aardbevingen in dit gebied een serieus probleem vormen.

Vanuit het zorgplichtbeginsel had het ministerie wettelijke kaders kunnen en moeten ontwikkelen, zodat de rijksoverheid op basis van haar eigen wet- en regelgeving de veiligheid van de bouwwerken in het aardbevingsgebied kan garanderen. Deze kaders ontbreken, waardoor het ministerie bewust een veiligheidsrisico in het gebied toestaat zonder hiervoor de verantwoordelijkheid te nemen door, ook voor dit project, het bouwbesluit zonder enige wettelijke aanvulling van toepassing te verklaren.

De financiële aansprakelijkheid bij het falen van het bouwwerk door een aardbeving is niet geborgd. Formeel is het immers zodanig geregeld dat, zoals aanvrager stelt en door bevoegd gezag wordt overgenomen, wordt voldaan aan het bouwbesluit. Er is, voor zover bekend in dit kader, geen aansprakelijkheidsovereenkomst met de NAM. Bij falen van het bouwwerk is het dus ongewis op welke wijze – en onder wiens financiële verantwoordelijkheid herstel plaatsvindt.

De mogelijkheid om de uiterst complexe constructieberekeningen, waarvoor expertise bij de lokale overheid ontbreekt, slechts 3 weken voorafgaand aan de bouw aan te leveren biedt de lokale overheid geen realistische mogelijkheid om zich hierover een adequaat en deskundig oordeel te vormen.

Deltares heeft, op verzoek van TenneT, onderzoek gedaan naar de aardbevingsbestendigheid van de palen. Zij doet daarbij voorstellen voor verzwaring van de fundamenteën en toevoegen/verlengen van heipalen. Deltares stelt zelf in haar samenvatting dat elke mast een andere bijdrage aan de totale kans op falen heeft. Daarnaast blijkt uit de sonderingen die bij de omgevingsvergunning zijn aangeleverd dat de bodem onder elke paal grote verschillen vertoont.

Ook is Deltares in het onderzoek uitgegaan van één type mast: een standaardmast, hoog 53,5 m, fundament beton, bovenkant staal. Terwijl de vergunning ruimte laat voor varianten in samenstelling van de bovenkant: beton, staal, hybride (!). En terwijl de masten tot 70 m hoog zullen zijn. Het onderzoek zegt dan ook weinig over de feitelijke faalkans van de werkelijke masten bij een hevige aardbeving.

Gelet op de ervaringen in de versterkingsoperatie van de woningen, waarbij nadrukkelijk elke woning op basis van een direct ernaast gelegen sondering moet worden doorgerekend, lijkt het een uiterst onzorgvuldige methode om op basis van slechts een drietal model staande paalsituaties conclusies te kunnen trekken over alle palen in het gebied.

Daarnaast merken wij met betrekking tot de berekeningen i.h.k.v. de aardbevingsbestendigheid het volgende op.

1. De palen zijn niet volledig doorgerekend met de (juiste hoeveelheid) kabels, zowel voor de windbelasting als voor de aardbevingsbestendigheid.
 2. Er is geen cumulatief effect berekend met de naastgelegen paal (de palen staan 2 aan 2, de fundamente naderen elkaar).
3. De trilling door de aardbeving verplaatst zich door de mast naar boven: de kabels die aan de mast hangen zullen hierdoor in beweging komen. Er is geen effect berekend op de kabels, er is geen effect berekend van de slingerende kabels op de mast.
4. Er is geen cumulatief effect berekend met de volgende paal, waarbij de aardbevingstrilling doorgegeven wordt via de kabels.
 5. Er is geen cumulatief effect berekend met de windbelasting.
 6. Er is geen cumulatief effect berekend met de ijsbelasting.

Er is bovendien ook geen effect onderkend van het falen van de palen (en draden) bij een aardbevingssituatie in relatie tot de rampenbestrijding. De palen bevinden zich voor een deel juist in de kern van het aardbevingsgebied en kunnen bij falen de hoofdinfrastructuur blokkeren. Juist op een moment dat deze hard nodig is ten behoeve van de rampenbestrijding.

Wij merken verder op dat wij verwachten dat de aardbevingsrisico's bij toepassing van vakwerkmasten beperkter zijn. Bij vakwerkmasten gaat het om een constructie die makkelijker trillingen opneemt, dus minder trillingen naar boven, aan de geleiders, doorgeeft. Bovendien is de fundering minder diep in de aarde verankerd en is de totale constructie veel lichter. Bij WinTrack masten gaat het om massale, diep verankerde constructie, waardoor trillingen uit de grond, via de fundering goed naar boven worden door gegeven. Naar dit constructieve verschil is, ten onrechte, geen onderzoek gedaan.

De door TenneT (en door Deltares hiernaar verwezen) beperkte risico inschatting houdt hier geen rekening mee. Zelfs als de kans op kabel- of zelfs mastbreuk bij aardbevingen laag zou zijn, de mogelijke gevolgen zijn erg groot: een risico dat zeker niet buiten beschouwing mag blijven.

De bouwwerken zullen aardbevingsbestendig moeten worden gemaakt. Het gebruikelijke percentage meerkosten bij dergelijke unieke bouwwerken is zo'n 20-30 %. Gelet op het gegeven dat de keuze om bovengronds aan te leggen is gebaseerd op de meerkostenoverweging zal dit project opnieuw moeten worden afgewogen. Als er al sprake is

van significante meerkosten voor ondergrondse aanleg, zal het verschil met bovengrondse aanleg in ieder geval fors kleiner zijn (zie hiervoor ook paragraaf kosten). Daarnaast is het dan de vraag of vanuit het perspectief van veiligheid (momenteel het leidende principe voor een groot deel van het handelen van de rijksoverheid in Groningen), het financiële voordeel van bovengrondse aanleg nog wel in goede verhouding staat met de toegenomen veiligheidsrisico's in het aardbevingsgebied.

Samenvattend concluderen wij dat in de constructieberekeningen de aardbevingsrisico's onvoldoende meegenomen zijn. Bovendien zijn de constructieberekeningen te algemeen, te weinig gericht op de feitelijke uitvoering van dit project. De cumulatieve effecten zijn niet meegenomen. Bovendien ontbreekt - nog steeds - een adequaat wettelijk kader en normstelling voor vergunningverlening en handhaving in het aardbevingsgebied.

Het ministerie beoogd het veiligheidsrisico in het aardbevingsgebied te verkleinen. Met dit project wordt een nieuw, en onnodig, veiligheidsrisico in het gebied geïntroduceerd. Wij zijn van oordeel dat dit conflicteert met de versterkingsoperatie en strijdig is met het ingezette rijksbeleid. De minister heeft dit, ten onrechte, niet in zijn 'integrale' belangenafweging mee gewogen.

10. Landschapsplan

In paragraaf 7.7.3 van de Toelichting wordt het Landschapsplan behandeld. Het Landschapsplan is juridisch bindend. Het geeft een overzicht van inrichtingsmaatregelen die, volgens de minister, noodzakelijk zijn voor een goede landschappelijke inpassing van het project in het gebied.

De maatregelen dienen een relatie te hebben met het project, waarbij een afstand van 1,5 km wordt gehanteerd. Hierbij wordt verwezen naar literatuur, die echter geen betrekking heeft op het grootschalig open landschap van dit deel van Groningen. Het is onduidelijk op basis van welke overwegingen deze begrenzing van de maatregel 'versterken van landschapsstructuur' is ingesteld.

In onze zienswijze hebben wij al aangegeven dat door deze grootschalige ingreep de openheid van het landschap tot in de verre omtrek wordt aangetast. Het is voor ons dan ook onbegrijpelijk dat het Landschapsplan beperkt is tot een strook van 1,5 km rond de nieuwe hoogspanningsverbinding.

Bij het ontwikkelen van het Landschapsplan is het Landschapsontwikkelingsplan Noord-Groningen (2004) (LOP) als uitgangspunt genomen. Het LOP is inmiddels 14 jaar geleden ontwikkeld. Blijkbaar is het plan sindsdien niet goed van de grond gekomen: mogelijk omdat de voorgestelde maatregelen niet realiseerbaar bleken of omdat de financiering niet rond kwam. Maar het mag in ieder geval duidelijk zijn dat maatregelen die na 14 jaar nog niet gerealiseerd zijn, weinig prioriteit hebben bij politiek en samenleving.

Ook is duidelijk dat het LOP indertijd niet is ontwikkeld met het oog op een nieuwe hoogspanningsverbinding. Maatregelen die de inpassing van deze verbinding kunnen 'verzachten' en de 'aanvaardbaarheid' van deze verbinding kunnen verbeteren, treffen wij er dan ook niet in aan.

In 7.7.3. wordt aangegeven dat de eventueel benodigde omgevingsvergunningen zullen worden verkregen omdat deze tot doel hebben om plaatselijke waarden te versterken. De aanvrager meent dat dit mag worden gebaseerd op het gegeven dat de maatregelen conform het LOP zijn. Wij delen deze opvatting niet.

10.1. Algemeen

Samengevat is de conclusie in het MER dat er landschappelijk niets substantieels aan de hand is. Logischerwijs is het vanuit die redeneerlijn inconsistent en onbegrijpelijk dat er toch een landschapsplan nodig wordt geacht en is opgesteld. Ook schrijft het ministerie van EZ in de Nota van Antwoord dat er door de maatregelen een verschuiving in de balans van het landschap aan de orde zal zijn. Dit alles is strijdig.

Een verschuiving in balans in het eeuwenoude cultuurlandschap van Groningen is wel degelijk substantieel en vraagt aanpassingen in gemeentelijke bestemmingsplannen, vergunningen op basis van Wro en Wabo, enzovoort. Hierover gaan de gemeenteraden.

Echter: dit Landschapsplan is niet aan de gemeenteraden in het gebied voorgelegd. Het gaat hier slechts om een bestuurlijke deal, die zonder mandaat van de gemeenteraden tot stand is gekomen. Dit plan is onder hoge druk in zeer korte tijd uit onderhandeld en vorm gegeven en heeft weinig draagvlak vanuit dorpen en maatschappelijke organisaties. En dit Landschapsplan neemt de weerstand tegen dit project niet weg (zie onder andere de ondertekenaars van dit beroep).

Tijdens de periode waarin het mogelijk was om tegen dit Landschapsplan een zienswijze in te dienen (bij de terinzagelegging van het ontwerp Rijksinpassingsplan), was dit plan nog in voorbereiding en dus niet gereed. De maatregelen waren toen, maar ook nu, nog weinig concreet. Toch wordt dit Landschapsplan middels het Rijksinpassingsplan juridisch verankerd.

Wij maken bezwaar tegen dit Landschapsplan: het is niet voorgelegd aan de gemeenteraden, de maatregelen zijn nog weinig concreet en niet getoetst aan bestemmingsplannen en vergunbaarheid, er is weinig maatschappelijk draagvlak aangetoond, er is niet vastgelegd wie eindverantwoordelijk is voor een degelijke uitvoering, het is niet duidelijk binnen welke termijnen welke maatregelen gerealiseerd moeten zijn, op basis waarvan deze zijn vastgesteld en wie formeel verantwoordelijk is voor de controle en handhaving van naleving.

Bovendien: in de huidige vorm dreigt het Landschapsplan door provincie en gemeenten te worden benut voor de financiering van plannen die deze overheden toch al van plan waren uit te voeren of zelfs, op basis van bestaand beleid en bestaande afspraken, dienden uit te voeren. En niet voor verbetering van de 'ruimtelijke aanvaardbaarheid' van de nieuwe hoogspanningsverbinding.

Het Landschapsplan spreekt over een wenselijke rechte lijn bij aanleg van hoogspanningsverbindingen. Dan volgt een onnavolgbare metafoor over dat mensen een paar dagen moeten wennen en dan een dergelijke ingreep wegfilteren, net als bij een bril of geleiderails naast een autoweg.

Dit ongefundeerde relaas getuigt van weinig professionaliteit en inzicht in de realiteit: het gaat immers om meters dikke, hoge (tot 70 meter: 3/4 van de Martinitoren), brede en massieve palen met een gordijn aan draden, met daaraan over een groot deel van het tracé varkenskrullen of andere vogelalarmerende materialen, door het zeer open landschap: het oudste cultuurlandschap van West-Europa. Met 14 substantiële knikken, die niet samenhangen met andere landschapspatronen van een vergelijkbaar schaalniveau als de hoogspanningsverbinding zelf zoals volgens het Landschapsplan zou moeten. In dit plan staat een discursieve benadering in schrijnend contrast met de daadwerkelijke impact op het gebied.

10.2. Geen draagvlak

Voor de maatregelen in het landschapsplan kan draagvlak niet worden aangetoond. Op geen enkele wijze heeft de aanvrager inzichtelijk gemaakt of de voorgestane maatregelen kunnen rekenen op de steun van de omgeving. Veel van de maatregelen vragen om een omgevingsvergunning en zijn daarmee niet obstakelvrij. In de bijlage bij de Toelichting op dit Rijksinpassingsplan treft u het LOP aan. Dit LOP is van 2004. Voor zover bekend is dit LOP nooit vastgesteld. En zo die dat wel is, dan is het dus staand beleid, en zijn het geen maatregelen die duidelijk samenhangen en zijn toegesneden om bij te dragen aan de landschappelijke inpassing van de aanleg van de nieuwe 380 kV.

Voor zover bekend is noch het LOP, noch één van de aangeleverde projecten, concreet behandeld en/of vastgesteld door een college van B en W of een gemeenteraad. Evenmin is dit het geval bij Gedeputeerde Staten of Provinciale Staten van Groningen. Daarmee heeft de aanvrager op geen enkele wijze aannemelijk gemaakt dat de voorgestane maatregelen ook kunnen worden uitgevoerd.

Daarnaast neemt de aanvrager de ruimte om binnen de gestelde kaders eventueel alternatieve maatregelen in te brengen. Gelet op deze kaders is het onwaarschijnlijk dat er nog voldoende alternatieven kunnen worden aangedragen die bijdragen aan de beoogde doelstellingen.

Overigens zijn wij van oordeel dat er slechts één type maatregel in staat is de grootschalige aantasting van belangrijkste kwaliteiten van het Groningse land, (de weidsheid en de horizon benoemd in het zelfde LOP) door aanleg van de bovengrondse nieuwe 380 kV te compenseren: het verwijderen van andere grootschalige aantasting van de wijde horizon uit het landschap. Te denken valt aan verwijderen van grote windturbines (ashoogte 40 meter en meer) hoge bebouwing (kolencentrale en andere hoge bebouwing op de Eemshaven) en dergelijke. Door dergelijke maatregelen blijft de openheid van het landschap aangetast door de nieuwe 380 kV, maar er komt wel een nieuwe openheid terug. Dergelijke maatregelen zijn niet haalbaar en hebben wij dan ook niet in het Landschapsplan aangetroffen.

10.3. Op onderdelen

1. Het landschapsplan is niet concreet.

Er worden weliswaar concrete voorstellen gedaan, maar er is nergens sprake van een heldere procesplan per project, een concrete resultaatsverplichting of andere duiding waardoor blijkt dat het ook wordt uitgevoerd. Alles blijkt nog inwisselbaar voor iets anders. Daarmee is het landschapsplan een ideeënboek, of een gereedschapskist zoals het LOP, waarop de projecten zijn gebaseerd, het zelf ook noemt.

Status van het LOP

Het LOP heeft geen juridische status. Het is bedoeld als een gereedschapskist, dat bestuurders en uitvoerders handvatten biedt voor de manier waarop toekomstige ontwikkelingen kunnen worden ingezet om de kwaliteit van het landschap te versterken. (brochure LOP)

2. Er ontbreekt enig zicht op draagvlak en bestuurlijke besluitvorming.

De betrokken en geraadpleegde buurtschappen en dorpen hebben al aangegeven de plannen niet te steunen als deze worden ingezet als compensatie voor de bovengrondse hoogspanningskabels en daarmee of daardoor het besluit eventueel mogelijk maken. Daarover hebben zij de provincie bericht. Getuige ook deze gezamenlijke gang naar de Raad van State.

3. Veel van de plannen zijn reeds bestaande plannen.

Veel van de plannen zijn al in 2004 gelanceerd in het door de provincie en gemeentes opgesteld LOP. Het zijn dus geen nieuwe plannen, gericht op de gevolgen van de nieuwe 380 kV verbinding.

4. Er is sprake van regulier onderhoud.

Als maatregel wordt ingebracht: **vervanging** van bomen vanwege es- of iepziekte (6.1.) Op pagina 20 wordt diverse beplantingsmogelijkheden aangewezen die al volledig zijn gerealiseerd (Bijv. Wolddijk).

5. Het grootste deel van de plannen bevinden zich buiten het beoogde gebied.

Zo is er bijvoorbeeld geen verband te leggen tussen de laanbeplanting van de N361 over het volledige wegtracé en de doelstelling van dit landschapsplan. Het gaat hier overigens duidelijk om de financiering van een bestaand overheidsplan.

6. De projecten zijn voor een deel niet obstakelvrij.

Voor een groot aantal plannen zijn bestemmingsplanwijzigingen of omgevingsvergunningen nodig. Deze ontbreken in dit besluit. Als voorbeeld kan worden aangehaald de hoogspanningsmast die als uitkijktoren is bedacht, de parkeerplaats bij Sauwerd, maar ook verbreding van watergangen en de aanleg van nieuwe fietsroutes.

7. Er zijn projecten aangedragen die geen enkele relatie hebben met het beoogde doel.

Doel van het Landschapsplan is in de eerste plaats versterking van het landschap om daarmee de landschappelijke schade door de 380 kV hoogspanningsverbinding te compenseren. De zojuist genoemde parkeerplaats bij Sauwerd draagt hier niets aan bij.

8. Er zijn projecten die strijdig zijn met de beoogde doelen in het landschapsplan.

In het bijzonder de veelheid aan laanbeplanting die als mogelijkheid wordt aangedragen zal niet bijdragen aan de beleving van het open landschap. En staan dus op gespannen voet met het koesteren van het voor dit gebied kenmerkende open landschap.

9. Er is vaak sprake van privaatrechtelijke belemmering.

Bijvoorbeeld landbouwers zullen niet op voorhand vrijwillig willen meewerken aan herinrichting van watergangen. Het lijkt ons onwaarschijnlijk en niet realistisch dat de minister bereid is om de onteigeningswet hier voor te benutten. Gelet op de integraliteit van het besluit is dit echter, voor zover het Landschapsplan nog staande wordt gehouden, wél mogelijk gemaakt.

10.4. Niet handhaafbaar

Het is dus volledig onduidelijk welke maatregelen zullen en worden uitgevoerd. De projecten van het Landschapsplan zullen wel als voorwaardelijk moeten worden opgenomen in de regels. Gelet op de **flexibiliteit** van het plan en het feit dat er **geen enkel ruimtelijk besluit of omgevingsvergunning** aan is gekoppeld, is het Landschapsplan niet obstakelvrij en is de **uitvoerbaarheid niet gegarandeerd en zeker niet handhaafbaar**.

Als bij de uitvoering van de nieuwe hoogspanningsverbinding wordt geconstateerd dat voldoende landschapscompenserende plannen ontbreken en dat de in het plan bindend voorgeschreven landschapscompensatie projecten niet (tijdig) zullen worden gerealiseerd, zou feitelijk de aanleg van de nieuwe 380 kV moeten worden terug gedraaid en zouden de geplaatste masten weer moeten worden verwijderd. Dit lijkt ons onwaarschijnlijk.

Ondanks de verzekering dat het Landschapsplan bindend verankerd is in dit Rijksinpassingsplan, blijft het zeer twijfelachtig of de in het Landschapsplan genoemde maatregelen zullen worden uitgevoerd. Gezien deze onzekerheden en flexibiliteit mag dan ook niet geconcludeerd worden dat, dankzij de compensatie in het Landschapsplan, de effecten van deze hoogspanningsverbinding op het landschap neutraal zullen zijn. Ook als het Landschapsplan wel voldoende concreet zou zijn, betwijfelen wij of er maatregelen **mogelijk** zijn die de schadelijke gevolgen van de 380 kV voor het landschap kunnen compenseren.

10.5. Inpassing van de 380 kV hoogspanningsverbinding in het landschap

De aanvrager krijgt op verschillende onderwerpen de vrijheid om naderhand in het vergunningen traject de vorm, materiaalkeuze, hoogte, kabeldikte en zelfs paalontwerp en paallocaties nog nader te bepalen. De subtiliteit waarmee het Landschapsplan het mooie cultuurlandschap wil accentueren staat daarmee in schril contrast. De flexibele ruimte die geboden wordt voor de definitieve omgevingsvergunningen is zo groot dat alleen al deze meer nadelige impact op de ruimtelijke kwaliteit kan hebben dan het Landschapsplan überhaupt kan compenseren.

Als voorbeeld:

- Rechtstand: nadrukkelijk van belang bij landschapsinpassing, dit wordt zowel onderkend in SEV III als in het MER. Bij een maximale benutting van de ruimte in het plan kan het traject gaan slingeren. (5 m per paalpositie => 10 m relatieve slinger per 2 opeenvolgende palen).
- Hoogte: het plan biedt ruimte om naar willekeur in hoogte te variëren tot 75 m.
- Dikte palen: kan variëren van 2,0 tot 3,8 m.

- Dikte draden: er is niet eens een bepaling voor de maatvoering aangegeven. Gelet op de grote hoeveelheden draden is de doorzicht van het ijzeren gordijn (zo noemen we de draden in Groningen inmiddels) hiervan afhankelijk.

10.6. Wob verzoek

Wij hebben de minister in onze zienswijze op basis artikel 6 eerste lid van de Wet openbaarheid van bestuur (Wob) het volgende gevraagd:

In het kader van uw bevoegdheid voor de besluitvorming met betrekking tot de 380kv hoogspanningsverbinding Eemshaven-Vierverlaten verzoeken wij u ons alle informatie / documenten te verstrekken (rapporten, adviezen, notities, mails, gespreksverslagen, persoonlijke notulen, correspondentie, enz.) waarin het volgende inzichtelijk wordt:

- 1. De basis waarop de betrokken bestuurders en ambtenaren van de betrokken gemeenten, de provincie Groningen en EZ hebben bepaald welke door de betrokken overheden onderzochte mogelijke tracé-alternatieven al dan niet moesten worden opgenomen in de mer.*
- 2. De wijze en basis waarop de betrokken bestuurders en ambtenaren van de betrokken gemeenten, de provincie Groningen en EZ zijn gekomen tot de afspraak over het zogenaamde landschapscompensatieplan.*
- 3. Een lijst met belanghebbenden (buiten het privaatrechtelijke) met wie u heeft gesproken en waarover deze gesprekken gingen en hoe deze hebben bijgedragen aan draagvlak (zie ook bijlage: 10).*
- 4. De inhoudelijke planologische en ruimtelijk expertise die het ministerie van I&M heeft geleverd.*
- 5. De jaarlijkse verdiensten van zowel Tennet en EZ aan het Nederlandse stroomtransport, de trend en de verwachte toename daarin.*
- 6. De gefundeerde kosten van bovengrondse en ondergronds aanleg per km, inclusief afschrijvingen.*
- 7. De jaarlijks geraamde verdiensten aan het 380 kV stroomtransport door Groningen en de verwachte toename daarvan in de toekomst.*

Uit de op basis van dit Wob-verzoek aangeleverde stukken wordt niet duidelijk welke besluitvorming ten grondslag heeft gelegen aan het bij het Rijksinpassingsplan behorende Landschapsplan en op welke wijze draagvlak voor dit Landschapsplan is behaald. Dit had wel gekund omdat het Wob hiervoor geen wettelijke belemmeringen kent. Wij vragen ons dan ook nog steeds af of er wel besluitvorming heeft plaats gevonden over het Landschapsplan. (Voor de door het ministerie geopenbaarde stukken verwijzen wij u naar: <https://www.rijksoverheid.nl/documenten/wob-verzoeken/2017/11/16/besluit-wob-verzoek-over-380-kv-hoogspanningsverbinding-eemshaven-vierverlaten>).

10.7. Conclusie

De minister stelt dat de inrichtingsmaatregelen uit het Landschapsplan bijdragen aan de ruimtelijke aanvaardbaarheid van de nieuwe 380 kV-verbinding. De in het Landschapsplan opgenomen plannen en maatregelen dragen niet bij aan de versterking van de kernkwaliteit van het landschap: de grote openheid, onbelemmerd zicht op de horizon. Juist die kernkwaliteit wordt door dit Rijksinpassingsplan ernstig geschonden. Wij concluderen dan ook dat het Landschapsplan geen enkele bijdrage levert aan de ruimtelijke aanvaardbaarheid

van de nieuwe 380 kV-verbinding. Sommige maatregelen uit het Landschapsplan (zoals laanbeplanting) doen zelfs afbreuk aan het open landschap.

Tevens stelt de minister dat het Landschapsplan, dat als een bijlage bij de planregels aan het inpassingsplan is toegevoegd, op basis van artikel 14.1 onder b. juridisch bindend is. Het plan is dermate 'flexibel' dat die juridische binding niets voorstelt. Bovendien zien wij in het Rijksinpassingsplan geen reële maatregelen in geval de uitvoering van het Landschapsplan stagneert of zelfs wordt nagelaten.

11. Nationaal Landschap Middag-Humsterland

Wat maakt Middag-Humsterland zo uniek?

Zo'n 500 voor Christus kwamen de eerste bewoners naar dit gebied. Zij troffen hier een kweldergebied aan de rand van de Waddenzee, doorsneden door kronkelende prielen, die twee maal per dag met zeewater werden gevuld. Dit is ook nu nog in het landschap te herkennen. De prielen zien we terug in de kronkelende sloten. De hoogteverschillen in het terrein vinden hun oorsprong in de vroegere wadplaten.

Die eerste bewoners woonden waarschijnlijk aan de rand van het gebied en lieten hun vee op de kwelders grazen. Rond het begin van de jaartelling, in de Romeinse tijd, werden de eerste terpen opgeworpen, eerst als veilige vluchtplek bij hoogwater, later ook om er op te wonen. Die terpen zijn voor een groot deel nog in het gebied terug te vinden, zijn vaak nu nog bewoond.

Vervolgens, in de vroege middeleeuwen, werden de dijken aangelegd. Die dijken zijn er nu nog.

Zo is de geschiedenis van dit cultuurlandschap vanaf de eerste bewoning, zo'n 2500 jaar geleden, nu nog duidelijk zichtbaar. Dat maakt het nationaal landschap Middag-Humsterland zo uniek.

In het Provinciaal Omgevingsplan van de provincie Groningen (2009) stond het volgende. *'Nationaal Landschap Middag-Humsterland is een oud open wierdenlandschap met hoge landschappelijke en archeologische waarde. Dit gebied wordt vooral gekenmerkt door openheid en veel reliëf van wierden, dijken en oeverwallen en natuurlijke aardkundige patronen, die onder meer samenhangen met de voormalige kwelders, prielen en geulen. Het patroon van wegen en waterlopen is hier direct aan gerelateerd. Kenmerkend is ook de onregelmatige blokverkaveling, die soms nog zeer kleinschalig is.'*

Nota Ruimte:

'Nationale landschappen zijn gebieden met internationaal zeldzame of unieke en nationaal kenmerkende landschapskwaliteiten, en in samenhang daarmee bijzondere natuurlijke en recreatieve kwaliteiten. Landschappelijke, cultuurhistorische en natuurlijke kwaliteiten van nationale landschappen moeten behouden blijven, duurzaam beheerd en waar mogelijk worden versterkt. In samenhang hiermee zal de toeristisch-recreatieve betekenis moeten toenemen. Binnen nationale landschappen is daarom 'behoud door ontwikkeling het uitgangspunt voor het ruimtelijk beleid. De landschappelijke kwaliteiten zijn medesturend voor de wijze waarop de gebiedsontwikkeling plaatsvindt. Uitgangspunt is dat de nationale landschappen zich sociaal-economisch voldoende moeten kunnen ontwikkelen, terwijl de bijzondere kwaliteiten van het gebied worden behouden of worden versterkt. (...)

Middag-Humsterland

De kernkwaliteiten:

reliëf gevormd door terpen, kwelderruggen en dijken;
onregelmatige blokverkavelingspatroon;
grote mate van openheid.

Dit zeer open oude kwelderlandschap is een typisch voorbeeld van ontginningsgeschiedenis van de noordelijke zeeleigebieden. Door vele gave kenmerken zoals de terpen, kreken, dijken en de zeer onregelmatige blokverkaveling op basis van het stelsel van voormalige wadgeulen is de ontginning en het gebruik van het gebied door de mens nog goed af te lezen. Het gebied is hiermee ook internationaal gezien zeldzaam.'

Op grond van deze unieke cultuurhistorische en landschappelijke waarden is Middag-Humsterland indertijd aangewezen als nationaal landschap. En wordt Middag-Humsterland door provincie en gemeenten nog altijd als nationaal landschap gekoesterd.

De minister stelt zich op het standpunt dat nationale landschappen geen deel meer uitmaken van het rijksbeleid en dat hij er dus bij dit Rijksinpassingsplan geen rekening meer mee hoeft te houden. Maar daarmee miskent hij dat met het schrappen van nationale landschappen uit het rijksbeleid het belang van de bescherming van deze unieke cultuurhistorische en landschappelijke waarden niet is verdwenen. De minister heeft geen specifiek onderzoek gedaan naar de unieke cultuurhistorische en landschappelijke waarden die rechtvaardigen dat Middag-Humsterland is aangewezen als nationaal landschap. Hij heeft geen specifiek onderzoek gedaan naar de gevolgen van dit Rijksinpassingsplan voor deze unieke cultuurhistorische en landschappelijke waarden. Hij heeft, ten onrechte, het unieke karakter van het gebied niet in zijn belangenafweging bij de tracékeuze betrokken.

12. Nota van Antwoord Zienswijzen NW380 EOS-VVL

In de Nota van Antwoord, Versie 7 december 2017 (bijlage 19 bij de toelichting op het Rijksinpassingsplan) gaat het ministerie in op de tegen het ontwerp besluit ingebrachte zienswijzen.

12.1. Redelijk en aanvaardbaar

Wij constateren dat in de regel niet echt inhoudelijk wordt gereageerd op de zienswijzen. Het ministerie verwijst, zoals eerder opgemerkt, veelvuldig naar stukken die al bij het ontwerp plan ter visie lagen. Ook wordt keer op keer geconcludeerd dat:

- 'Uit de onderzoeken die ten grondslag liggen aan het inpassingsplan is niet gebleken dat de regio Groningen zodanig wordt geschaad dat niet in redelijkheid tot de aanleg van de 380 kV-verbinding conform het tracé als opgenomen in het inpassingsplan kan worden besloten.'

- 'Beoordeeld is of door een combinatie van deze factoren, sprake is van dusdanig bijzondere omstandigheden, dat bovengrondse aanleg naar het oordeel van het bevoegd gezag vanuit het oogpunt van een goede ruimtelijke ordening niet aanvaardbaar zou zijn.'

- 'De verbinding leidt niet tot een onaanvaardbare situatie; de aanleg en de ingebruikname van de verbinding staat een goede ruimtelijke ordening niet in de weg. Waar nodig worden effect beperkende maatregelen genomen, die waar nodig worden geborgd in de benodigde vergunningen.'

en beweringen van vergelijkbare strekking.

Redelijk en aanvaardbaar zijn subjectieve en rekbaar begrippen. Wel maakt de formulering duidelijk dat het plan, objectief gezien, op allerlei punten schadelijk is voor het gebied. Dat het ministerie vervolgens concludeert dat die schadelijke gevolgen redelijke en aanvaardbaar zijn, is een subjectief waardeoordeel. Een waardeoordeel dat buiten het ministerie niet wordt gedeeld (zie bovenstaand over Draagvlak).

Wij concluderen dan ook dat ons betoog dat:

- het huidige Inpassingsplan slecht is voor het gebied;
- betere mogelijkheden zijn om de gewenste capaciteitsuitbreiding te realiseren; niet dan wel onvoldoende door het Ministerie is weerlegd.

12.2. Nut en noodzaak

De noodzaak om de capaciteit van het net tussen de Eemshaven en Vierverlaten uit te breiden hebben wij nooit bestreden. De noodzaak om dat doel te bereiken middels het huidige plan heeft het ministerie onvoldoende gemotiveerd.

De Nota van Antwoord stelt dat de keuze voor het tracé van de nieuwe 380 kV-verbinding heeft plaatsgevonden op basis van een integrale afweging van milieufactoren, kosten en (net)technische eisen. Elders wordt erkend dat een afweging van milieufactoren in het voordeel van (deels) ondergrondse uitvoering valt. En volgens onderzoek van TenneT is het zeker mogelijk om 10 km van de verbinding te verkabelen.

De minister lijkt slecht financiële argumenten ten grondslag te leggen aan zijn wens dit plan in de huidige vorm te realiseren. Dit wringt temeer daar er grote economische belangen gemoeid zijn met deze capaciteitsuitbreiding.

Wij verzoeken u dan ook het besluit van de minister te vernietigen.

12.3. Procedure

De Nota van Antwoord benadrukt dat er veel overleg heeft plaats gevonden met provincie, gemeenten, belangenorganisaties en burgers. Het ministerie stelt:

'In overleg met de provincie en gemeenten zijn daarna tracéalternatieven ontwikkeld die in het MER zijn onderzocht. Ook is er overleg geweest met belangenorganisaties op het gebied van natuur en landschap.'

Hoewel dit formeel klopt, was er in feite sprake van zeer eenzijdig contact: er werd niet geluisterd, onze plannen, inzichten, alternatieven en varianten waren bij voorbaat kansloos. Van een dialoog, zelfs van een uitwisseling van argumenten, was geen sprake. Er is in het begin (2009 - 2014) zelfs gesteld dat als wij het tracé (volgens het ministerie: de zoekcorridor) in de besprekingen toch ter discussie zouden stellen, verder overleg over natuurcompensatie zou worden beëindigd.

Er kon, binnen het reeds in 2008 door het Ministerie bepaalde zoekgebied, enigszins geschoven worden met mastposities. Meer invloed van de regio was er niet. Ook dit blijkt duidelijk uit het bovenstaande stuk over Draagvlak.

Toen het ministerie besloot alsnog nieuwe tracéalternatieven in een aanvullend MER mee te nemen waren de onderhandelingen over de paalposities met de meeste grondeigenaren al gevoerd: het aanvullend onderzoek kwam als mosterd na de maaltijd. Nu worden congestiekosten opgevoerd als argument om van ondergrondse alternatieven af te zien: het zou vertragend werken. Het is de vraag of dat waar is, maar voor zover dit wel klopt heeft het ministerie dit aan zichzelf te wijten. Daarbij komt: de nieuwe 380 kV hoogspanningsverbinding is geen tijdelijke maatregel maar zal (bij bovengrondse uitvoering) de komende 80 jaar het landschap domineren: dan mag er toch wat tijd en moeite gestoken worden in een goede landschappelijke inpassing?

De nieuwe hoogspanningsverbinding gaat door het gaswinningsgebied in Groningen. Veel bewoners die nu tegen de aanleg van de 380 kV verbinding ageren, hebben al te maken met (flinke) aardbevingsschade. Ook is het gebied aangewezen voor de plaatsing van nieuwe windturbineparken. Bovenop deze schade aan het landschap, de natuur, het cultureel erfgoed en de leefomgeving van de inwoners van dit gebied komt nu de schade door de nieuwe 380 kV-verbinding. Het gebied en de inwoners worden door deze ontwikkelingen onevenredig zwaar getroffen: een belasting die uitstijgt boven het normaal maatschappelijk risico. Er is sprake van ontwaarding van het gebied. De compensatie- en landschapsmaatregelen staan in geen verhouding tot deze belasting. Dit knelt temeer nu het gebied wel wordt geconfronteerd met de lasten, maar de baten van al deze ontwikkelingen dienen vooral het landsbelang en komen vrijwel niet aan deze regio ten goede.

De Nota van Antwoord stelt: *'Uit de onderzoeken die ten grondslag liggen aan het inpassingsplan is niet gebleken dat de regio Groningen zodanig wordt geschaad dat niet in redelijkheid tot de aanleg van de 380 kV-verbinding conform het tracé als opgenomen in het inpassingsplan kan worden besloten.'*

Er werd hier in de zienswijzen gewezen op de cumulatieve effecten van deze ontwikkelingen. Die zijn in de onderzoeken die ten grondslag liggen aan het inpassingsplan niet onderzocht.

Voorts stelt de Nota van Antwoord: *'Er is derhalve geen sprake van een nieuwe doorsnijding van het landschap.'*

Dit is feitelijk onjuist. Het nieuwe 380 kV-tracé verbinding loopt over ongeveer 1/3 van de totale lengte van het tracé op ca. 70 m parallel aan de huidige 220 kV verbinding, maar wijkt vanaf Stedum aanzienlijk vanaf, op sommige plekken tot 900 m. Dus er is over ongeveer 2/3 van het tracé wel degelijk sprake van een nieuwe doorsnijding van het landschap met nieuwe effecten en impact op het landschap. Daarbij moet bedacht worden dat die afwijking tot nieuwe gevolgen voor de omgeving leidt. Zo gaat de huidige 220 kV langs belangrijke weidevogelgebieden, maar de nieuwe 380 kV gaat er dwars door. De nieuwe 380 kV komt veel meer in open gebied te liggen dan de huidige 220 kV. Het **is** dus niet alleen een nieuwe doorsnijding, het wordt ook door mens en natuur als een nieuwe doorsnijding **ervaren**.

In onze zienswijzen hebben wij aangegeven dat het ondoenlijk is om in 6 weken tijd een dossier van 50.000 pagina's door te nemen en te beoordelen. Ook lagen de stukken (80 volle ordners) slechts op twee plaatsen ter visie. Argument van het ministerie: de printkosten waren te hoog.

Als het ministerie recht wilde doen aan de bedoeling van wettelijke inspraakmogelijkheden, dan had het ministerie de bij het besluit horende stukken eerder ter visie gelegd. Bij voorbeeld in de vorm van een voorontwerp inpassingsplan. Het ministerie heeft er bewust voor gekozen dit niet te doen, zat niet te wachten op inspraak. En ook het argument van de hoge printkosten vinden wij onterecht: de printkosten, hoe hoog ook, vallen in het niet bij de totale kosten van het produceren van alle rapporten, vergunningen, toelichtingen die ter inzage werden gelegd.

Het antwoord van het ministerie op onze klacht over de omvang van de stukken, de beperkte tijd en het feit dat de stukken deels in vakantieperiode ter visie lagen, laat aan duidelijkheid niets te wensen over: *'De stukken hebben gedurende de wet voorgeschreven (en daarmee reëel te beschouwen) termijn van 6 weken in ontwerp ter inzage gelegen. Een verlenging van deze termijn is niet aan de orde.'*

Het ministerie ziet het betrekken van de burger, inspraak, het behandelen van zienswijzen en zelfs deze beroepsprocedure slechts als een wettelijke formaliteit, niet als een middel de burger werkelijk bij overheidsplannen te betrekken.

De Nota van Antwoord stelt: *'Hoewel de reacties van omwonenden bij de afweging ten aanzien van het voorkeurstracé zijn betrokken, is niet te voorkomen dat een deel van de omwonenden de voorkeur geeft aan een ander tracé of andere invulling van het tracé.'* In zijn algemeenheid klopt een dergelijke constatering, maar onder de kop 'Draagvlak' hierboven hebben wij genoegzaam aangetoond dat de wens te komen tot een ander tracé in de regio breed gedragen wordt. Wij zijn er dan ook niet achter gekomen (en het ministerie heeft ons daar ook niet over kunnen inlichten) wel deel van de lokale bevolking **wel** tevreden is met dit plan.

Nota van Antwoord: *'Na beschouwing van alle realistische alternatieven concludeert de voormalige Minister van Economische Zaken (...) dat de meerwaarde van gedeeltelijke ondergrondse aanleg van de nieuwe 380 kV-verbinding in Groningen op het onderdeel gevoelige bestemmingen gering is. Op ecologie en landschap is de meerwaarde substantiëler. Omdat de effecten van een bovengrondse verbinding op ecologie ook op een*

andere wijze gemitigeerd kunnen worden, vindt de Minister de forse meerkosten van ondergrondse aanleg niet opwegen tegen de maatschappelijke meerwaarde die dit oplevert.'

Ook hier: de minister spreekt hier over mitigeren, maar heeft het in feite over compenseren. Compenserende maatregelen mogen niet bij de belangenafweging betrokken worden.

Bij de projecten Zuidring en Noordring was de maatschappelijke meerwaarde van ondergrondse aanleg evident nu bovengrondse aanleg ten koste zou gaan van:

- a. kwetsbare gebieden natuur en landschap*
 - b. recreatieve waarde voor nabij gelegen woonwijken/leefomgeving*
- (zie boven aangehaalde brief, bijlage 35).

Ook daar konden de effecten van bovengrondse aanleg op andere wijze gemitigeerd worden. Bij de verbinding Eemshaven – Vierverlaten erkent de minister dat bovengrondse aanleg forse schadelijke effecten teweeg zal brengen op ecologie en landschap, maar desondanks wegen de meerkosten hier niet op tegen de maatschappelijke meerwaarde die dit oplevert. Meet de minister hier met twee maten?

Wij verzoeken u het Rijksinpassingsplan te vernietigen omdat de tracékeuze onvoldoende gemotiveerd is.

12.4. Projectscope

Nota van Antwoord: *'Een hoogspanningsverbinding kent een technische levensduur van minimaal 50 jaar. Daarom is bij de keuze van de technische uitvoeringsvorm van de verbinding Noord-West 380 kV EOS-VVL geanticipeerd op toekomstige ontwikkelingen.'*

De hoogspanningsverbinding zal dus zeker voor een periode van 50 jaar het Groningse landschap domineren. Het getuigt van slechte ruimtelijke ordening als wordt nagelaten de schadelijke effecten van een dergelijk grootschalig en dominant project op de landschappelijke, natuurlijke en cultuurhistorische waarden van het gebied te minimaliseren.

Wij verzoeken u het Rijksinpassingsplan te vernietigen omdat het plan niet voldoet aan een goede ruimtelijke ordening.

12.5. Ruimtelijk beleid: SEV III

Nota van Antwoord: *'Vertrekpunt voor het zoekgebied voor de nieuwe 380 kV-verbinding was de globale ruimtereservering zoals opgenomen in het SEV III en de daarbij behorende plan-m.e.r.'*

Op een kaartje behorend bij SEV III is indicatief een tracé aangegeven voor een nieuwe hoogspanningsverbinding Eemshaven – Vierverlaten. Dit indicatieve tracé volgt in grote lijnen de Eemshavenweg (N46), gaat niet door het weidevogelkerngebied tussen Bedum en Winsum en gaat niet door Middag-Humsterland (bijlage 14). Op basis van het indicatieve tracé van SEV III lag het voor de hand varianten te onderzoeken die zo veel mogelijk aansluiten bij de Eemshavenweg.

Nota van Antwoord: *'De grenzen van het zoekgebied zijn zodanig opgesteld dat er, waar nodig, meerdere tracéalternatieven ontwikkeld konden worden per tracédeel.'*

De grenzen van het zoekgebied tussen Eemshaven en Vierverlaten waren zo beperkt dat het tracé in feite al vast lag. Voor het traject Eemshaven – Vierverlaten was slechts één smalle

zoekcorridor (in feite het huidige tracé) opgenomen. (In 2009 was het nog de bedoeling verder te gaan naar Diemen: voorbij Vierverlaten waren er wel verschillende alternatieven). Er kon op sommige plekken nog een paar honderd meter geschoven worden, maar het aantal knikken en de rechtstanden in het tracé lagen door de ligging van het zoekgebied in feite al vast. Wij spreken dan ook niet over een zoekgebied, maar over het tracé. De in 2009 ter visie gelegde zoekcorridor gaat niet langs de Eemshavenweg maar gaat wel midden door het weidevogel kerngebied tussen Bedum en Winsum en door nationaal landschap Middag-Humsterland.

In SEV III werd slechts indicatief een tracé aangegeven, maar het huidige tracé wijkt op essentiële punten af van het 'Voorkeurstracé'. Waar SEV III uitdrukkelijk rekening houdt met de natuurlijke en landschappelijke kwaliteiten van het gebied (met name het nationaal landschap en de belangrijkste weidevogelgebieden) doet het 'Voorkeurstracé' dat uitdrukkelijk niet.

Nota van Antwoord: 'Daarnaast is een uitgangspunt van SEV III om nieuwe doorsnijdingen van het landschap zo veel als mogelijk te voorkomen door waar mogelijk nieuwe hoogspanningsverbindingen met bestaande hoogspanningsverbindingen te combineren (paragraaf 6.8 onder a SEV III) danwel wanneer dit niet zinvol is nieuwe hoogspanningsverbindingen te bundelen met bestaande bovenregionale infrastructuur (...). Aan dit uitgangspunt uit SEV III is invulling gegeven door de nieuwe 380 kV-verbinding het tracé van de bestaande doorsnijding van het landschap (de bestaande, te slopen 220 kV-verbinding) globaal te laten volgen. Op die manier wordt in lijn met paragraaf 6.8 SEV III voorkomen dat er een geheel nieuwe doorsnijding van het landschap ontstaat.'

Over ongeveer 1/3 van de totale lengte komt de nieuwe 380 kV op ca. 70 m naast de bestaande 220 kV, die vervolgens gesloopt wordt. Na sloop van de 220 kV is er geen ruimtelijk-landschappelijke samenhang meer tussen de nieuwe 380 kV hoogspanningsverbinding en bestaande bovenregionale infrastructuur. Bundeling van de nieuwe 380 kV met de bestaande 220 kV is dan ook uit ruimtelijk oogpunt niet zinvol. Bundeling met blijvende bovenregionale infrastructuur (zoals de Eemshavenweg) voldoet beter aan de uitgangspunten van SEV III.

De andere 2/3, van het 'Voorkeurstracé' volgt niet de huidige 220 kV en wordt ook niet gebundeld met bestaande (al dan niet bovenregionale) infrastructuur. De 380 kV vormt hier een nieuwe doorsnijding van juist de kwetsbaarste delen van het landschap: nationaal landschap Middag-Humsterland en het weidevogel kerngebied tussen Bedum en Winsum.

Wij zijn dan ook van oordeel dat het 'Voorkeurstracé' strijdig is met de uitgangspunten van SEV III en niet voldoet aan een goede ruimtelijke ordening.

12.6. Maatschappelijke meerwaarde

De Nota van Antwoord stelt dat wij in onze zienswijze **bestrijden** 'dat al dan niet bovengronds aanleggen van de nieuwe 380 kV-verbinding op basis van SEV III met name vanuit maatschappelijke meerwaarde gezien moet worden en niet vanuit (technische en juridische) knelpunten'.

Dit is onjuist: wij stellen in onze zienswijze juist dat al of niet bovengrondse aanleg op grond van SEV III met name vanuit maatschappelijke meerwaarde moet worden gezien:

'Overigens, SEV III verzet zich niet tegen ondergrondse aanleg:

'Zodra het vanuit leveringszekerheid en meerkosten verantwoord is, zullen nieuwe hoogspanningsverbindingen van 220 kV en meer ondergronds worden aangelegd daar waar de maatschappelijke meerwaarde van ondergrondse aanleg evident is.'

SEV III spreekt hier niet van het oplossen van (juridische of technische) knelpunten, maar van 'maatschappelijke meerwaarde'. Daarbij staat de vraag centraal: welke meerwaarde levert dit project aan de samenleving, de bevolking van het gebied, de leefbaarheid in het gebied. In alle rapporten hebben wij geen analyse aangetroffen van de maatschappelijke meerwaarde van verkabelen van deze hoogspanningsverbinding. Wij tonen, in deze brief, wel aan dat de maatschappelijke meerwaarde van verkabelen evident is. TenneT stelt dat verkabelen vanuit leveringszekerheid verantwoord is. In par. 12 tonen wij aan dat verkabelen vanuit meerkosten verantwoord is. Er is dan ook geen argument om van verkabeling af te zien.

En, zoals hierboven al betoogd, de regering is van oordeel dat de maatschappelijke meerwaarde van ondergrondse aanleg evident is in geval zich bij een bovengrondse verbinding een combinatie van knelpunten voordoet; met name waar het leefomgeving, het landschap en de natuur betreft. (zie bijlage 35).

Nota van Antwoord: *'Uit deze rapportage blijkt dat er twee tracéalternatieven zijn met een deels ondergronds aanleg die de op deze wijze in beeld gebrachte knelpunten kunnen oplossen. Beide alternatieven (roze en oranje) zijn vervolgens als volwaardig alternatief in het MER opgenomen en meegenomen bij de keuze voor het voorkeurstracé. Een van deze alternatieven (oranje) ligt buiten het oorspronkelijk zoekgebied.'*

Bij de beoordeling bleek dat alternatief roze het beste uit de bus kwam: het meest milieuvriendelijke alternatief (MMA). Maar deze alternatieven werden pas in het proces betrokken toen de meeste afspraken met grondeigenaren over plaatsing van de masten al rond waren. In dat stadium konden zij niet meer als volwaardig alternatief worden meegenomen in de besluitvorming.

12.7. Nationale belangen

De Nota van Antwoord stelt: *'Indieners constateren dat er afgeweken wordt van de uitgangspunten van het SEV III waarin wordt gesteld dat nieuwe 380 kV-verbindingen Nationale Landschappen niet mogen doorkruisen en dat ook in EHS (nu NNN-)gebieden beperkingen gelden, zeker nu er andere realistisch haalbare alternatieven zijn.'*

Dit is onjuist. Wij verwijzen naar de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR), waarin 13 nationale belangen worden benoemd, waarvoor het Rijk verantwoordelijk is. Wij verwijzen u graag naar 6.3 *Ruimtelijke regelgeving en beleid* in onze zienswijze (bijlage 5). Wij concludeerden dat het Rijksinpassingsplan strijdig is met het Rijksbeleid en met artikel 2.5.12 van het Barro en zo niet mag worden vastgesteld. Wij zijn nu van oordeel dat dit Rijksinpassingsplan zo niet had mogen worden vastgesteld.

Europees Landschapsverdrag

Nota van Antwoord: *'De Nationale Landschappen zijn ook geen onderdeel meer van het nationaal beleid zoals dat op dit moment is vastgelegd in de Structuurvisie Infrastructuur en Ruimte (SVIR).'*

Formeel is dit juist, maar dat ontslaat het Rijk niet van de verantwoordelijkheid zich maximaal in te zetten voor behoud en bescherming van waardevolle landschappen. Immers: Nederland is toegetreden tot het Europees Landschapsverdrag (Raad van Europa, Florence 20 oktober 2000).

Enige citaten:

'Gelet op het feit dat het landschap van groot algemeen belang is op het gebied van cultuur, ecologie, milieu en de maatschappij en een hulpbron is die de economische bedrijvigheid bevordert, en dat de bescherming, het beheer en de inrichting van het landschap werkgelegenheid kan opleveren;

Zich ervan bewust dat het landschap een bijdrage levert aan de vorming van plaatselijke culturen en dat het een wezenlijk onderdeel vormt van het natuurlijk en cultureel erfgoed van Europa, dat bijdraagt aan het welzijn van de mens en de instandhouding van de Europese identiteit;

Erkennend dat het landschap een belangrijk element vormt van de kwaliteit van het leven van de bevolking: in zowel stedelijke gebieden als op het platteland, in aangetaste gebieden en in hoogwaardige gebieden, in gebieden met een grote landschappelijke waarde en in doorsnee gebieden;

In de overtuiging dat het landschap een wezenlijk element is van het individueel en maatschappelijk welzijn en dat de bescherming, het beheer en de inrichting ervan voor eenieder rechten en verantwoordelijkheden met zich meebrengen;'

Door toetreding tot het verdrag erkent de regering het grote belang van het landschap voor cultuur, ecologie, milieu, erfgoed en werkgelegenheid in een gebied. Het landschap vormt een belangrijk element van de kwaliteit van het leven van de bevolking. Het landschap is een wezenlijk element van het individueel en maatschappelijk welzijn.

Het verdrag regelt onder meer:

'Artikel 3. Doelstellingen

Het doel van dit Verdrag is het bevorderen van de bescherming, het beheer en de inrichting van landschappen en het organiseren van Europese samenwerking op dit gebied.

Artikel 5. Algemene maatregelen

Elke Partij verplicht zich ertoe:

- a. *in haar wetgeving landschappen te erkennen als een essentieel onderdeel van de omgeving van mensen, als uitdrukking van de diversiteit van hun gezamenlijk cultureel en natuurlijk erfgoed, en als grondslag van hun identiteit;*
- b. *landschapsbeleid te formuleren en te implementeren gericht op*

landschapsbescherming, -beheer en -inrichting middels het aannemen van de specifieke maatregelen zoals vervat in artikel 6;

Artikel 6. Specifieke maatregelen

E. Uitvoering

Teneinde uitvoering te geven aan het landschapsbeleid, verbindt elke Partij zich ertoe instrumenten in te voeren gericht op de bescherming, het beheer en/of de inrichting van het landschap.'

De regering heeft onder meer uitvoering gegeven aan dit verdrag door het in het leven roepen van nationale landschappen, het mogelijk maken van bescherming van dorpsgezichten en dergelijke. Dat de regering sindsdien de verantwoordelijkheid voor de nationale landschappen heeft afgeschoven naar de provincie, ontslaat haar niet van de plicht deze nationale landschappen te beschermen, met name als deze bijzonder waardevolle landschappen dreigen te worden aangetast door rijks plannen.

Wij zijn dan ook van oordeel dat de minister door vaststelling van dit Rijksinpassingsplan heeft gehandeld in strijd met het Europees Landschapsverdrag. Dat de realisatie van de nieuwe 380 kV-verbinding van een groot openbaar belang is vanwege de noodzaak tot uitbreiding van de transportcapaciteit van elektriciteit vanuit de regio Eemshaven naar de landelijke ring, doet daar niets aan af: er zijn immers andere, betere, minder schadelijke, realistische alternatieven.

12.8. Middag-Humsterland: doorkruising provinciaal en gemeentelijk beleid

In onze zienswijze zijn wij uitgebreid ingegaan op de unieke waarden van nationaal landschap Middag-Humsterland. Onder meer de gemeente Zuidhorn heeft uitdrukkelijk aan de minister gevraagd met deze unieke waarden rekening te houden (zie bijlage 23). Op verzoek van de gemeente Zuidhorn heeft de minister de toevoeging 'voormalige' voor 'nationaal landschap' uit de plannen geschrapt. Maar voor het overige verklaart de minister dat nationale landschappen geen deel meer uitmaken van het nationale beleid. Met andere woorden: daar heeft de minister bij dit Rijksinpassingsplan geen boodschap aan.

In de *Omgevingsverordening Provincie Groningen 2016* en de bijbehorende kaart (bijlage 38) is de volgende regeling opgenomen ter bescherming van de unieke landschappelijk-cultuurhistorische waarden van Middag-Humsterland.

'Afdeling 2.24 Nationaal landschap Middag-Humsterland

Artikel 2.49.1 Verkaveling Middag-Humsterland

Een bestemmingsplan dat betrekking heeft op het op kaart 7 aangegeven Nationaal Landschap Middag-Humsterland voorziet in regels gericht op behoud van de karakteristieke regelmatige verkaveling, onregelmatige blokverkaveling en radiale verkaveling rondom kernen.

Artikel 2.49.2 Karakteristieke sloten Middag-Humsterland

Een bestemmingsplan dat betrekking heeft op de op kaart 7 aangegeven karakteristieke sloten Middag-Humsterland, voorziet in een verbod op het verleggen en dempen van deze sloten en op het wijzigen van het profiel van die watergangen.

Artikel 2.49.3 Karakteristieke sloten Middag-Humsterland met wijzigingsbevoegdheid

Een bestemmingsplan dat betrekking heeft op de op kaart 7 aangegeven karakteristieke sloten Middag-Humsterland met wijzigingsbevoegdheid, voorziet in regels voor het verleggen en dempen van deze sloten.

Artikel 2.49.4 Karakteristieke wegen Middag-Humsterland

Een bestemmingsplan dat betrekking heeft op de op kaart 7 aangegeven karakteristieke wegen Middag-Humsterland, voorziet in een verbod op het wijzigen van het beloop van de wegen.'

Op de kaart zijn de karakteristieke sloten in blauw aangegeven. de karakteristieke sloten met wijzigingsbevoegdheid in paars.

De beide gemeenten (Zuidhorn en Winsum) hebben deze beschermingsregeling door middel van een aanlegvergunningstelsel verankerd in hun bestemmingsplannen.

Door het Rijksinpassingsplan wordt dit aanlegvergunningstelsel echter ter zijde geschoven. Bij de aanleg van de nieuwe 380 kV hoogspanningsverbinding zullen (zonder aanlegvergunning) sloten worden gedempt en verlegd ten behoeve van werkwegen, werkerreinen en hoogspanningsmasten. Daarmee doorkruist dit Rijksinpassingsplan het provinciaal en gemeentelijk beleid.

De minister stelt dat het aanlegvergunningstelsel in Middag-Humsterland door het Rijksinpassingsplan niet wordt afgeschaft: het blijft gelden. Dat klopt: het wordt alleen buiten werking gesteld voor werkzaamheden die worden uitgevoerd in het kader van dit Rijksinpassingsplan. Voor ieder ander blijft het gelden.

Maar het zal moeilijk te verdedigen zijn om in de toekomst handhavend op te treden tegen een grondeigenaar die op eigen land, tegen de regels, een sloot dempt, terwijl de Rijksoverheid, rechtmatig (?) hetzelfde op zijn land heeft gedaan. Wij vrezen dat de schade die dit Rijksinpassingsplan aan nationaal landschap Middag-Humsterland aanricht, daarmee verder gaat dan alleen de rechtstreekse gevolgen van dit Rijksinpassingsplan.

Wij zijn dan ook van oordeel dat het Rijksinpassingsplan een onaanvaardbare doorkruising vormt van het provinciale en gemeentelijke beleid en daarmee getuigt van slechte ruimtelijke ordening.

Dat de Nota van Antwoord stelt dat er ruimtelijke maatregelen genomen worden om de ruimtelijke aanvaardbaarheid van de 380 kV verbinding te vergroten, doet hier niets aan af: de aantasting van het voor dit gebied karakteristieke slotenpatroon wordt hiermee niet voorkomen.

12.9. Compensatie weidevogels

Nota van Antwoord: *'De effecten op de leefgebieden voor weidevogels, zowel binnen als buiten de NNN, worden volledig gecompenseerd.'*

Wij merken, onder verwijzing naar '8.4 Ecologie' van onze zienswijze (bijlage 5), op dat wij dit oordeel niet delen. De minister verwacht positieve effecten op de weidevogelstand van het

verwijderen van het oude 220 kV hoogspanningstracé. Hij brengt die verwachte positieve effecten op voorhand in mindering op de compensatieopgave (saldering). Daarbij is niet onderzocht:

- of de gebieden die door de sloop van de 220 kV op termijn beschikbaar in potentie geschikt zijn voor weidevogels (wij constateren dat deze gebieden vaak op te korte afstand van bebouwing liggen om voor weidevogels als broedgebied in aanmerking te komen);
- welke maatregelen er moeten worden getroffen om de gebieden met potentie geschikt te maken voor weidevogels (op dit moment is de inrichting van de terreinen daar in de regel niet op afgestemd).

Bovendien maken degelijke inrichtingsmaatregelen geen deel uit van het Rijksinpassingsplan.

Wij concluderen dan ook dat de de effecten op de leefgebieden voor weidevogels slechts gedeeltelijk worden gecompenseerd.

12.10. Barro

Een deel van de nieuwe 380 kV-verbinding met masten van 52,5 tot 75 meter hoog, gaat door (een open landschap in) het waddengebied. Omdat het niet te verdedigen is dat de maximaal toelaatbare bouwhoogten alsmede de aard of de functie van nieuwe bebouwing past bij de aard van het omringende landschap, is het plan in strijd met artikel 2.5.12 van het Barro.

Nota van Antwoord: *'Het Barro legt regels op aan lagere overheden zodat de nationale belangen uit de SVIR geborgd zijn in de planvorming van lagere overheden. Het Barro is dus ook niet via de SVIR bindend voor een inpassingsplan van het Rijk.'*

Dus de minister stelt: het Barro borgt nationale belangen. Daar moeten lagere overheden zich aan houden. Maar het Rijk mag wel handelen in strijd met die nationale belangen.

Wij zijn van oordeel dat nationale belangen ook (juist!) door het Rijk in acht genomen dienen te worden. Dit Rijksinpassingsplan is in strijd met het nationale beleid.

12.11. Bovengrond - ondergronds

12.11.1. Maatschappelijk risico

Wij zijn van oordeel dat de meerkosten van verkabelen geen reden mogen zijn voor bovengrondse aanleg van de nieuwe 380 kV-verbinding. Dit gebied in de provincie Groningen heeft zwaar te lijden van aardbevingen ten gevolge van de aardgaswinning (een nationaal algemeen belang) en wordt ook al ingezet voor de grootschalige productie van windenergie (ook een nationaal algemeen belang). Nu komt deze aantasting van de leefomgeving ten behoeve van de energievoorziening van de Randstad daar weer overheen. De opbrengsten van dit Rijksbeleid gaan naar de Randstad, de lasten blijven in Groningen. De Groningers hebben hun deel van het 'normaal maatschappelijk risico' nu wel gehad.

Nota van Antwoord: *'Dat er andere ontwikkelingen zijn in Groningen die grote gevolgen hebben voor de regio - zoals bijvoorbeeld de aardbevingsproblematiek - staat hier los van.'*

Wij vragen de cumulatieve effecten van opeenvolgend voor het gebied schadelijk Rijksbeleid in beeld te brengen en mee te wegen in de integrale belangenafweging voor dit project. De minister heeft hier geen boodschap aan. Formeel kan hij gelijk hebben, het getuigt echter niet van goed fatsoen.

Wij zijn van oordeel dat niet alle relevante belangen in de besluitvorming voor dit project zijn betrokken. Wij verzoeken u het besluit te vernietigen.

12.11.2. Vogels

Volgens ons zal de keuze voor een deels ondergronds alternatief het aantal draadslachtoffers onder de nachtvliegers flink kunnen beperken. De Nota van Antwoord stelt: *'Uit het Achtergrondrapport Ecologie blijkt dat, hoewel het tracé deels in gebied ligt dat uitgesproken arm is aan vogelsoorten, de ingebruikname van de nieuwe 380 kV-verbinding tot draadslachtoffers zal leiden. (...) Effecten op de staat van instandhouding van soorten doen zich niet voor.'*

De soorten die in het gebied voor komen en broeden vliegen vrijwel uitsluitend overdag. Bij nachtelijke draadslachtoffers gaat het vooral om trekvogels. Hier wordt in de beantwoording niet op in gegaan. Bij onderzoek op de Eemshaven naar het aantal draadslachtoffers door een bestaande hoogspanningsverbinding bleek het aantal slachtoffers ca. 6 maal zo hoog als aanvankelijk verwacht. Oorzaak: dit gebied ligt prominent in de trekroute van veel vogelsoorten. Dat geldt ook voor een deel van deze nieuwe hoogspanningsverbinding. Hier is onvoldoende rekening mee gehouden. Zo is er geen onderzoek gedaan naar de effecten van deze nieuwe hoogspanningsverbinding in cumulatie met de effecten van alle menselijke ingrepen op de trekroute van de verschillende vogelsoorten.

Hoewel dit project niet rechtstreeks van invloed is op Natura 2000-gebieden, zijn wij van oordeel dat, waar het gaat om Europeesrechtelijk beschermde trekvogels (in en buiten Natura 2000-gebieden), de cumulatieve effecten op de verschillende soorten op (Europees) populatieniveau volgens dezelfde systematiek in beeld gebracht hadden moeten worden. Wij verwijzen naar de uitspraak van 26 april 2017 van het Europese Hof van Justitie in zaak C-142/16, met name onder punt 61:

'61 Artikel 6, lid 3, van de habitatrichtlijn verlangt van de nationale autoriteiten dat zij in het kader van het onderzoek van de cumulatieve gevolgen alle projecten in aanmerking nemen die samen met het project waarvoor een vergunning is aangevraagd, significante gevolgen kunnen hebben, rekening houdend met de doelstellingen van deze richtlijn, ook al dateren zij van vóór de datum waarop deze richtlijn in nationaal recht is omgezet.'

12.12. MER en onderzoeken

12.12.1. Scores

In het inpassingsplan wordt gesteld dat na mitigatie en compensatie de effecten van het 'Voorkeustracé' voor vogels en landschap neutraal scoren. Wij delen dit oordeel niet.

Er zijn nu (zeer) goede weidevogelgebieden. Er worden, ter compensatie, nieuwe weidevogelgebieden gerealiseerd. Maar de zekerheid ontbreekt dat de nieuwe gebieden op den duur een zelfde kwaliteit (de zelfde broedresultaten) zal bereiken.

Bovendien (zie boven) is in de berekening van de nodige compensatie de grond in mindering gebracht die in theorie beschikbaar komt voor weidevogels na sloop van de huidige 220 kV. Niet is onderzocht in hoeverre deze grond in principe geschikt is als weidevogelgebied. Ook zijn in de compensatieregeling niet de maatregelen mee genomen om de grond geschikt te maken.

Op korte termijn is er zeker een (forse) terugval te verwachten: door de vaak sterke plaatstrouw zullen veel weidevogels, in ieder geval de eerste tijd, niet meer tot broeden komen.

Deze factoren samen zullen zorgen voor een achteruitgang van de weidevogelstand in het gebied. Het is de vraag of de weidevogelpopulatie zich op den duur zal herstellen. Hier is dan ook geen neutrale, maar een negatieve score op zijn plaats.

In de neutrale score zijn ook de draadslachtoffers mee genomen. Bij de compensatie gaat het om het compenseren van broedgebieden. Draadslachtoffers worden niet gecompenseerd. Voor de dagvliegers worden mitigerende maatregelen getroffen, maar voor de nachtvliegers (trekvoegels) zijn die niet effectief. Het aantal draadslachtoffers onder trekvoegels zal dus toenemen: een negatief effect.

De Nota van Antwoord stelt: *'Landschappelijk is er geen sprake van compensatie, maar van maatregelen ter versterking van de ruimtelijke kwaliteit. Hierdoor wordt de landschappelijke structuur in het gebied versterkt zodat een nieuw evenwicht in het landschap ontstaat.'* Er zal inderdaad een nieuw evenwicht in het landschap ontstaan. Maar dit geeft geen antwoord op de vraag of dit een beter evenwicht is.

De minister erkent dat het bij de aanleg van deze hoogspanningsverbinding om een grote negatieve ingreep in het landschap gaat. Hij denkt dit met het Landschapsplan te kunnen verbeteren, waarna de score neutraal is. De werkelijkheid is dat de nieuwe 380 kV hoogspanning het landschap in de komende 50 tot 80 jaar zal domineren. En in ernstige mate afbreuk zal doen aan de grootschalige openheid van het gebied. Dit negatieve effect blijft, welke maatregelen in het kader van het Landschapsplan ook genomen worden. Een neutrale score is hier niet op z'n plaats: hier past slechts een negatieve tot zeer negatieve score.

12.12.2. Overleg

In het MER is gesteld dat er uitvoerig overleg is geweest met betrokkenen en belangenorganisaties op het gebied van natuur en landschap, maar die gesprekken hebben zich slechts geconcentreerd op compensatie van schade aan natuur, cultuurhistorie en landschap.

De Nota van Antwoord stelt: *'Tijdens deze bijeenkomsten is het concept-tracé van de nieuwe 380 kV-verbinding besproken, zodat wensen en reacties zo goed mogelijk meegenomen konden worden. TenneT heeft daarnaast bijeenkomsten georganiseerd voor gerechtigden en plaatselijk over thema's (zoals landschapsplan). Zo heeft er onder meer enkele malen overleg plaatsgevonden met de Natuur en Milieu Federatie Groningen en de provincie Groningen. Ook zijn er bilaterale overleggen geweest. Dit is gebeurd tot eind 2015.'*

..... Met de betrokken belangenorganisaties is niet alleen gesproken over mitigatie en compensatie maar ook over de effecten op natuur en landschap van de beoogde nieuwe 380 kV-verbinding.'

Over het zoekgebied (zo beperkt van omvang dat wij dit het tracé noemen) is nooit met ons overlegd. Het zoekgebied was in 2009, bij de eerste contacten, al vastgesteld. Wij mochten slechts praten over compensatie en mitigatie, niet over het tracé zelf. Binnen het zoekgebied waren nog wel minimale verschuivingen mogelijk (wijzigen paalposities, op sommige plekken een verschuiving van enkele honderden meters), maar deze wijzigingsruimte had geen invloed op de impact van de nieuwe 380 kV op landschap, natuur en cultuurhistorische waarden.

12.12.3. Tracékeuze

Nota van Antwoord: *'Bij alle alternatieven - ook bij het voorkeursalternatief - is gestreefd naar een zo gestrekt mogelijk tracé met zoveel mogelijk rechtstand en aansluiting bij het landschappelijk hoofdpatroon. (...) Ten opzichte van het tracé van de bestaande 220 kV-verbinding heeft de nieuwe 380 kV-verbinding getalsmatig meer knikken. (...) Het zo veel als redelijkerwijs mogelijk voorkomen van gevoelige bestemmingen heeft in de afweging de voorkeur gekregen boven rechtstand van de nieuwe 380 kV-verbinding.'*

De minister onderkent dat het tracé van de nieuwe 380 kV nog slechter voldoet aan de uitgangspunten van een goede landschappelijke inpassing dan de bestaande 220 kV hoogspanningsverbinding. Hij acht die keuze gerechtvaardigd omdat hiermee meer gevoelige bestemmingen vermeden werden. Deze keuze is echter niet nader onderbouwd: in het MER en de bijbehorende rapporten is niet in beeld gebracht hoeveel extra gevoelige bestemmingen er binnen het tracé zouden komen indien het tracé meer rekening zou houden met de landschappelijke waarden. Wij achten deze keuze onvoldoende gemotiveerd.

Volgens ons is slechts op basis van meerkosten gekozen voor het huidige VKA. Hier is geen goede belangenafweging gemaakt, noch is sprake van een goede ruimtelijke ordening. Nota van Antwoord: *'De forse meerkosten van gedeeltelijk ondergrondse aanleg wegen niet op tegen de maatschappelijke meerwaarde die gedeeltelijk ondergrondse aanleg biedt. Bovendien biedt een bovengrondse 380 kV-verbinding een hogere leveringszekerheid en heeft een bovengrondse 380 kV-verbinding minder hersteltijd nodig in geval van storing.'*

In de bij dit Rijksinpassingsplan behorende rapporten zijn de kosten van het project niet inzichtelijk gemaakt. Ook zijn de meerkosten in geval van gedeeltelijke ondergrondse aanleg niet inzichtelijk gemaakt. Er is geen onderzoek gedaan naar de maatschappelijke kosten / schade van bovengrondse aanleg in vergelijking met ondergrondse aanleg. Evenmin is de maatschappelijke meerwaarde van ondergrondse aanleg in beeld gebracht. De minister kon deze belangen dus niet in zijn belangenafweging betrekken. Wij concluderen dan ook dat niet alle relevante belangen in de belangenafweging zijn betrokken.

Voor Rijksbufferzones, NNN en Natura 2000-gebieden geldt het 'nee, tenzij'-principe. Dit is onvoldoende meegewogen bij het vaststellen van de zoekcorridor en het VKA, terwijl er wel goede ondergrondse en bovengrondse alternatieven bestaan.

Nota van Antwoord: *'Vertrekpunt voor het zoekgebied voor de nieuwe 380 kV-verbinding was de globale ruimtereservering zoals opgenomen in het SEV III en de daarbij behorende plan-m.e.r.'*

Wij hebben al aangetoond (hierboven en in bijlagen 14 en 15) dat het zoekgebied sterk afwijkt van de globale ruimtereservering zoals opgenomen in het SEV III. Andere, volgens het MER van dit Rijksinpassingsplan, ook haalbare, alternatieven voldoen beter aan SEV III.

12.12.4. Landschap & cultuurhistorie

Nota van Antwoord: *'Het landschap verandert, het zal niet verdwijnen. Het gaat dus om het verzachten van effecten van de nieuwe 380 kV-verbinding op het landschap. Dit kan onder andere door het versterken van de ruimtelijke kwaliteit van het landschap.'*

Dit is een drogreden. De effecten van de hoogspanningsverbinding worden niet verzacht door andere landschappelijke maatregelen: de nieuwe 380 kV hoogspanningsverbinding blijft het landschap domineren.

Nota van Antwoord: *'Bij het ontwikkelen van het tracé van de nieuwe 380 kV-verbinding is uitgegaan van een omschrijving van het begrip 'openheid' zoals opgenomen in het rapport Openheid van het landschap H.A.M. Meeuwssen & R. Jochem Wageningen UR, 2015; Openheid van het landschap is een subjectief begrip en hangt van tal van factoren af. Uit een overzicht van literatuur blijkt dat de oppervlakte van het zichtbare deel van het landschap één van de beste indicatoren is voor de mate waarin mensen een landschap als open ervaren.'*

Voorts: *'De nieuwe 380 kV-verbinding is door zijn omvang meer zichtbaar in het open landschap en er is sprake van meer richtingsverandering ten opzichte van de bestaande 220 kV-verbinding. Dit is van invloed op de gebiedskarakteristiek.'*

Groningen in het algemeen en dit gebied in het bijzonder worden gekenmerkt door grootschalige openheid, weidse vergezichten, blik op de horizon. Dit blijkt ook duidelijk uit de indicator Openheid landschap (Compendium voor de Leefomgeving 2012) (bijlage 39). De huidige 220 kV is daarin al een storend element. De nieuwe 380 kV is groter, massaler. Er komen meer en dikkere draden op een grotere hoogte. Bovendien hangen de draden bij de 220 kV meer **naast** elkaar, bij de 380 kV meer **boven** elkaar: er ontstaat een ijzeren gordijn door het landschap met een hoogte tot 70 m (bijna 3/4 van de hoogte van de Martinitorren!). Een ijzeren gordijn, dat met meer knikken door het landschap kronkelt dan de 220 kV en dat voor een groter gedeelte door echt open landschap loopt.

Volgens een onderzoek van Alterra, rapport 1402, Landschap Idols, p. 24-25 (bijlage 40): *'Storende elementen in het landschap worden zeer herkend. (...) Ook horizonvervuiling, in de vorm van hoogbouw, windturbines en elektriciteitsmasten wordt door 80 % als enige mate van storend gevonden.'*

Wij zijn dan ook van oordeel dat het gekozen tracé sterk afbreuk doet aan de beleving van het open het landschap. Er zijn betere alternatieven: hier is geen sprake van goede ruimtelijke ordening.

Een goede beschrijving van de unieke waarden van het Nationaal Landschap Middag-Humsterland hebben wij niet bij de (vele) stukken aangetroffen. Een goede analyse van de schadelijke gevolgen van dit Rijksinpassingsplan voor Middag-Humsterland ontbreekt.

Nota van Antwoord: *'De nieuwe 380 kV-verbinding heeft meer richtingsveranderingen en is visueel meer zichtbaar in het open landschap van Middag Humsterland dan de 220 kV-*

verbinding die wordt verwijderd. (...) In de toelichting van het inpassingsplan wordt aandacht besteed aan en komt op meerdere plaatsen terug dat het landschap Middag-Humsterland binnen het plangebied gelegen is. In paragraaf 6.8.3 is ook een afbeelding opgenomen met de ligging van het landschap Middag-Humsterland ten opzichte van het tracé.'

Weliswaar heeft de minister, op verzoek van de gemeente Zuidhorn, de term 'voormalig' voor nationaal landschap Middag-Humsterland laten vervallen, rekening houden met de unieke cultuurhistorische en landschappelijke waarden van dit nationale landschap vond hij niet nodig. Deze unieke waarden zijn niet onderzocht, niet in beeld gebracht en zijn dus niet meegewogen in de 'integrale' belangenafweging van de minister. De minister heeft niet alle relevante belangen in zijn belangenafweging betrokken.

De minister erkent dat de cultuurhistorische en landschappelijke waarden van en rond Wierde De Weer (een rijksmonument) onherstelbaar worden aangetast door dit project: de samenhang tussen de rijksmonumentale kop-hals-rompboerderij Occo Reintiesheert en de (vermoedelijke) stinswier aan de Delleweg verdwijnt, de bestaande erf- en laanbeplanting wordt mogelijk aangetast. De minister acht dit niet onaanvaardbaar. Wij delen deze conclusie niet.

Keer op keer (wij zullen hier niet alle afzonderlijke gevallen behandelen) erkent de minister dat er onomkeerbare en onherstelbare schade aan landschappelijke, cultuurhistorische en natuurlijke waarden wordt aangericht door dit Rijksinpassingsplan, keer op keer komt hij tot de conclusie *'Er treden geen onaanvaardbare effecten op landschap en cultuurhistorie op door de realisatie van de nieuwe 380 kV-verbinding.'*

Als er slechts sprake was van een enkele uitzonderlijke situatie en als er geen alternatieven voorhanden waren, was dit wellicht verdedigbaar, maar dat is bij dit plan niet het geval. Hier is sprake van slechte ruimtelijke ordening.

De verschillende cultuurhistorische waarden in het gebied, de openheid, de rust, de ongestoorde vergezichten, maken het gebied aantrekkelijk voor toerisme. Toerisme is een steeds belangrijkere economische drager in een gebied dat het economisch toch al vaak zo moeilijk heeft. Door dit Rijksinpassingsplan wordt de aantrekkelijkheid van het gebied voor recreanten en toeristen, tot op grote afstand van het tracé (het is immers van verre zichtbaar) aangetast. Er is geen onderzoek gedaan naar de toeristisch-recreatieve en economische gevolgen van dit plan voor het gebied.

Nota van Antwoord: *'Alterra Wageningen UR heeft twee onderzoeken gedaan naar de invloed van een hoogspanningsverbinding op de wijze waarop mensen de omgeving beleven. Het betreft de onderzoeken 'Landschap Idols' (Alterra 2006) en 'Van fysieke kenmerken naar landschappelijke schoonheid' (Alterra 2003). Uit deze onderzoeken blijkt dat hoogspanningsverbindingen geen negatieve invloed hebben op het bezoekersgedrag van recreanten.'*

Voor beide onderzoeken geldt zij geen onderzoek hebben gedaan naar het effect van hoogspanningsmasten op recreatie en toerisme. Uit beide onderzoeken komt wel naar voren dat recreanten en toeristen zich storen aan horizonvervuiling, waaronder hoogspanningsmasten. De conclusie van de minister dat *'Uit deze onderzoeken blijkt dat hoogspanningsverbindingen geen negatieve invloed hebben op het bezoekersgedrag van recreanten.'* is dan ook nergens op gebaseerd.

Wij zijn van oordeel dat de mogelijke gevolgen van het Rijksinpassingsplan voor de toeristisch-recreatieve en economische ontwikkelingsmogelijkheden van het gebied in de tracékeuze hadden moeten worden mee gewogen. Nu dit niet is onderzocht, heeft de minister niet alle relevante belangen bij de tracékeuze betrokken.

12.12.5. Ecologie (incl. compensatie)

Nota van Antwoord: 'Daaruit blijkt dat de nieuwe 380 kV-verbinding kan leiden tot een afname en/of verstoring van de leefgebieden van weidevogels in en buiten het NNN. De nieuwe 380 kV-verbinding leidt derhalve tot significante aantasting van de wezenlijke kenmerken en waarden van de leefgebieden van weidevogels. Dat het compenseren van leefgebieden voor weidevogels tijd kost, is bekend. Uitgangspunt voor de compensatie van de effecten is dat het gebied dat als vervangend leefgebied voor weidevogels wordt gerealiseerd, effectief is. Dat wil zeggen als volwaardig leefgebied voor weidevogels fungeert, vóórdat de aanlegwerkzaamheden van de nieuwe 380 kV-verbinding van start gaan.'

Het **belangrijkste** weidevogelgebied van Groningen gaat door dit Rijksinpassingsplan verloren. En er moet maar worden afgewacht of de (gedeeltelijke) compensatie elders deze schade kan compenseren. De minister zegt niet toe dat er extra compensatie gerealiseerd zal worden als de nieuwe weidevogelgebieden onvoldoende functioneren.

Dat het compenseren van leefgebieden voor weidevogels tijd kost, is bekend. Uitgangspunt voor de compensatie van de effecten is dat het gebied dat als vervangend leefgebied voor weidevogels wordt gerealiseerd, effectief is. Dat wil zeggen als volwaardig leefgebied voor weidevogels fungeert, vóórdat de aanlegwerkzaamheden van de nieuwe 380 kV-verbinding van start gaan.

Er is geen onderzoek gedaan naar de herkomst van trekvogels, waardoor niet duidelijk is tot welke Natura 2000-gebieden de invloed van de bestaande en de nieuwe 380kV-verbinding zich uitstrekt. Wij vrezen dat de cumulatie van allerlei menselijke activiteiten en ingrepen tezamen grote effecten kunnen hebben op de overlevingskansen van trekvogels. Wij dachten dat de term trekvogels duidelijk was: vogels die jaarlijks grote afstanden afleggen tussen hun broedgebieden en hun overwinteringsgebieden, bij voorbeeld tussen noord Scandinavië en Afrika. Uit de nota van antwoord krijgen wij de indruk dat de minister geen idee heeft wat trekvogels zijn:

Nota van Antwoord: 'In het onderzoek is gekeken naar de mogelijke effecten op Natura 2000-gebieden en zijn in eerste instantie de gebieden geselecteerd binnen een afstand van 30 km van het tracé van de nieuwe 380 kV-verbinding, omdat verreweg de meeste soorten vogels deze afstand bij hun dagelijkse pendelvluchten niet overschrijden. De afstand van 30 km wordt alleen overschreden door de lepelaar die tot 40 km vanuit de broedkolonie foerageert, en de aalscholver die tot 70 km komt. Het onderzoek is daarom aangevuld met gebieden tot op 40 km afstand als daarin de lepelaar een instandhoudingsdoelstelling als broedvogel heeft (Duinen Schiermonnikoog) en tot 70 km afstand als daarin de aalscholver een instandhoudingsdoelstelling als broedvogel heeft (Alde Feanen en De Wieden). Significante effecten op alle genoemde en andere Natura 2000-gebieden zijn op voorhand uitgesloten.'

In dit onderzoek is niet gekeken naar trekvogels, maar naar standvogels. Wij blijven van oordeel dat onderzoek naar de effecten op trekvogels had moeten worden mee genomen in de besluitvorming. Waarbij ook de cumulatieve effecten in beeld gebracht hadden moeten worden.

De Nota van Antwoord concludeert dat uit onderzoek blijkt dat er weliswaar extra draadslachtoffers zullen vallen, maar dat bij geen van de vogelsoorten de 1%-norm (1% van de totale jaarlijkse sterfte in de populatie) wordt overschreden zodat de staat van instandhouding niet wordt aangetast. Het gaat hierbij overigens mede om stand- en trekvogels waarvan de staat van instandhouding en de trend al slecht zijn.

Nota van Antwoord: *'Voor niet-broedvogels is voor de bepaling van de populatiegroottes de volgende methode en volgorde van bronnen gehanteerd:*

- 1. Schatting van de Nederlandse populatie (...).*
- 2. Als data onder 1 niet beschikbaar waren, dan: schatting van het aandeel van Scandinavische broedvogelpopulaties (Denemarken, Finland, Noorwegen en Zweden) (...). Hierbij is aangenomen dat 20 % van alle Scandinavische broedvogels in de winter in Nederland verblijft of over Nederland doortrekt.*
- 3. Voor Roerdomp, Knobbelzwaan, Torenavalk en Waterhoen betreft het aantal individuen in de winter 20% van de som van de Scandinavische 'fly way' (broedvogelpopulaties uit Scandinavië) plus het aantal broedvogels dat al in Nederland aanwezig is en blijft overwinteren.*

Voor broedvogels zijn populatieschattingen afkomstig uit Boele et al. (2012) voor de Nederlandse populaties en BirdLife International (www.birdlife.org) voor de internationale populaties.'

De 1%-norm wordt dus bepaald op basis van de totale Nederlandse populatie van de betreffende soort. Maar voor de cumulatieve effecten van dit project is alleen gekeken naar een beperkt gebied rond deze nieuwe hoogspanningsverbinding. Hier wordt gemeten met twee maten: dat kan natuurlijk niet! Als voor de cumulatieve effecten alleen wordt gekeken naar een beperkt gebied, dan dient de 1%-norm ook te worden bepaald aan de hand van de natuurlijke sterfte binnen de lokale populatie in dat beperkte gebied. Op basis van dit onderzoek kunnen dus geen geldige conclusie getrokken worden.

Voorts verwijzen wij naar onze bovenstaande verwijzing naar de uitspraak van 26 april 2017 van het Europese Hof van Justitie in zaak C-142/16, met name onder punt 61: *'61 Artikel 6, lid 3, van de habitatrichtlijn verlangt van de nationale autoriteiten dat zij in het kader van het onderzoek van de cumulatieve gevolgen alle projecten in aanmerking nemen die samen met het project waarvoor een vergunning is aangevraagd, significante gevolgen kunnen hebben, rekening houdend met de doelstellingen van deze richtlijn, ook al dateren zij van vóór de datum waarop deze richtlijn in nationaal recht is omgezet.'*

Naar aanleiding van deze uitspraak zijn wij van oordeel dat bij een onderzoek naar de cumulatieve effecten alle invloeden van menselijk handelen op de betreffende populatie moeten worden meegenomen, ook invloeden die reeds een aanvang namen voordat de Vogelrichtlijn en de Habitatrichtlijn in nationaal recht werden omgezet.

Nota van Antwoord: *'Actief zal worden voorkomen dat er gebroed kan worden op locaties waar binnen enkele maanden gewerkt gaat worden. Vogels zullen dan kiezen voor een andere geschikte locatie in de buurt.'*

Dit is niet bepaald natuurvriendelijk. Het is, gezien de plaatstrouw van met name veel weidevogels, nog maar de vraag of ze voor een andere locatie zullen kiezen. Veel vogels zullen niet meer tot broeden komen.

Wij zijn van oordeel dat er alleen ingrepen in NNN-gebieden mogen plaatsvinden als er geen realistische alternatieven zijn en het project desondanks moet doorgaan wegens een groot openbaar belang. Hier zijn realistische alternatieven, zo blijkt ook uit het MER.

Nota van Antwoord: *'Er is onderzoek gedaan naar de mogelijkheid van deels ondergrondse aanleg van de nieuwe 380 kV verbinding. Een deels ondergrondse aanleg betreft geen reëel alternatief dat tot een bevredigende oplossing leidt.'*

Volgens het MER is dit wel een reëel alternatief, één van de deels ondergrondse oplossingen is zelfs het MMA: er wordt niet voor gekozen vanwege de prijs. Aantasting van de NNN wordt hier niet mee gelegitimeerd.

12.12.6. Aanlegfase

Wij dringen er op aan al het mogelijke te doen om aantasting van de unieke waarden van Nationaal Landschap Middag-Humsterland te voorkomen. In het inpassingsplan zijn hiervoor geen maatregelen opgenomen.

Nota van Antwoord: *'Vanuit het Rijk is er geen beleid tot bescherming van de waarden van Middag-Humsterland zodat maatregelen daartoe in het inpassingsplan niet aan de orde is.'* Het moge duidelijk zijn dat wij hier niet mee kunnen instemmen.

12.12.7. Wijze van bestemmen

Wij vragen om, ook in de planregels, rekening te houden met de bijzondere waarden van nationaal landschap Middag-Humsterland. Echter: het verschuiven van paalposities is in dit plan toegestaan, ook als het kan leiden tot het dempen van beschermd sloten, het aantasten van waardevolle landschapselementen.

Nota van Antwoord: *'Middag-Humsterland is geen onderdeel meer van het nationaal beleid (...) Het beleid van de provincie en gemeenten is nog steeds gericht op het behouden van dit landschap. Voor zover gemeenten in het kader van dit beleid aanlegvergunningstelsels hebben opgenomen in hun vigerende bestemmingsplannen, blijven deze van toepassing.'*

De aanlegvergunningstelsels uit de onderliggende bestemmingsplannen blijven van toepassing voor een ieder, maar niet voor werkzaamheden die in het kader van dit Rijksinpassingsplan worden uitgevoerd. Dit doorkruist het provinciale en gemeentelijke beleid. Immers: straks kan (zelfs) de situatie ontstaan dat de gemeente handhavend wil optreden tegen een grondeigenaar die, op eigen terrein, een sloot heeft gedempt of verlegd. Maar die wel moest gedogen dat in het kader van dit Rijksinpassingsbeleid, door de Rijksoverheid, zonder toestemming van de gemeente, zelfs zonder zijn toestemming als grondeigenaar, sloten werden gedempt en verlegd. Dit valt niet uit te leggen!

12.12.8. Compensatieplan

Wij zijn het niet eens met de saldering bij het bepalen van de omvang van de compensatieopgave. De verwachte positieve effecten van het verwijderen van de bestaande verbinding worden door het ministerie in mindering gebracht op de compensatieopgave omdat hij verwacht dat er na de sloop gebieden beschikbaar komen die weer geschikt zijn voor weidevogelpopulaties.

Nota van Antwoord: *'Dat de effecten van het verwijderen van de bestaande 220 kV-verbinding in mindering wordt gebracht op de effecten van de realisatie van de nieuwe 380 kV-verbinding is correct, en ook toegestaan omdat het één project betreft.'*

Vanwege de grote plaatstrouw van kritische weidevogels is het onwaarschijnlijk dat de op den duur beschikbare grond zich zal ontwikkelen tot een goed weidevogelgebied. Bovendien is het maar de vraag in hoeverre de gronden die nu onder de 220 kV hoogspanning liggen, geschikt zijn als weidevogelgebied. De 220 kV gaat door minder open gebied, dicht langs bebouwing en de graslandkwaliteit (soortenrijkdom, ontwateringsdiepte e.d.) is in het algemeen minder weidevogelvriendelijk. Dit is niet onderzocht. Salderen is dan ook niet op zijn plaats.

Conclusies

Dit Rijksinpassingsplan kan niet rekenen op steun uit de bevolking, de maatschappelijke organisaties en de lokale en provinciale politiek. Het ministerie heeft geen werkelijke pogingen gedaan om het gebied bij de planontwikkeling te betrekken. De lokale en provinciale politiek zijn door de Crisis- en herstelwet buiten spel gezet, accepteren de door de minister beschikbaar gestelde compensatiegelden, maar kunnen nog altijd niet instemmen met dit Rijksinpassingsplan.

De ministers hebben, ten onrechte, de Rijkscoördinatieregeling van toepassing verklaard op dit Rijksinpassingsplan. Er is immers geen sprake van uitbreiding van het net maar van vervanging van een hoogspanningsverbinding door een nieuwe verbinding met een hogere capaciteit.

De ministers hadden de instemming moeten vragen van beide Kamers de Staten Generaal voor een Rijksinpassingsplan, waarop de Rijkscoördinatieregeling van toepassing is. Dit hebben zij nagelaten.

In dit project hebben de ministers zelf een plan ontwikkeld, dat plan zelf beoordeeld en zelf geconcludeerd dat het goed was: de slager keurt zijn eigen vlees. Ook als dit formeel kan, zijn wij van oordeel dat hier sprake is van onbehoorlijk bestuur.

De ministers stellen dat het VKA voldoet aan de uitgangspunten van SEV III en dat de alternatieven daar niet aan voldoen. Wij zijn van oordeel dat de meeste alternatieve beter aan SEV II voldoen dan het VKA.

De minister zegt dat hij zijn besluit primair heeft gebaseerd op kostenoverwegingen, maar onderbouwt dit niet. Hij heeft daarbij ook uit kosten oogpunt reële alternatieven niet in zijn belangenafweging mee genomen. Er zijn betere, realistische alternatieven die passen binnen de kostprijs die de minister hanteert voor geheel bovengrondse aanleg.

Bovendien verwachten wij (forse) meerkosten als in de bovengrondse aanleg ook de mogelijke gevolgen van aardbevingen worden mee genomen. Ondergrondse (al dan niet getunnelde) aanleg is hier goed tegen bestand. Daarmee zou de kostprijs van een getunnelde hoogspanningsverbinding op dit traject zelfs lager kunnen zijn dan van een bovengrondse verbinding.

Deze hoogspanningsverbinding moet aardbevingsbestendig worden gemaakt en ook bestand worden gemaakt tegen de gevolgen van klimaatverandering. De extra kosten heeft het ministerie niet in de berekeningen mee genomen. Bij ondergrondse aanleg zijn hiervoor geen extra investeringen nodig. De minister heeft dit, ten onrechte, niet in zijn 'integrale' afweging mee genomen.

In hun besluit houden de ministers er op geen enkele manier rekening mee dat de nieuwe hoogspanningsverbinding door de kern van het aardbevingsgebied gaat. Wij zijn van oordeel dat de ministers dit, ten onrechte, niet in hun belangenafweging hebben betrokken.

De minister stelt dat de inrichtingsmaatregelen uit het Landschapsplan bijdragen aan de ruimtelijke aanvaardbaarheid van de nieuwe 380 kV-verbinding. De in het Landschapsplan opgenomen plannen en maatregelen dragen niet bij aan de versterking van de kernkwaliteit van het landschap: de grote openheid, onbelemmerd zicht op de horizon. Juist die kernkwaliteit wordt door dit Rijksinpassingsplan ernstig geschonden. Wij concluderen dan ook dat het Landschapsplan geen enkele bijdrage levert aan de ruimtelijke aanvaardbaarheid van de nieuwe 380 kV-verbinding. Sommige maatregelen uit het Landschapsplan (zoals laanbeplanting) doen zelfs afbreuk aan het open landschap.

Tevens stelt de minister dat het Landschapsplan, dat als een bijlage bij de planregels aan het inpassingsplan is toegevoegd, op basis van artikel 14.1 onder b. juridisch bindend is. Het plan is dermate 'flexibel' dat die juridische binding niets voorstelt. Bovendien zien wij in het Rijksinpassingsplan geen reële maatregelen in geval de uitvoering van het Landschapsplan stagneert of zelfs wordt nagelaten.

De minister stelt zich op het standpunt dat nationale landschappen geen deel meer uitmaken van het rijksbeleid en dat hij er dus bij dit Rijksinpassingsplan geen rekening meer mee hoeft te houden. Maar daarmee miskent hij dat met het schrappen van nationale landschappen uit het rijksbeleid het belang van de bescherming van deze unieke cultuurhistorische en landschappelijke waarden niet is verdwenen. De minister heeft geen specifiek onderzoek gedaan naar de unieke cultuurhistorische en landschappelijke waarden die rechtvaardigen dat Middag-Humsterland is aangewezen als nationaal landschap. Hij heeft geen specifiek onderzoek gedaan naar de gevolgen van dit Rijksinpassingsplan voor deze unieke cultuurhistorische en landschappelijke waarden. Hij heeft, ten onrechte, het unieke karakter van het gebied niet in zijn belangenafweging bij de tracékeuze betrokken.

Wij zijn dan ook van oordeel dat:

- de ministers niet alle benodigde informatie hebben vergaard omtrent de af te wegen belangen die noodzakelijk waren voor een goede belangenafweging;
- de ministers niet alle af te wegen belangen in hun 'integrale' belangenafweging hebben betrokken;

- tot en besluit zijn gekomen dat in strijd is met hun eigen beleid;
- dit Rijksinpassingsplan niet voldoet aan een goede ruimtelijke ordening.

Wij verzoeken u om het bestreden besluit te vernietigen.

Tevens verzoeken wij u de regering / de ministers van Economische Zaken en Klimaat (EZK) en van Binnenlandse Zaken en Koninkrijkrelaties te veroordelen tot vergoeding van onze kosten in verband met de behandeling van het beroep, waaronder het voor de behandeling van het beroep betaalde griffierecht.

Een kopie van het beroepschrift is verzonden aan het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat, t.a.v. directie WJZ (D-passage 2) Postbus 204012500 EK Den Haag.

Hoogachtend,

mr. ing. E. de Waal

namens het bestuur van:

Natuur en Milieufederatie Groningen
Het Groninger Landschap
Natuurmonumenten
Agrarische Natuurvereniging Wierde & Dijk
Werkgroep bewoners Westerdijkshorn
Vereniging van Dorpsbelangen Sauwerd/Wetsinge
Vof Kerk Klein Wetsinge
Erfgoedvereniging Heemschut-Groningen
Avifauna Groningen
Werkgroep 380 kV Westeremden
Molenstichting Winsum
buurtschap Nieuwbrug
Vereniging Dorpsbelangen Onderdendam

alsmede namens:

A.M.M. van Wanroij, Westerdijkshorn 26-28, Bedum
B. Kuipers, Noorderweg 13, 9771 BP Sauwerd
J.J.K. Wolters, Karspelweg 2, 9773 TL Groot Wetsinge
Martin ter Hofstede, Nieuwbrugsterweg 1027, Den Horn
Tanja van Essen, Bredeweg 31, 9922 TB Westeremden
Eddy van der Kaaij, Bredeweg 31, 9922 TB Westeremden

A.J. Baas - Majoor, Karspelweg 27, 9973 TL Groot Wetsinge
T. Baas, Karspelweg 27, 9973 TL Groot Wetsinge
S.M.A. Raadsen – Sluiter, Noorderweg 5, 9771 BP Sauwerd
C.A. Raadsen, Noorderweg 5, 9771 BP Sauwerd
A.B.M.S Reink, Noorderweg 22, 9771 BP Sauwerd
E.J. Fisscher, Noorderweg 22, 9771 BP Sauwerd
R. Rosendal, Karspelweg 19, Groot Wetsinge
F. Kramer, Karspelweg 19, Groot Wetsinge
E.M. Wessels, Noorderweg 1, 9771 BP Sauwerd
E.C.T. Sweers, Bredeweg 19, Westeremden
H. Ubels, Emmalaan 19, 9781 EA Bedum
H. Ubels, Westerdijkshorn 30, 9781 TH Bedum
P. Hellinga, Westerdijkshorn 30, 9781 TH Bedum
C.J.P. Tirion, Westerdijkshorn 27, 9781 TG Bedum
A. Tirion- Mouwen, Westerdijkshorn 27, 9781 TG Bedum
D. Laninga, Westerdijkshorn 32, Bedum
J.J.M. Engelage, Westerdijkshorn 32, Bedum
S.M. Hoekstra-Klein, Westerdijkshorn 20, Bedum
K.H. Hoekstra, Westerdijkshorn 20, Bedum
J. Timmerman, Westerdijkshorn 25, Bedum
M. Mulder, Westerdijkshorn 25, Bedum
A.J. Mulder, Westerdijkshorn 25, Bedum
M. Ubels, Westerdijkshorn 19, Bedum
K. Ubels, Westerdijkshorn 23, Bedum
C. Ubels, Westerdijkshorn 22, Bedum
B. Ubels-Haas, Westerdijkshorn 22, Bedum
W.J.J. van Loenen, Westerdijkshorn 29, Bedum
K.Z. van Loon, Westerdijkshorn 29, Bedum
A.A. Blom, Westerdijkshorn 7, Bedum
A. Blom, Westerdijkshorn 7, Bedum
A.J. Blom, Westerdijkshorn 7, Bedum
B.R. Oosterhoff, Westerdijkshorn 11, Bedum
R. Verbruggen, Westerdijkshorn 11, Bedum
A. Stukkien, Westerdijkshorn 10, Bedum
H. Stuive, Westerdijkshorn 10, Bedum
S. Ubels, Westerdijkshorn 19, Bedum
K. Ubels, Westerdijkshorn 23, Bedum
J.P. van Westing, Westerdijkshorn 34, Bedum
G. Bleker, Westerdijkshorn 34, Bedum
U. Ubels, Westerdijkshorn 18, Bedum
F. Pots, Westerdijkshorn 26-28, Bedum
A. Ruitenga, Westerdijkshorn 17, Bedum

Bijlagen

1. bekendmaking in de Staatscourant van 11 januari 2018, nr. 250;
2. brief gezamenlijke Milieufederaties van 24 juni 2008;
3. brief buurtvereniging Westerdijkshorn van 23 september 2009;
4. brief Friese Milieufederatie van 2 oktober 2009, kenmerk 166-09/AdV;
5. zienswijze Natuur en Milieufederatie Groningen van 2 augustus 2017, kenmerk 17-018-EW;
6. zienswijze mevrouw H. Ubels, namens de werkgroepen Sauwerd/Wetsinge en Westerdijkshorn;
7. zienswijze de heer J. Wolters, Karspelweg 2, Groot Wetsinge;
8. zienswijze mevrouw T. van Essen en de heer E. van der Kaaij, Bredeweg 31, 9922 TB Westeremden;
9. zienswijze M. ter Hofstede, Nieuwbrugsterweg 1027, Den Horn, mede namens buurtschap Nieuwbrug;
10. zienswijze de heer H. Ubels, Emmalaan 19 in Bedum;
11. nadere uitwerking zienswijze van de heer H. Ubels, Emmalaan 19 in Bedum;
12. nadere reactie van mevrouw H. Ubels, Westerdijkshorn 30, 9781 TH Bedum reageert, namens de werkgroepen Sauwerd/Wetsinge en Westerdijkshorn en anderen;
13. brief minister EZ aan Tweede Kamer van 1 februari 2016 (Kamerstuk 21 239, nr. 211);
14. Indicatieve aanduiding tracé 380 kV verbinding Eemshaven-Vierverlaten volgens SEV III;
15. Zoekcorridor startnotitie milieueffectrapportage Noord-West 380 kV;
16. zienswijze buurtvereniging Westerdijkshorn van 23 september 2009;
17. zienswijze Friese Milieufederatie van 2 oktober 2009, kenmerk 166-09/AdV;
18. rapport Adviesburo RIES, Onderzoek alternatieven Noord West 380 kV – verbinding Eemshaven – Diemen, Februari 2010;
19. brief provincie Groningen van 4 maart 2010, kenmerk 2010-15.267/9/A.24, RP;
20. brief minister van Economische Zaken aan de Tweede Kamer van 2 april 2015, kenmerk DGETM-EM / 15042423;
21. brief minister van Economische Zaken aan de Tweede Kamer van 2 december 2015, kenmerk DGETM-EO / 15169450;
22. brief Ministerie van Economische Zaken van 9 december 2015, kenmerk DGETM-EO / 15168159;
23. brief gemeente Zuidhorn van 28 januari 2016;
24. brief provincie Groningen van 10 februari 2016, kenmerk 2016-05695/6/A.10, RS;
25. brief Natuur en Milieufederatie Groningen van 22 juni 2016, kenmerk 16-016-EW;
26. brief minister van Economische Zaken van 10 oktober 2016, kenmerk DGETM-EO/16138850;
27. brief Natuur en Milieufederatie Groningen van 7 november 2016, kenmerk 16-041-EW;
28. brief provincie Groningen en 8 gemeenten van 9 december 2016, nummer 2016-73.959/48A/4, RS;
29. brief minister van Economische Zaken van 21 december 2016, kenmerk DGETM-EO / 16188399;
30. brief minister van Economische Zaken aan de Tweede Kamer van 21 december 2016, kenmerk DGETM-EO / 16188366;
31. oproep provincie Groningen en 8 gemeenten aan Tweede Kamercommissie EZ van 19 januari 2017;
32. open brief provincie, 8 gemeenten en 16 organisaties van 6 februari 2017;

33. brief G.S. van Groningen aan Provinciale Staten van 7 april 2017, nummer 2017-10.615/14/A.25;
34. antwoord minister van EZ op Kamervragen, Tweede Kamer, Vergaderjaar 2017–2018, nr. 1038;
35. brief ministers van Economische Zaken en van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer van 18 december 2008, kenmerk ET/EM / 8200907;
36. rapport D-Cision! Noord-West 380 kV Fase 1, 28 oktober 2016;
37. Meerjarenprogramma Aardbevingsbestendig en Kansrijk Groningen 2017-2021;
38. kaart Middag-Humsterland behorend bij Omgevingsverordening Provincie Groningen 2016;
39. indicator Openheid landschap, Compendium voor de Leefomgeving 2012;
40. Alterra, rapport 1402, Landschap Idols, p. 24 – 25;
41. rapport Gronings Perspectief samenvatting, Tom Postmes e.a., (RUG 2018);
42. Meerjarenprogramma Aardbevingsbestendig en Kansrijk Groningen 2016-2020;